

EMPORI

REVISTA CATALANA MENSUAL

Monografies científiques. — Estudis crítics. — Noves y resums de la vida cultural catalana.

Vasta col·laboració catalana y estrangera.

SUMARI DEL PRESENT NÚMERO

Els educadors de la gent catalana. II. Oliva, per J. Pijoan. — Col·loqui, per Joan Alcover. — Flors del silenci, per M. S. Oliver. — La nostra ordinació y el nostre camí, per J. Torres García. — El catalanisme de Ramon Muntaner, per W. Coroleu. — La personalitat poètica d'en Manuel de Cabanyes, per Joseph María López Picó. — L'«Amor y Psiquis» y «Partinobles» en la rondallística catalana, per Rossend Serra y Pagès. — Poètica d'Aristòtil, per I. Casanovas, S. J. — Les Revistes. — Coses assenyalades.

De les obres que se'n rebin dos exemplars, se'n parlarà en la secció corresponent de la Revista.

COMITÈ DIRECTIU

Albinyana (Joaquim). — Alós (Ramón d'). — Bofill Mates (Jaume). — Carner (Joseph). — Conill (Bonaventura). — Maluquer (Salvador). — Martí Sàbat (Joseph). — Parés (Ignaci). — Taltabull (Cristófol).

La Revista consta en sos números ordinaris de 56 pàgines; l'il·lustren bells gravats tirats en plechs especials de paper satinat. Els subscriptors rebràn els números extraordinaris que s'acordi publicar sense augment de preu.

PREU DE SUSCRIPCIO

24 PESSETES L'ANY

30 PESSETES ESTRANGER

NÚMERO SOLT: 2 PESSETES

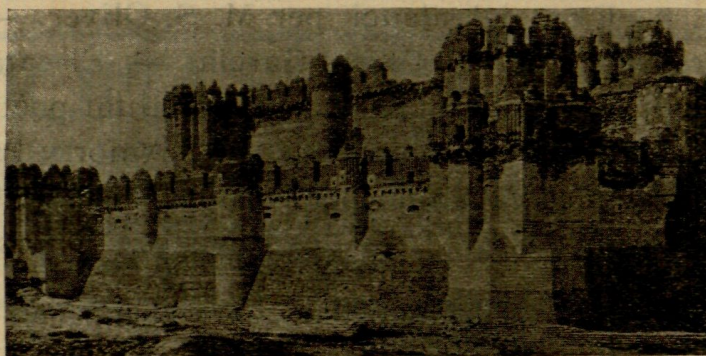
ADMINISTRACIO: CARRER DEL BRUCH, 95, BARCELONA

UB
Biblioteca de Comunicació
i Hemeroteca General

RESUMEN GRAFICO DE LA HISTORIA DEL ARTE

Compost per M. DURAN

Un volúm elegantíssim, ab 360 gravats, coberta a tres tintes

(TEXT ESPANYOL)

SE VEN A TOTES LES LLIBRERIES

Dipòsit general: Bruch, núm. 95. Barcelona.

TAPIOQUES Y PURÈS FIGUERAS

Se venen a tot arreu.

Els educadors de la gent catalana.

II

Oliva.

(1018-1029)

FEYA temps que la gent de Besalú, venia patriòticament acaparant totes les mitres de l'una banda y l'altra del Pirineu. Deixant ja al seu oncle qui havia sigut bisbe de Girona, Tallaferro, el cap de casa de Besalú, havia de veure els seus germans bisbes d'Elna y de Vich, el seu fill bisbe de Carcasona, y el seu nebot de la branca de Cerdanya, bisbe metropolità de Narbona, la superior gerarquia eclesiàstica de la Marca.

La política de Tallaferro no podia fer més que guanyarhi, ab que Oliva passés a ser bisbe de Vich y extendre aixís la seva influencia pel comtat d'Ausona. El senyor de Besalú començava a firmar-se ab el títol flamant de comte de Ripoll y no seria pas unicament per fatxenderia nobiliària. De Ripoll en avall, la partió quedava vaga ab les terres dels de Barcelona...

Per aquell costat, ningú li podia impedir a Tallaferro la *penetració pacífica*, per que'l llinatge de Barcelona havia vingut a decadencia, y estava representat aleshores per una dona viuda molt enterca y enemistada ab el seu fill, qui era un menor lleig, sense figura ni càracter.

Els monjos de Ripoll, no li van guardar may bon recort a n'aquest jove Berenguer, desaparegut prematurament per la sort de la casa de Barcelona. Els historiayres qui redactaren al convent el *Gesta comitum*, el despatxen ab quatre paraules irreverents, qui fan contrast ab els elogis que prodiguen an els altres.

Oliva, de totes maneres, deixantse de polítiques, se posa a servir els nous senyors y a ajudarlos en la terrible missió d'organisar y civilisar la terra en aquells moments difícils. Apenes consagrat bisbe de Vich, accedeix a donar les iglesies de Torelló a instancies d'Er-

mesendis, surt a Cardona y ell y la comtesa arreglan la canònica d'allà dalt... L'any següent (un altre negoci enfadós) van a refer els drets y propietats de l'iglesia de Manresa, que'ls moros havien cremat ab pergamins y escriptures y's necessitava una gran autoritat per tornar a posar en son lloch les fites. *Auctoritate Olibæ episcopus ausonensis et Ermesendis comitis barcinonensis, quæ Berengario comitis filii sui tutrix erat.*

Coneguda la sinceritat d'Oliva, la comtesa de Barcelona s'apoya tant com pot en la gent de Besalú, l'any 1019, (feya just un any qu'era bisbe) quan Oliva y Tallaferro son nomenats jutges per resoldre una vella qüestió entre Ermesendis y'l seu vehí Huch, comte d'Empuries. Era per l'Agost quan se va tenir la *vista* a Girona devant d'una verdadera *cort* (*cum multis aliis iudicis ac viris nobilibus*) y al últim després de moltes probes y juraments se va cloure donant la rahó a la comtesa, en contra d'Huch, l'home d'Empuries. La sentència redactada segurament per Oliva, s'autorisa ab molts textos de les lleys *gòtiques*, qu'Oliva no's podia excusar de coneixer, per tenirne tres copies al seu claustre, dugues *vetustissimes* y una nova *edició* arribada de Barcelona. Horriblement mutilades (millor dit, devastades), totes tres son arribades fins a nosaltres y's veuen plenes de notes marginals antiquíssimes qui demostren una assidua lectura.

An aquest temps (de la protohistoria de la nostra legislació), un bon jutge debía ser la cosa més estimada y difícil de trobar. A Oliva se'l busca desde molt lluny, s'aprofiten de la seva presencia per resoldre les qüestions embolicades. No debía sossegar enlloch. Un any

a la primeria de l'istiu, quan el bisbe s'estava regalant a les fresques ombres de la seva Abadía de Cuxà, li compareix un tal Esteve Isern demanantli unes terres que'l comte de Cerdanya retenia, segons ell, injustament. El comte li contesta que les hi va donar el seu avi... se forma cort, venen persones principals, *in quibus in inter ea erant sacerdos*, entre'ls qui hi havia capellans, y després d'examinar els documents... donen la rahó al comte, renunciant el tal Isern a les seves exigencies.

Les condempnes d'Oliva debían ser segurament justes, per que'ls perjudicats s'hi conformen sempre sense apelació, y ja hem vist que devegades, se tracta de persones qui poden fer valer els seus drets per la forsa. Per exemple, en aquest temps, (som encara als primers anys del seu episcopat!) posa la pau entre'ls comtes d'Empuries, de Besalú y Cerdanya, y entre'l vescomte y l'arquebisbe de Narbona. *Son els negocis que he acabat desde que vaig marxar de vosaltres*, diu Oliva, escrivint als seus estimats monjos de Ripoll, y ditxós qui com ell pot acabar, sobretot *acabar!* negocis com aquests.

Els antichs enemichs quedaven reconciliats y aixís veyem com Huch y Ermesendis se troben junts de costat, en la nova consagració de Sant Pere de Roda, a la qual Oliva també hi va compareixer. Ell hauria pogut explotar la seva fama, però el gran educador comprenia que la seva misió demanava no tenir impaciencies, y aprofitarse dels moments oportuns sense despertar enveges. Les relacions ab Ermesendis li donan, jaixò sí! el dret de conseguir una antiga pretensió, que Ripoll reclamava de Barcelona. Era la de tornar a gosar de les terres del famós monestir de Santa Cecilia de Montserrat, qu'havien sigut en altre temps propietat dels ripollesos.

Oliva s'aprofita de tenir per hostes a Ripoll, Ermesendis y'l seu fill, qui hi havien anat en romiatge (pel puny del any 1023), y'ls hi arrenca la concessió tant de temps demanada. Sembla que'l jove comte s'hi resisteix fins al últim moment y això podria explicar la mala memoria que li conservaren els monjos de Ripoll.

Hàbil y toçut, Oliva pren possessió ab els seus monjos del gran replà de la montanya de Montserrat. Inmediatament pensa en la biblio-

teca, qu'en l'inventari a la mort d'Oliva, la trobem provehida d'excel·lents llibres de dret, de gramàtica y d'història.

L'únich moment en que a Montserrat se comença a formar un centre de cultura.... es al temps d'Oliva. Els qui son vinguts després, sols han servit per motejar grotescament les penyes admirables, ò enlletgirles ab monuments d'una pietat barroca. Les estrelles surten cada nit entre'ls caixals de la montanya, més admirades, de qu'aquelles formes no hagin sabut despertar la gloria d'un ideal en el cor dels homens.

* * *

Oliva, com veyem, no descuydava la seva cara hisenda de Ripoll, ni tampoch la de Cuixà, comprant y venent en benefici de l'abadia. La circumstancia de ser abat de Cuixà l'obligava a continuar ab relacions ab els seus parents els comtes de Cerdanya. Donat el caràcter d'Oliva, se compren que no podia menys d'estimarlos an aquell germà més pacífich que Tallaferro y a la seva cunyada, qui pel testament se veu qu'era una dòna delicadíssima. Deixa a Ripoll dugues unces, a Cuixà també dugues... als altres monestirs no més qu'una, pobre y devota a tall de senyora montanyenca. A Ripoll li dixa també'l seu anell, *anulam meam*, diu dolçament, com si no tingués més qu'una baga.

Aquest testament contrasta ab el de Tallaferro que va morir al mateix any. La mort el sorpren, però no tant, que'l polítich de Besalú no hagi ja disposat de tot. Crida hereus y més hereus pel cas qu'en faltessin alguns a la seva mort. Enumera'ls castells un per un, pensa ab els monestirs com un verdader príncep. Els vasos d'or y argent, sense dubtarhi, van a Ripoll. Tot lo que's trobi a casa seva al morir de vianda y de robes, que's vengui pels funerals. Per posarse be ab Deu queden lliures els esclaus...

¡Quin buyt no debía deixar aquell gran home! Tallaferro mor tràgicament com un hèroe antich. Era encara jove, en el seu testament se parla de fills **menors**, se n'esperavan d'ell encara moltes coses. *Feliç, massa feliç, la*

nostra edat si Tallaferro no s'hagués ofegat en la corrent funesta del Rose, diuen els de Ripoll.

Anava a les noces del seu fill, y per la pol·çosa Provença, els ponts avuy y tot, son massa escassos. Ab la seva habitual fogositat, Tallaferro va volguer atravessar el riu, refiantse del cavall. Se'l va veure enfonsarse y tornar a sortir, agafarse ab la bestia entre'ls remolins... després perdres del tot. Els monjos de Ripoll que reculliren el seu cadavre y estaven ben informats, descriuen l'escena punt per punt. Quin últim crit debía donar el senyor de Besalú, sense poguer valer contra l'aygua de la seva força terrible!

La carta de pesam que'ls monjos de Ripoll, envien al abat Oliva, ab motiu de la mort de Tallaferro, es la primera manifestació literaria de l'escola ripollesa an aquest temps. Escrita ab bastant calor, llarga y plena d'imatges tenia al capdevall un rahim de versos qu'en Marca no va publicar y que's veuen en una copia que n'hi hà a la Biblioteca Nacional de París. Era una última prova de la facilitat retòrica de la gent de Ripoll, acabar les cartes ab una dedicatòria en vers al final.

En mitx del dol, Oliva's podia sentir conço-lat de veure que sempre li quedaria l'amor de la seva gran familia del convent. Aquesta mateixa carta també'ns demostra, (ademés de la seva fidelitat y cultura) el gran nombre de frares qu'hi havien aleshores a Ripoll. Al cap de vall de l'elegia per la mort de Tallaferro, se'ls hi escapa de dir que per aquell temps van morir nou frares, no més en tres mesos, lo qual revela una comunitat nombrosa. Donen el nom de tots ells ab particularitats tan íntimes com aquestes, del un Guillem diuen que *quan tot just li apuntava la barba en la primavera de la joventut ja va tenir de ser expert en les angunies de la mort*. Un altre feya vuyt dies qu'havia estrenat la celda de novici quan va finir: Dot y Bernat, jovenets y convertits alhora, al mateix punt y al mateix dia també moriren. De Segoinus no's diu més sinó qu'era vell (per un altre conducte sabrem qu'era aficionat a llibres, a les bones edicions...) Un altre's deya Udalgaris, un altre Daniel, d'un altre no diuen sinó qu'era francès. Per tots,

no calia més que'l nom per que'ls recordés el seu pare Oliva. No era necessaria la recomanació... *pietatis vestrae inculcamus*.

Oliva no deixa may de comunicarse ab els del monestir, a pesar de les seves noves ocupacions episcopals. Els entera de tot lo que passa y ells li escriuen també tot lo que fan. Hi hà una certa mania epistolar en la gent de Ripoll ab els seus curiosissims recordatoris de funerals, dels que se n'han conservat tres exemplars. Un d'ells escrit a Oliva ab motiu de la mort del monjo Ramon, espera encara inèdit, en un manuscrit de la Biblioteca Nacional de París.

A les noves feynes d'Oliva li hem d'afegir la ocupació entretinguda d'una gran correspondencia literaria. Pels primers temps del seu episcopat contesta a Gaucelinus, a Joan de Flèury, als de Ripoll y al timorat rey don Sanxo de Navarra (*rege iberico*) qui li fa consultes de conciencia.

¿Què havia de contestar Oliva? Es l'eterna qüestió de la culpa per rahó d'estat, si casarà ò no casarà una parenta ab un parent, per que convé a la cosa pública. Oliva's surt del pas ab una epístola, multiplicada ab cites sagrades, qui no deixan lloch a dubte. ¡Mal va per qui ha de consultar aquestes coses!... De totes maneres, l'existencia de les relacions d'Oliva ab el Rey de Navarra, demostra que la seva autoritat era reconeguda més enllà dels límits de la Marca. Ell no debía deixar d'aprofitarsen. Fins avuy no's coneixia més qu'una carta d'Oliva a Sanxo, qu'es la publicada per en Flores, ara en Beer ens en acaba de donar una segona, recomanant el bisbe al Rey la seva Santa Verge de Ripoll. Seria bo saber com va contestar el *rege iberico*!

* * *

Ja hem vist com per la vigilancia d'Oliva, els monjos ordenaven el llur preciós arxiu y com enriquien la seva biblioteca, però encara hi hà més! per facilitar la lectura, compilaven certes cartes en forma de llibre, fent una verdadera obra editorial. Les cartes d'Oliva y Gaucelinus semblan haverse coleccionades com a models en un manuscrit perdut, del que n'ha

quedada copia fragmentaria a la Biblioteca Nacional de París.

Inspirats sempre per Oliva, els monjos s'emprenen *edicions* de més empena, depurant els textos corromputs, fent lo qu'avuy ne diríem *edicions crítiques*. Un d'aquests treballs de l'escola de Ripoll se'ns es conservat ab una nota, explicant com va venir l'iniciativa per la reedició. El codiç catalogat actualment ab el número 40 de Ripoll, porta un *incipit* qui diu qu'es fet per *Arnaldus Scolasticus* a instancies del monjo Segoinus (el monjo difunt de qui parlavam fa poch) qui's veu qu'era un bibliòfil molt meticulós.

Segoinus envia a Arnau, el mestre escola del convent, un llibre qui explica la translació de les reliquies de Sant Esteve a Constantinopla, y que'l vell Segoinus troba qu'estava corromput, per les errates dels copistes. Arnau el corretgeix y deixa l'obra com un mirall, ab totes les concordancies que donan gust de veure. *Elegantioribus quam fuerat verbis polire*.

Un altra obra editorial de més valor y deguda probablement a Arnau y als seus amichs, seria la colecció complerta dels concilis espanyols, qui's trobava en un manuscrit, calaix tercer, del segon armari, de la Biblioteca de Ripoll. Aquest llibre, qui, malaguanyat! se'ns es perdut, era d'un valor excepcional per la historia de la nostra cultural sòrt tindrem encara ab el temps, del índex que'n va copiar don Pròsper Bofarull en el seu catàlech inèdit.

La figura d'Arnau, el mestre escola de Ripoll, y en consecuencia amich íntim del abat Oliva, se va desprenent de tots aquests treballs. Pels seus escrits (¡y millor encara per les seves notes!) se veu qu'era un home meticulós, conciençut, una mica pagat de sí mateix, però al qui ningú li podria discutir el seu bon y habilitat literaria. Com a *pedagogo del scriptorium* de Ripoll debía ser un subjecte excellent...

Algunes escaramuces retòriques entre ell y els seus deixebles, se troben encara perdudes pels llibres qui salvaren del monestir, y no citarém més qu'aquella jaculatoria per estimular al estudi que posen al cap de vall del *Liber glosarum et ethimologarum*, compilat segurament per la generació anterior. Aquest ma-

nuscrit qui servia de text als escolars de Ripoll, té al final uns versos sobre la necessitat de la ciencia pera totes les coses de la vida. *Sense doctrina*, diu Arnau, *rès pot evitar la seva ruína*, — *sense doctrina es pert la nau en l'onda marina* — *sense doctrina la llebra cau en gola canina...* *ergo! aprengui doctrina qui vulgui evitar la ruína!* Tot això més llarch, en deu versos y desseguida deu versos més sobre les plagues d'Egipte!

L'influencia d'Arnau se manifesta en tots els treballs dels ripollesos d'aquest temps. Per poch que puguin s'hi fan en vers, ab bon humor y gustant de biçarres complicacions mètriques. Son veraders *diletantis* de la versificació. Arnau també es un bon dibuixant, ell mateix decora'ls manuscrits d'inicials complicades y ajuda als demés lletrats del convent ab les seves manyes caligràfiques.

Es declarat categòricament qu'Arnau col·labora ab uns altres monjos de Ripoll, en particular ab un qui també's deya Oliva com l'abat, per un famós llibre sobre música. Desde qu'en Villanueva ne va parlar d'aquesta obra, dient ja, *que no era original del abat sinó d'un monjo contemporani del mateix nom*, la noticia ha sigut explotada malament sense que ningú s'hagi prèns may la pena de tornar-se a mirar el manuscrit. Y realment la obra mereixeria més atenció, es una cosa grave la possibilitat d'un llibre d'*estètica* espanyol en el segle onze!

Anem ab una mica de paciència a estudiar aquest manuscrit. En el llibre qui porta'l número 44 de Ripoll y qu'en el convent estava en el calaix primer, del tercer armari de la Biblioteca, hi trobem una sèrie de tractats sobre música, ab una carta pròlech y uns versos al principi, qui'ns semblen l'única part veraderament original del gran volum. De totes maneres, aquesta enorme colecció de tractadistes sobre música, per sí sola, ja seria un dels esforços més colossals del *scriptorium* de Ripoll. Prou que ho diu la carta pròlech: *cum multimode curiositatis, instantissima studia... ferventissimum animum... cupidum adquodque scibile, sollicitarent artemque musicam percipue quam iam de ceteris aliisque noveras impatientissima cupiditate...* ¡Pobre gent de Ripoll! Quines paraules més boniques: *codicia de saber!* ¡impa-

cientíssima curiositat! ¡estudis incessants!....
¡Poguessin sempre paraules com aquestes, ser d'actualitat per la nostra terra!

A Ripoll hi havia una llarga tradició musical. Els codices més antics se veuen plens de les voladuríes de les notes, y algunes composicions semblan escrites expressament pel monestir, com un himne que s'ha conservat en honor dels patrons de l'iglesia ripollesa. Hem de representarnos quin efecte debía ferlos la música a n'aquells frares sense les altres expansions que la ciencia y'l coneixement ens han portades als nostres dies. No es estrany, donchs, que'ls més impacients volguessin saber les secretes lleys d'aquella art tan deliciosa.

L'idea de recullir els tractadistes musicals se li acut a un tal Pere, a qui els monjos tractan ab molt respecte y qui era segurament el coadjutor del abat Oliva, y també un gran despertador y ordenador d'activitats!

Desseguida que'l tal Pere'ls comunica aquesta idea, se reuneixen tres dels monjos més distingits del convent, Arnau, el mestre escola, Gualtero que també sabia de lletra y de dibuix y Oliva-monjo, ben diferent com ja hem dit del pare abat, y entre tots tres fan l'edició del llibre de música de Ripoll.

Comensan per buscar manuscrits pels convents vehins, *per vicina cenobia petendorum librorum*, y veient qu'era temps perdut, s'emprenen terribles viatges. Gualtero diu que torna de les fonts del Ebre (*de fontis regresus Hiberno*) poiser després d'haver corregut els monestirs d'Asturies y'ls convents castellans més famosos de Silos, Arlança y Cardenya. Quan ja tenen prou materia per ferne un tomo, Oliva-monjo que's veu qu'era'l tècnich de l'edició, resumeix els treballs y'ls seus estudis, en una carta pròlech de quatre pàgines que posa al principi. Encara més, per facilitarne la memoria, la concentra en un abreviat menotècnich de vint versos, qu'es el qui s'ha tingut fins avuy, pel poema sobre la música de que parlava en Villanueva. Com que'ls versos ocupan no més que mitja plana, en l'altre meytat comensan ja'ls tractats y'l primer de tots es probablement el de Guido d'Arezzo: *De guidonis musica*. Segueixen les obres de Boeci Ubald y altres tractadistes estrangers...

Arnau y Gualtero s'hi esbraven en aquelles pàgines, ab uns primors caligràfichs de diverses tintes, que fan el llibre sobre la música, un dels de més bon veure de Ripoll. Tant contents ne queden, qu'en una *prosopopeya* de dedicatoria que hi posen al principi, per enviarlo al abat Oliva (aleshores lluny del convent, fent de bisbe a Vich) se comparen ells mateixos, els tres col·laboradors, a les tres persones de la Trinitat, no sense una espurna de ironia. Aquesta dedicatoria (¡en vers! ¡no cal dirho!) ens fa compendre la gran franquesa que'ls monjos tenien ab el seu abat. Oliva de lluny y d'aprop, queda sempre la figura central de l'escola ripollesa, l'ànima veritable de la casa de Ripoll, el primer centre de cultura de la Marca.

* * *

Vèusaquí les ocupacions de la familia del convent, mentres Oliva n'era fòra, entregat a la cosa pública. Els monjos ab un'ansia veritable de coneixement, se reuneixen de dos en dos, de quatre en quatre, per dur a compliment les obres editorials més difícils; com es la formidable empresa de reunir les actes dels concilis espanyols, ò els tractats sobre música dels autors estrangers...

Ab humilitat, sense suspicacies ni enveges, s'associen per fabricar aquests *Corpus* ò *inventariums* tan difícils, guarnintlos de pròlechs, de resums y dedicatories. Devegades algun més atrevit, s'arrenca ab treballs complertament originals que l'escola desseguida recull en una edició.

Un d'ells, Oliva-monjo, (el tècnich especialista del llibre de la música) sembla haver sigut molt donat a escriure sobre rares materies de astronomia, de càlculs, aritmètica, pesos y mesures. Tots els seus opúscols estaven units en el volum 57 del Convent, qui s'ha perdut, però del qui'ns queda encara alguna cosa copiada entre'ls papers de l'Academia de l'Historia de Madrid y la Biblioteca Nacional de París.

Dos dels treballs d'aquest autor singularíssim (qu'en Villanueva ha publicat) servien per demostrar que Crist va neixer un dissabte, a

la mitja nit, principalment per que l'endemà era festa... y després per sotilíssimes rahons basades en càlculs astronòmichs y en paraules de les profecies. La meteixa inclinació científica, senyala una llarga epístola sobre la diada de Pasqua, ahont el monjo de Ripoll, revela una gran familiaritat ab els cicles astronòmichs, revolucions anyals, etz., etz. En Villanueva que sols va publicar el pròlech d'aquesta obra, diu no més *que son tablas de computos difíciles de entender y más de copiar*... afortunadament se conserva sencera, y encara inèdita, en el manuscrit de la Biblioteca Nacional de París, a que abans hem fet referencia.

L'estranya fesomia científica d'aquest Oliva-monjo, se va completant ab un tractat d'aritmètica. *De multiplicatione vel divisione*, y ab un altre obra de sistema mètrich *de ponderibus et mensuris*, qui ensenyen una erudició verdaderament anormal per aquell temps. Oliva-monjo, es además elegant y bon lletrat, com correspon a un deixeble de l'escola ripollensa... ¡De versos no'n parlem! Es capaç de posar en vers les cabories astronòmiques sobre'l día en que tocarà la Pasqua, ò les regles de dividir y multiplicar que per un altre foren secament aritmètiques.

Moltes d'aquestes obretes semblen haver sigut escrites per encàrrech especial del altre Oliva, el pare abat, ¡y lo que es ja més interessant! les hi envia ab càracter de consulta, per que les corretgexi, sense compliments. *Emendes recte*, diu, ò be: *Si aliqua videres indigere emendatione, emendes*... lo qual vol dir que l'abat Oliva era reconegut com autoritat en la materia.

Præsul Olivæ... venerande pater Olivæ... domno Olivæ pontifici ausonensi... son els termes de sempre, ab que se li dirigexen els monjos de Ripoll, fassin lo que fassin, y'l recader del Convent, tot sovint debía anar a Vich ab presents d'aquesta mena! Desde'l seu palau episcopal, ahont no li faltava la feyna, l'abat Oliva, debía veure arribar alegrement les simpàtiques figures de Gualtero el dibuixant, de Arnau el mestre escola, de Pere'l filarmònich, Oliva-monjo el matemàtich y l'astròlech del monastir... qui semblen haver sigut particularment adictes a la seva persona. Aquells ho-

mens qui s'emprenien terribles viatges a les montanyes d'Asturies, no més per recullir materials per l'edició d'un llibre, ab quin gust no farien la petita jornada de Ripoll a Vich, ab l'esperansa de veure al seu superior y company, el pare abat!

Oliva tot sovint també hi deuría serhi al Convent, ab l'activitat dispersa, que'l feya córrer per tots els cantons de la Marca. Per més que tenia un coadjutor al Convent estava molt enterat de tot lo que feyen els frares de Ripoll y'ls hi contava les més petites menudencies de la seva vida.

* * *

La simpatia personal d'Oliva sembla provenir, tant com de la seva autoritat y saviesa, del seu càracter, obert, familiar y campetxà. Era un home d'una franquesa senzilla y ruda, abundant de paraules, impulsiu y sentimental a la vegada. Els seus escrits que s'han conservat, presenten també aquesta frescor poch acadèmica.

Era un home que'n sabia prou, per poder posar sovint el *scriptum est* al davant d'una cita de l'escriptura, però no les aplica més que quan s'ha de vestir ab les gales de prelat per conveniencies socials. Axis el veyem dogmàtich, per exemple, en les cartes al Rey Sanxo de Navarra y en alguns altres oficis de la curia episcopal. Però quan escriu als amichs de Ripoll ò a Gaucelinus meteix, deixa la crossa sagrada y s'hi fa d'altra manera.

Una vegada predica a Girona'l sermó per la Festa de Sant Narcís, y en lloch d'usar termes retumbants y comparacions ab els patriarques, com sovint s'estila, el bisbe y abat s'inventa una preciosa noveleta que s'es conservada, animadíssima de diàlech. Trona avall explica: de com Narcís va anar a casa d'una meretriu famosa, la senyora Afra, de com la senyora Afra y les seves companyes van amagar tota una nit, dels esbirros, al pobre sant, de com això va ser una sort, per que's va convertir la senyora Afra ab tota la seva companyia... y altres coses no menys edificants, fins arribar a l'hora del martiri! Aquest sermó y'ls versos en elogi del monestir de Ripoll de que parlarem més

endavant, son les úniques obres verdadera-
ment literaries del abat Oliva, qui se son con-
servades y ensenyen molt per la frescor del seu
istil y la senzillesa del seu càracter. Això no
vol dir qu'Oliva no hagués produhit altres
obres més series d'aquestes; tenia prous coneix-
ements per ferne però dubtem que li vagués,
de la manera com estava d'enfeynat! Antici-
pant de parlarne, l poema en elogi de Ripoll,
demostra també aquest natural franch y comu-
nicatiu del abat Oliva. Parla d'ell meteix ab
bon humor... *qui nunc sum carminis auctor*.

Més difícil seria ja analisar la psicologia re-
còndita dels seus sentiments, ab una falta tan
complerta de noticies com tenim de la seva
íntima. Aquell home qu'en la cosa pública's
comportava ab tanta moderació y enteniment,
sembla haver tingut en el fons de la seva àni-
ma alguna resquicia dels primitius de la gene-
ració anterior. Ja hem vist la complascencia
dels ripollesos y també del abat, per les biçar-
res complicacions mètriques, qu'erant a la ver-
sificació, lo que'ls entrelaçats a l'arquitectura.
A pesar de la crítica y dels estudis històrichs
a que'ls homens de Ripoll ja hem dit qu'esta-
ven inclinats, (no hi poden fer més... som als
principis del sigle xi...) creuen sovint en mons-
tres y quimeres...

Les seves rialles tenen encara un ressó de
barbarie, els seus gustos son poch civilisats.
Oliva desde'l palau de Vich explica en una
carta als monjos de Ripoll, com se diverteix
extraordinariament ab una grulla jova que té
ensenyada, per què enfilantse al cap dels ases
y caballs, els hi pica als ulls esborniantlos!

*Ja té'l coll vermell y les plomes son negres y la
seva veu es clara*, diu el bisbe ab uns detalls
qu'envejaríen els naturalistes dels nostres dies.

Més amunt el bisbe recomana als monjos de
Ripoll que cuydin els cignes y'l *gavianicum*
del convent. Aquesta sol-licitut fa pensar en
els bestiaris romànichs dels capitells y les
portades. Les qualitats del abat semblen ac-
centuarse a les seves velleses. Els homens com
ell, entregats a la vida pública, no tenen temps
de sustituhir ab noves amistats, verdaderament
cordials, les unions entrelligades en la seva
joventut.

La majoria dels seus parents y amichs havien
mort... havia mort Gaucelinus y Pere Urseo-
lo... els fills del gran Cabreta s'anaven redu-
hint, acabant per no ser més qu'Oliva y l'aba-
dessa destronada de Sant Joan. Aquesta'ls tenia
d'enterrar a tots. Sobrevis fins a Oliva, qui
l'havia recullida per majordona al seu palau
de Vich y es una de les figures que no's poden
oblidar an aquell pati de l'escala, tan plé de
tota mena de recorts.

Es precis que tornem a la Seu vigatana y
veure allí l'acció ordenadora del bisbe Oliva.
Els cuydados per Ripoll, no podien ferli des-
atendre, a un home com ell, les obligacions
que tenia ab la canónica y'l seu ofici pastoral.
Anèm a seguirlo als concilis, en les feynes de
la mitra, y en les iniciatives desplegades com
a constructor als últims anys de la seva vida,
in optima senectudel

J. PIJOAN.

(Acabarà).

Col·loqui

LA MUSA

¿Per què de mi't recordes
y a l'harpa d'altre temps les mans allargues,
y tot mullant les cordes
de llàgrimes amargues,
com pluja d'estels d'or
solquen els rims la fosca de ton cor?

EL POETA

Es mon desitx que un raig de poesia
illumini mes llàgrimes; voldria
trobar al fons de l'ànima quelcom
d'eixa punyent y fonda melodia
que fa aturar tothom,
perque en la pietat dels qui passessin
y'l càntich escoltessin,
com a l'entorn del violi qui plora
demanant caritat en nom de Deu,
duràs al menys sobre la terra una hora
la vida de mos fills que fou tan breu.

LA MUSA

La plenitud de vida no comença
ni arriba l'home a sa virilitat,
sens que fermenti en l'ànima el llevat
de l'intima sofrença.
Sia ton cor el ferre espurnejant
demunt l'enclusa del dolor, sonant.

EL POETA

A mos infants no tornarà la vida
el broll de foch y'l ritme dels martells
sobre el metall de l'ànima enrogida;
no'm plany de ma dissort, els plany a n'ells.
Si a l'espona del llit,
quan se glaçava el cos, quan l'agonia
els ulls enterbolia
del jove moribon, li haguessin dit
de part de Deu: «Minyó ¿te'n vols anar?»
ell ¿que hauria respost? «Me dol deixar

ma familia; la terra ahont nasquí;
 es prest; la vida riu; eixa amarganta
 copa de fel apàrtala de mi;
 jo me somet, ta voluntat es santa;
 però si't plau, Senyor, déixam aquí! »
 No pogué ser. Y se tancà la porta
 de ma casa una nit sens qu'ell tornàs,
 y'l duyen a romandre al mateix vas
 de sa germana morta...

LA MUSA

Mes tu dèus a la vida ton tribut.
 ¿No sents l'host qui se canta a sí mateixa
 y avança menyspreuant la multitud
 dels morts qui tomben y'ls ferits qui deixa?

EL POETA

May la vegí tan bella com es ara
 la vida d'aquest món,
 que d'un encís crudel tota s'amara
 pera parlarme dels que ja no hi son.
 ¡Plorar! També plorava
 Jesús devant la tomba de l'amich.
 Ran de la fossa com un arbre estich,
 que hi beu tota la sava.

LA MUSA

Mes l'arbre ha de fruytar.

EL POETA

Jo vull que l'oli
 del fruyt amarch com espremuda oliva,
 cremi tot en la llantia qui aurioli
 dels dos adolescents l'imatge viva.
 Si la força del geni m'es estranya,
 tan gran com ell s'aixeca mon dolor,
 y jo puch llavorar l'alta montanya
 per esculpirhi un monument d'amor.

JOAN ALCOVER.

Palma, 1906.

Flors del silenci.

In memoriam.

NO poques vegades he tingut la tentació de contar la vida de don Llorenç Salvà, ab tot lo que va oferir d'obscuritat, de negligència y de sacrificis.

Els seus començaments no podien ser més humils. Escrivent de notari, a tant el full, va distingir-se ben aviat en l'interpretació de lletres difícils. Les còpies més compromeses del catastro li eren encarregades y, en poch temps, va conèixer també'ls recons dels arxius de les demés curies. De la transcripció literal passà, sens donarsen compte, a l'interpretació del text y li foren familiars el català ò *llemosí* diplomàtic y la baixa llatinitat dels actuaris y tabelions. Vingut en les derrereries dels plets fidicomissaris, ningú podia substituir-lo en la còpia d'escriptures antigues, en la traducció de testaments ni en la facilitat portentosa de les genealogies. Va mereixe el renom de primer «abriste» del seu temps.

D'aquesta direcció, purament utilitària'n diríem, de les seves aptituds, va naixe'n una segona ja per complet especulativa. Aleshores fou quant el darrer compte de Vallespir, don Pere Cavalleria y Zanglada, qui havia fixat sa residència a Madrid desarrelant de Mallorca un llinatge de ses centúries, va encarregar-li la custòdia de sa biblioteca, en la casa senyorial de Palma.

Els darrers trenta anys de la seva vida, allà va passarlos don Llorenç, en serenitat may torbada. La llibreria y'l arxiu formaven tota una ala del casal, donant al hort. Una balconada correguda, ab brendolat de ferro travat a la paret per brancatges més alts, seguia les tres fatxades interiors. La de ponent rematava en una torre quadrangular, coberta d'airosa teulada a quatre vessants. A sobre, un panell de ferre retallat a faisó d'aligot, voltava grinyolant en dies de ventada. En el pany de la paret,

la torre mostrava un rellotge de sol, deixa del més bon temps de la Gnomònica, quant els frares y erudits insulars se dedicaven a traçar quadrants pera midar unes hores de que no sabien que ferne. En majúscules elzevirianes del més pur estil s'hi llegia: *FESTINALENTE*.

A baix, en l'hort, hi havia parades de violers, simètricament presidides per una llimonera; hi havia una gran cisterna ab brancal de ferro y poals de cadena. Un llaurer endolat ultrapassava la tanca del hort, vora la porta de recurs que donava a la soletat d'una plaça. Els pedriços y'ls archs de la planta baixa del edifici, comunicaven a tot allò un aspecte entre senyorivol y claustral, de jardinet de monges.

Assegut al bufet d'alzina, en ampla cadira de repòs, l'inmillorable don Llorenç va sentir la seva ànima negarse y fondres en la pregonesa del gran silenci de Mallorca.

L'armariatge de la llibreria denunciava ben be la centúria dels Felips d'Espanya. Tenia un audit ò tribuna, a mitxa paret, per abastar els prestatges més alts, ab balaustrada salomònica. Grans carteles ovals indicaven les seccions de la vella bibliografia: *Sac. atque proph. Historia, — Theologia, — Jurisprudencia...* Un rellotge de caxa, en front del bufet, ocupava un buyt de l'estanteria. Era una d'aquelles antigues màquines, pariones de les que Carles V s'afanyava en arreglar y conduhir, a Yuste. El pèndol anava y venia, ab lentitut exacte: tac tic, tac tic. ¡Oh! ¡Com infonia la sugestió del pas del temps, com feya sentir el desgranarse de les hores cayguent en l'eternitat!

Així arribaven també, a mitjan matí, les batallades del *Sanctus*, qui anunciaven a tot el terme de Palma, tres milles entorn, el moment de l'elevació, al ofici de la Seu. Així arribava'l plany d'*En Figuera*, vell rellotge de la

Ciutat, ab vibració fonda que tantes generacions han coneguda, are contant el seu ritme normal, are batent furienta sobre la maror de les civils discordies.

Tal es aquell ambient: diafanitat de gemmes diluhides en l'ayre pera la llum, puresa de silenci pera tota veu. Dels molls y dreçanes venia la remota percussió dels martells. Cridar bèlich de cornetes, sonava, lluny, pels bastions, allà mateix ahont els antichs mapes de la ciutat dibuixen, a vista d'aucell, escenes tàctiques de bombarders y fusellers borbònichs, ab capell d'encruya y casaca de gires.

Era la respiració mateixa de la capital, entrant a la llibreria. Era, ensemps, la respiració de la llibreria exhalant com el sospir de Mallorca.

Un croixit de la llenya, l'acció devorant dels corchs obrint en la fusta y en els in-folis ses pèrfides galeries, feya extremir de petites inquietuts, de petites temors al pacient antiquari. Sentia llavors tot el treball destructor de Natura, visquent de sí mateixa, en terrible cercle viciós. No sols la vida destrueix la vida sinó que furga en l'obscuritat per esvahir l'imatge tèrbola de les existencies que foren. ¡Com els temia als invisibles acòlits de la papirofagia! ¡Com avorria arnes y vèrmens del gènere *Anobium* y'ls grans menjadors de paper per l'istil de l'*Æcaphora pseudospretella*! En va regirava'l Graesel, les *Connaissances nécessaires à un bibliophile* y l'obra de Blades sobre *The enemies of books*. Havía provat de mesclar farina de castanyer d'Indies a l'amidó dels enquadernadors, més s'havía decidit per l'oli de cedre com el desinfectant preferible.

En l'ayre d'aquella sala s'hi veyia en suspensió, a través d'un raig de sol, una polsina brillant y s'hi respirava una aroma plè d'astringencia. Don Llorenç deya qu'aquell agent subtil era la *bibliolina* ò alcaloide dels grans dipòsits literaris. Verí deliciós qu'encativa l'ànima, deixanthi'l desitx de totes les fruicions y tentatives, sense'l dò de la feconditat! No obstant: infundeix salut y depara a sos elegits la llongaritat proverbial dels bibliotecaris.

De semblant manera, l'nostre. En dies plujosos mirava les orenelles aferrarse a l'agulla del quadrant solar y en les tardes d'istiu sen-

tia'l remoreig del aygua en les piques y'l rossi-nyol entre les ombres del lloer. Per les seves mans pulcres passaven quasi be tots els testimonis de la vella cultura patria: textos lullians, cròniques y cançoners del xiv y xv; farregades macarròniques del xvii; analistes, compiladors y enciclopèdichs del xviii.

Tot allò qu'havien remogut el Paborde Terrassa y don Bonaventura Serra, tot lo qu'havien escorcollat el P. Lluís de Vilafranca y en Barberi, fins el temps més pròxim de *Cleandro Lirceo* ò sia, dit en llenguatge mortal, don Joaquim M.ª Bover, gloriós mallorquí, natural de Sevilla; tot axò ho va veure de bell nou, comprovant fulla per fulla dels *Analys*, de les *Recreacions erudites* y les *Miscelanies*. Tampoch tenien compte les troballes directes que li havia deparades sa bona estrella de bibliòfil, des les *Consuetes e miracles* fins al *Dietari* de Fra Pere d'Olzinelles y la carta de navegar, anònima, de 1397. Havía arribat al moll del òs de l'història y posseïa l'ànima del passat com en acte de visió pura.

Allà anavem a veure uns quants joves. Hi anava també, de tart en tart, don Pere Joan Trías, que'ns parlava d'en Dameto, en Mut y en Binimelis, trípode sublim de Clío baleàrica, considerats com «l'Herodoto, el Xenofont y'l Tucídides insulans». Ens parlava altres voltes d'en Bover y'ls *Varones ilustres*, recordant les calificacions lapidaries qu'havía progetat pel seu epitafi:

ARBITER HISTORIAE, VERÈ HISPALENSIS DECOR,
AB OMNIA MUSA DILLECTUS,
ELEGANS MAYORICAE PLUTARCHUS.

Don Llorenç escoltava, escoltava, del seu més pur somriure. Tenia'l sentit històrich; no mancava de fantasía y bon gust. Una forta desconfiança de si mateix el deturava. Sempre va doldres de la seva falta de preparació y no s'arriscava més qu'a publicar, precedits de molt curtes notes explicatives, sos descobriments paleogràfichs. Aquests se distingien per lo triats ò selectes. Tenia un ull plè d'esquises per descobrir la parla entre les algues. Després la netejava y montava, y fèyala brillar a tota llum.

Així varen transcorre sos dies, en dolsa mansuetut. Sumergit en aquell silenci de Mallorca, quasi pithagòrich, en el fons d'un casal desert, ahont els crits y remors llunyanes servien per donar millor consciencia de la pau, la seva ànima va florir en lliris, atzuzenes y roses de passió. Va esclatar en ensomnis y llegendes qui s'esfullaven tantost contades, y que may per may devia escriurerles. Eren visions de tot sigle y de tota edat, romàniques, gòtiques, rococó. Aquelles *flors del silenci*, escamparen sobre nostres esperits juvenivols un perfum violent de patria antiga. Atormentant la memoria, he procurat reconstituhirne unes quantes, pera que's conservi encara que no sia

més que l'ombra espiritual del mestre desaparegut.

¡Volgueules llegir, imperfectament reproduhides, com l'únich tribut que podia consagrar al varó humil, fet pera l'iniciació oral ò socràtica, més que pera les habilitats y amplificacions de la ploma! Es veritat: fou un gran inèdit, un inquiet qui passava, flayrant, sobre totes les flors del intel·lecte; mes, per axò sabia depositar el polen de l'inspiració en les ànimes ben dispostes y obrir a la fantasía aquella visió directa que poques vegades dona, per sí sol, el contacte del paper vell.

A. E. R. I. P.

Madona Albina.

Una vegada hi havia un gentil donzell enomenat Dalmau de Pinós qui, estant en sa primera joventut, va resoldre de dextar terra y parents per anarsen a corre món. Quant hagué fet semblant propòsit cridà sos pares a la cambra del alberch y va parlarlos d'aquesta manera:

— Be saben com vilana cosa es l'ociositat y la mès indigne d'home coratjós. Per tant he pensat joh pare y mare meval pendre comiat de vosaltres y partir en seguiment de bona fortuna. Pertany a jove cavaller nodrirse en saviesa y en exercici d'armes y en experiencia de món, coses que may aquest nostre vilatge donarme podria. Vulgau, donchs, acordarme la vostra benedicció y provehirme d'allò que més puga necessitar en la vía que vaig a emprendre. —

El pare aprovà les paraules del donzell y la mare plorà llargament, per quant, encara que tinguéis altres fills y filles, en Dalmau era d'ella'l més volgut y'l darrer nat de tots. Fouli donat el millor palafre del estable, ab la millor sella y guarniments. Fouli donada també una vestidura nova, una tassa d'argent pera beure en les fontanes y hostals del camí y se li escullí un sirvent de sos meteixos anys, fill d'un es-

cuder que'n la casa hi havia. Així, confortat ab la benedicció paternal y sermonat amablement a servir bon seny y netedat de vida, isqué del casal sens que sa mare se'n adonés, per no ferli més angosa.

Anava, donchs, per una bella praderia, que encara no havien caminat més de tres jornades, un matí de primavera gentil. Les flors embaumaren l'ayre y quiscuna's vinclava al pes d'una abella daurada ò d'un papelló. L'hardit donzell se deixava portar, distret, pel seu palafre, en la planura soleyada y harmoniosa. Tant com les abelles entorn de les flors, brunzianli bells pensaments entorn de sa testa, quan varen arribar a un creuer del camí. En aquell indret s'obrien, fins a perdres en lo més llunyà, quatre vies diferents.

— Heus aquí — digué'l donzell a son sirvent — que som arribats al punt més greu de la nostra caminada y qu'encar no sé quina d'aquestes quatre vies escullir podria. Perque haueu d'entendre qu'aquest de la dreta's diu camí de Saviesa, per quant condueix a la gran París, hont sont les més altes escoles y estudis de tota doctrina y'ls més savis mestres y escolans; y aquest altre es diu camí de Santedat, per això com fa dreta vía a Roma y es passatge

d'Ultramar que prenen els pelegrins que van a Terra Santa; y aquest terç es enomenat camí d'Esforç, com siga que va a la cort de Borgonya hont per tot temps festes de bornejar y justar son aparellades y s'hi fan les més belles cavalleries del món, trobantshi gran munió de barons, clares dònes, joglars y reys d'armes. Mes no tinch memoria de com se digui aquesta quarta y derrera vía ni d'hont pugui aconduhir. ¿Per ventura ho sabeu vos? —

Va respondre'l sirvent que rès ne sabia y que'l millor fora descavalcar y seure una estona en la creu del creuer, fins que passés un caminant qui'ls pogués donar noves d'això qu'ignoraven.

Fet de semblant manera y mentres els cavalls peixien l'herba gemada del prat, els dos joves deixaren esplayar sa vista y seguíen sos parlaments. Mes com transcorregués llarga estona sens que persona vivent, ni pastor, ni pelegri, ni frare, ni vianant, passés per aquell lloch y'l donzell sentís frisança de seguir sa jornada, corprès per un bell acudit va exclamar:

— Qu'ho digui la sòrt! —

A tals paraules el sirvent, que ja's trobava guanyat per la mateixa follia de joventut, digué a son senyor que molt li plavia y que podien jugarles a daus, per quant ne portava en les alforges. A lo que va respondre en Dalmau que més galana cosa seria deixar els rocins l'elecció del camí, pera lo qual ells, abans de cavalcar, s'embenarien els ulls y'ls deixarien les regnes sobre'l coll, com varen fer seguidament.

No més d'un quart havien trovat sos palafrèns per la vía, qu'encara anaven ulls cluchats els dos jovinels folgant y rient de la bona idea, quant varen oir lladruchs de cans y remor de converses. No molt lluny una veu cantava la antiga cansó de falconeria:

*Monterina era la garça
y molt alt el seu volar...*

Cuytaren a treures la bena per tal que no fossin trobats en tan estranya disposició, y es van veure prop d'un gran casal, ran de la tapia d'un verger. En un bell mirador que feya el meteix mur estava una dama molt ben pa-

rada, en companyia de dues sirventes més jovens.

— ¿Ahont anau En Donzell — va dirli de sa clara veu argentina, — aixís a les palpentes?

— No rieu, Madona, que be vaig seguint ma ventura, — resposli en Dalmau.

Per convit de la dama, entraren a l'hort y'l jove va asseures en el mirador. Allavors, Albina, va pregarli que referís com s'havia esdevingut que per allà passés hont casi ningú transitava ni perque anava tapat d'ulls. En Dalmau, en gentils mots, tractà de satisfer semblant requesta, diguent el gran dubte que havia tingut al creuer del camí y l'ardit de que s'era valgut.

— Ara sabreu, — digué la dama — que vostre palafrè ha deixat camí de Saviesa y camí de Santedat y camí d'Esforç, y ha seguit la quarta y derrera vía, qu'es aquesta. Y sabreu també com es anomenada camí de Fortuna, per quant condueix a terres de molta maravella ahont llargament he viscut fins fa pochs jorns.

El jove mostrà desitg de saber com era aquella encontrada, y que afreturava per esserirhi rebut y conseguirhi benaurança.

— Bell amich, — digué Madona Albina, — aquesta terra de Fortuna de que ara os parlava, es la més placent y delitosa que hom pugui escullir. Es terra d'amors, entre vergers y marges de rius, per hont passen les Hores, esfullant una pluja de flors. A la porta de ses ciutats esperen el Desitg, la Follia, l'Oblit, l'Encantament. En sos hostals y castells no hi ha més qu'espills d'hermosura, coixins de peresa y llits de roses. Volen no més en sos ayres polsines d'or, sentors d'ambre, veus llangoroses y sons de viola. Els llorers de ses tanques son plens de rossinyols qui canten en nits de clara lluna vora les fonts d'etern rajar placèvol. Taules guarnides de tota sòrt de viandes y fruyts esperen a l'ombra de grans enramades, vora brolladors ornats ab figures de bella nuesa qui per l'inflor graciosa de sos pits deixan anar brols d'aygua de murta y de vi confortant. ¿Què us diré? En aquella encontrada no se sap que cosa sia l'enuig; més per treuren tota sa dolçor cal tenirne'l secret. —

Dites semblants paraules Madona Albina, va

oferir posada'l donzell, per això com no hi havia hostal, vilatge, ni abadía que pogués trobar en torn de dotze llegües y com li era convenient algun repós. Entraren al castell y'l jove quedà meravellat de sa bella disposició. La dama curà d'ell y les donzelles del sirvent; y menjaren y begueren en anap d'or, segellat hermosament d'armes reals. Una de les donzelles qui's deya Lionela, y era excelent cantarina, va pendre la bandola y s'acompanyà una dolsa cansó toscana, y la dama va proposar al jove ensenyarli'l jòch d'escachs. Poch profit n'anava traguent de l'explicació, perque molt atres pensaments el distreyen; mirava la bella dòna, embadalit com pobre vilatà qui may hagués trobades semblants maravelles y estava cuitós de saber y entendre qui era, d'hont venia y quals fossin el nom y estament de la desconeguda. La dama va endevinarho:

— Mal aprenent seriau En Donzell, que molt distret estau, per tal com distracció y esburbament companys son de joventut primerenca. Be prou que's llegeix en vostres ulls la pruija d'entendre altre cosa qu'escachs. —

En Dalmau respon que sí, que l'acurava una curiositat: saber el secret del camí de Fortuna y saber també si Madona debía tornarhi y quan. Aquesta va esguardarlo, per llarga estona, entre concirosa y maternal.

— Car fill, — va dirli, — puix qu'ho voleu vaig a explicarvos quin es el secret de la bella encontrada ahont partiau: anarhi a temps y anarsen a temps. Per això, sobre la porta de una de ses més famoses ciutats s'hi llegeixen aquests mots: *MULTAE SUNT HORAE, DIESQUE MULTAE, UNA AUTEM JUVENTUS*, que'n vostre pla catalanesch vol tant com dir: hi hà moltes hores y molts jorns però no més una joventut. Cal, donchs, aprofitar aquesta joventut, fiola d'argent plena d'una quintessencia preciosa. La gota qui se'n vessa estèrilment may més la podríau rescabalar. Y es també sabia cosa fruhirla de dés que comença, per això com s'esbrava y molt prest no'n queden si no baixos y escolims, qui may us donaràn la delitosa sabor dels primers dies. Altra sí deveu entendre que la més avorrible cosa es senectut mal portada y no saber capir l'instant en que natura imposa'l home y a la dòna gentil la convinença de

deixar el bell món sense regust ni fent riure, ans be deixanthi recances y anyoraments de la seva presencia y per això aquells antichs filòsofs que's deyen epicurians, ensenyaren que deù hom deixar noblement tota follia de joventut abans qu'arribi la vellesa, y això mateix ho mostra'l poeta enomenat Ovidi Nassó. Per no enténdreu ni havershi pogut capgirar ab temps y voluntat decidida, aquell altre poeta Lucà, no be va sentirse envellir y entrarli la tardania de la vida, tant gran tort en va pendre, qu'ell mateix va donarse la mort. Cuyteu, donchs, a anarhi d'hora y d'hora sortirne, com escau a galan donzell y seguiu mon exemple per quant aquí he vingut per no tornarhi en mos jorns. —

Maravellat va romandre'l donzell de la discreció y experiencia de la dama y confós del senyoriu que d'ella's desprenia, no sabent si era una gran cortisana, una princesa males-truga ò una encantatriu. No comprenia tampoch com havia resolt deixar jochs y alegratges de la vida, quant ell la tenia per la més bella, la més jove y la més gentil criatura de que may hagués trobat coneixença, ni que fos millor disposta pera plaure a tothom. Talment va expressarli la seva extranyesa. Madona Albina, va dirigir-se al gran finestral de la sala, qui donava sobre un vell riu. El donzell va asseures en un dels ascons de pedra de la balconada y la dama sobre la barana, cenyint de son bras esquerra un dels pilans qui sostenien el dosser.

— Amable fill, — va continuar, — are sabreu en quin gran error haveu caygut, per això com casi podria ser mare vostre. Y sabreu també com natura a uns afavoreix sobre'ls altres en quant a servarse joves més enllà del terme'n que sol arribar als humans el caure de la fulla. Com sia que jo he rebuda tal mercè y que fins avuy he conservat les vanes aparances del bell temps, més prop dech sentirme de la posta de sol y de que's fassi negre nit sobre'ls meus anys. ¿Y quan vilana cosa no es envellir y enllegir a la vista d'aquells a qui una fou plascent? Si no, mireu el roser de tot l'any qui, quant l'hort queda despullat, serva ses roses obertes, en forma de creures eterna sa florida; y al primer buf hivernal tot s'esfu-

lla de cop, que a l'endemà no'n trobeu més que punxes y verduchs de l'antiga ufana. Així també nosaltres, fredes ombres volants. Pot ser qu'aquestes nines dels ulls meus, puguin semblar encara dues esmeragdes sembrades de puntets d'or: ¿y gosariau, demà, vèureles enterbolides pel llagrimaig de la vellura? Y les mans fetes de carn de lliris, y les ongles perla-des, y la boca carmesina, y les celles trassades com per la ploma de sapient escrivà y la gola y'ls dos ponsins suaus, y'ls cabells ben olents y ufanosos, ¿gosariau a veureho quant se mal-meten y calciguen ò fugen, quedant tota la bella disposició del còs així com garba de ser-ments? No, en ma vida; que millor es pudrir-se en el vàs, menjats d'arnes y vèrmens, qu'es-tojar sa desfeta baix de paraments y gales irri-sories. ¿Què hi valen els ungüents y les aygues d'olor y'ls llexius per ennegrir ò rossetjar la cabellera? ¿Què hi valen brocatells y draps mauradins, capellines y plomes y guants mus-cats? No son més que disfrega de la mort qui guayta, com un espectre, per les conques dels ulls qui s'endinzen, ò cuyta esquinsar la pell, abans vellutada, qui's marceix y corseca. —

Silenciosament escoltava en Dalmau els par-laments de la bella dòna y no gosava interrom-prels ni contradirlos, per quant se trobava rústich y sens esperit devant d'ella. En tota la nit fouli impossible aclucar els ulls, no obs-tant d'havèrseli donat cambra espayosa y gran llit entorcillat, de belles cortines y cobricel ab llençols olorosos d'esprigol. Molt desitjava aclarir semblant misteri; y per això llarga-ment va departirne ab en Berenguer, son sir-vent.

«Heus aquí, pensava, que fins are havia transcorregut el meu viure com una dolça fon-tana d'aygues pures; y que mon propi esbur-bament ¡ay, laç de mi! m'ha conduhit en un sol día a la més greu carcer d'amor, guardada per la més gentil y maligna escarcellera ò ma-ginaria qu'hagin vist ulls humans, en forma qu'encara que volgués no podria departir-sen.»

Y així va baixar al hort, qu'era ja gran día, mentres Madona Albina se feya pentinar de ses donzelles, tota assolejada. Tombàveli del cap fins en terra un desmay de fils d'or, de

color ambarina; y si l'aura del matí prenia una part de la gran madeixa, veuriaula esten-dre y rebatres com un orifloma de galera. Una de les sirventes passàvali la pinta d'argent, ornada de safirs y figures de la guerra de Tro-ya; altre li nuava y capdellava les trenes, ab art subtil y benigne; altre li presentava l'espill de mà, ahont s'hi reflectia com la lluna dins un pou, la cara de la bella dòna entre les ufa-nies del verger y'ls pahons de rich plomatge.

— Es arribada l'hora, amable fill, — va dirli la dama, — de que os do comiat pel camí que deveu rependre. Aneusen, en Dalmau: cami-nareu set jorns, y passareu set rius, y dormi-reu en set hostals, y tot seguit os trobareu en terres de Llevant, les més gayes y rients de tota la Romanía. Confieuvos a vostra bona sòrt. Passat el riu darrer s'obrirà a vostres ulls una gran planura: set ciutats a qual més deli-tosa torrefaràn enceses de vius colors en la boyra del matí. Aquí teniu un de mos cabells, arrancat are de ma testa: guardeulo fins llavo-res, y en aquell punt, llenceulo al vent. La di-recció que prengui, aquella mateixa seguireu, y la ciutat cap ahont voli, aquella serà vostre sejoyn y vostre benaurança.

— ¡Ay, senyora, — va respondre'l donzell, — que no sé com podria ferho ni que serà de mi, per tant com he perduda la pau y no puch de-partirme de vos! En malhora os vegeren mos ulls y va posarme l'atordiment en la meteixa gola del lleó. Encara no sabeu qui so jo, enca-re no sé qui vos seriau: emperatriu, dogaresa ò fatillera, y veig clar que ma vida os pertany. Les meves paraules inexpertes no abastaràn a dirho, més cregueu que no es aquest un foch d'estopes que'n un punt se consumeix, sinó folla amor infernal, que crema per sempre. —

La dama va pendre per la mà al donzell y allà varen asseures en un banch de pedra, vora el raig d'aygua qui de la paret brollava cay-guent en una gran petxina.

— Are mireu, — va dir entre graciosa y en-fellonida, — com es ardit el minyó, que si no fossin els vostres anys curts y la vostra inex-periència fortment deuría enutjarmen. Cuydeu que jo pugui oblidar aquest afront y que os guardi Deu d'anar més envant ni d'enquerir altres noves de la meva vida, car sens tenirles

ni de mon llinatge, ni de mon ver estat ni de tot això que vaig esser fins are, a tant os atreviu. Perque considerar devíau, en primer terme si jo podia esser pera vos ni si hi hà paritat d'estaments y condició; en segon lloch qu'os tinch albergat en casa mía y derrerament, com ja sabeu, que casi podria ser mare vostra, malgrat la mentidera frescor de joventut que no gosa desampararme encara que ja n'es temps. Seguiu vostre camí, en Donzell, que be prou trobareu altres fontanes y aygues més gemades y pures ahont apagar la set; y deixeu-me complir el vot de sustraurem de bonhora a tots els delits de la vida. Vàlguem lo viscut y que tothom pugui dirne altre tant. No hi que demanarli a Natura més de lo que pot donar ni del tonell de vi se'n ha de veure'l fons. —

Va callar un instant, cullint un brot de murta de la murtera que tenia a la vora, y capolava'l de ses belles dents. Prosseguint:

— Tot el día es per vos, — va dirli, — que are meteix os trenca l'auja; a mi tal volta no me resta ja ni mitx hora de sol. Lletja cosa seria encadenar el falcó jove a l'arpella cançada. ¿Y hauriau deixat vostre casa y parents per servir d'estaló a una carcaça coberta de oripells y retocada ab adops, qu'això es lo que deuriau esperar d'un día a l'altre? Certament que no's fora un bell deport passar per les viles tornant de la caçada y que les comares del carrer major, filant sa muxella, una a cada portal, fessin ballà'l fus diguent: «Mireu la galant parella, mireu la dama vellarda, la goluda, qu'ha enmantllevat jove cavaller pera les nits d'hivern; mireu el macip qui més sembla una donzella, sense pel a les galtes de pres-sech, y que na bigarda li ha begut el seny...» Això dirían; y en dos jorns, passada aquella fal·lera vostra, tentacions os vindrien d'enmatzinarme ò fugir de mi com d'un masell. ¿Què hi dieu vos?

— Jo no sé, — va respondre en Dalmau, — si no que som el més desventurat y mesquí de tots els homens y qu'es forta imperfecció de Natura aquesta que no agermane les edats ni'l voler, y a un fa badar els ulls al sol d'hermosura quant el sol corre al seu ponent, y al altre fa desapareixer ans de que pugui assadollar de delícies la vida que li fou aparellada.

Jo no puch pensar que les roses de vostra bellesa hagin de marcirse ni qu'aquest vas d'elecció hagi de trencarse y malmetres. Voldria que tot l'univers, cel, imperi y firmament, sol, estels y lluna, y'ls quatre elements y'ls vuyt planetes, tornessin a primera confusió de caos y fessin nit sobre la meua ànima, abans que de ella s'esborrés l'imatge vostre. ¿Per què no fora donat al home fixar l'hora corrent en eternitat de forma y essencia, ò dir: d'aquest instant vull perpetuarme y d'aquesta manna vull nodrir-me'n infinitat? —

Y va pendre les mans a la dama, atreguentla vers ell furiosament emportat de son desvari.

— No sigueu foll, en Dalmau, — digué Madona Albina sens alè, — no sigueu foll que'ls aucells espíen y's riuràn de vos. ¡Mireu el donzell, que semblava un cerviol poruch, com s'engeloseix y trau les urpes! Teniuvos, donchs, y ascolteu ma derrera paraula. No sé si en ma vida he amat de vera amor ni si acabaria un jorn per amarvos; més heus aquí una prova, que no vull fer de cap de les maneres, mirant sobre tot al be vostre. Ventures més gentils os sortiràn al encontre; altres vents netejaràn vostre esperit de la follia qui are l'ha prè y allavores, ab tot seny, grans mercès heu de donarmen. Considereu lo que ben aviat esdevindriau servant companyia y homenatge a una calavera. Tot ho don per ben acabat, que sols gosaria ascoltar a qui vingués de sobte y pogués dirme: «Teniu, en aquesta ampolla està la perpètua joventut; aquest es l'esperit essencial, obtingut per art de filosofia pregonia». ¡Mes, ay! qu'això no son més que belles fantasies ò prometensa d'alquimayres. —

Fondament silenciós va quedar en Dalmau, que neguna cosa l'abstreya, y quant molt hagué considerat, va dirli a la dama que li expliqués això que pensava y conegués d'aquella art, de la qual havia sentit parlar en sa minyonía.

— Deveu entendre, — va dir la dòna, comportívola, — que, ultra de les set arts que formen el trivi y'l quadrivi, això es: Gramàtica, lògica y retòrica, geometria, aritmètica, música y astronomia, existeixen les arts de natura per les quals tracta hom d'enquerir els secrets de les coses existents fundat en obser-

vació de simples y en destilació d'herbes, metalls y esperits. Y entre tots aquests homes sapientis son els més enomenats els alquimiayres, qui cerquen l'oli filosofal ò principi de vida y treballen també en l'obra major de les trasmutacions, aconseguida la qual de la més vil escoria ne treuran or y la terra dels femers convertiràn en diamants d'aygues meravelloses. Per això'ls veureu are tan encobehits de reys y prínceps qui'ls tenen en llurs palaus, satisfentlos totes ses dispeses y provehintlos de coure, sofre, zinabri, argenviu, çafrà y orpiment, quant n'afreturen pera sos treballs, com sigui qu'aquell a qui donin primer el gran secret serà'l més ditxós de tots els mortals y de més llarga vida y més abundosa, així en delits com en riqueses. Y de semblant manera ho trobareu en les primeres corts, desde Florença y Nàpols fins Aragó y Mallorca.

Altres volta callat y meditatiu va romandre'l donzell; y com qu'en Berenguer, son sirvent, tenia ja ensellats els palafrens per seguir la caminada, varen anarsen del hort. Abans de cavalcar, el donzell dirigintse a Madrona Albina, va dirli:

— Y si us assegurés qu'abans de tres anys y un día jo seré tornat aquí, viu ò mort, ab noves de l'aygua de salut qui tot ho restaura, ¿vos qu'en diriau?

La dama va esguardarlo fit a fit, ab tota la claror esmeragdina de sos ulls. La boca se li va contreure d'un bell somriure y uns clotets folls y plens de picardía varen tornar a ses galtes.

— Partiu a la bonhora, En Dalmau, y torneu com us placia, que sempre sereu el ben rebut. Aneu, fill, que la vida es vostra...—

Tal li va dir, més prou que comprenia la forta voluntat del donzell y l'oradura que per sempre més se'n portava. Anàrensen els dos companys; y Madona Albina y les donzelles varen pujar a la torra, y de dèu de la finestra alta varen ferlos els últims adeus, que quasi ja no'ls veyan, lluny com de dos trets de ballesta.

En aquell bon punt En Dalmau resol de fer dreta vía a Montpeller y passà en Avinyó y feu coneixença d'enlluminadors y escrivans, comprant llibres d'art trasmutatoria que llegia en sa posada, fins alta nit. Va anar per les escoles, inquirent secrets de fisicians y apothecaris.

Estudiava pregonament les *Ethiques* del Filòsof (1), el Llibre del Segell, la Taula d'Hermes Trimegiste y'l *Speculum alchimie*. Va aprendre de cor el tractat *De Conservanda juventute* de Mestre Arnau de Vilanova, el *De dosibus theriacalibus* y les *Recepta electuarii*. Va córrer totes les corts y ciutats de Llevant y despatxà missatges a la seva terra per vendre'ls seus bens y que li aportessin diners en lletra de cambi. Trobantse un jorn a Marsella en un hostal, va entendre a cert mercader, qui tenia la nau en aquell port, parlant de la gran obra qu'empendre debía en la torre del Angel de la ciutat de Mallorques, Mestre Jaume Lustrac, francès de nació, qui era gran alquimiayre y cercava bons companys que l'ajudessin. Seguidament va pensar d'anarhi, demanant passatge al mercader qui noliejava la nau, y en cosa de cinch dies foren allà.

Una volta en la companyia del Mestre Jaume va donarse al estudi, día y nit: de día vora els alambins destilatoris y'l forn Athanot, entre gresols y retortes; y de nit regirant llibres y considerant els principis de saviesa absconsa, sempre voltant en torn de l'idea mare: *Intellige quod Mercurius est sperma omnium metallorum decoctum, et imperfectum in ventre terræ calore sulphureo, et secundum varietatem sulphuream ipsius, metalla in terra generantur diversa*, per això com que no hi hà més qu'una materia prima dels metalls y fins diriem que una sola materia universal baix diversos estats y formes. Va aprendre també les paraules secretes y llenguatge dels filòsofs y això que s'enten per obtenir Sol de Lluna, y Lluna de Venus, y Venus de Saturne, y que cosa sien els quatre fochs: putrefacció, destilació, incineració y sublimació, y'ls tres colors: negre, blanch y rubre.

Altresí va convences de que la pedra làpiz ò aygua real ò esperit filòsofich, podia extreures així de substancies animades com de minerals ò plantes y qu'entre les primeres rès podia compararse al *basilisch*, en forma que l'home qui conseguís trobarne un y esquivar sos perills (com se vulla que mata sols de mirar) aquell fora'l venturós. Per que clarament diu el *Semita semitæ* ò Camí de camins: *Iste est*

(1) Aristòtil.

vermis qui generatus est per putrefactionem, qui occidit hominem ex suo visu, y que mort per acció comburent y reduhit a cendres, tenen aquestes la virtut de convertir Lluna, Venus, Saturne y Júpiter en Sol, ò sia, de trasmutar plata, coure, plom y estany en or puríssim y preclaríssim, com de tot ne tenia propia experiència l'autor del Camí.

Allavors començà sos treballs y malbaratà sos diners, ultra els que Mestre Jaume y sos cinch companys rebían del Rey d'Aragó; va manllvarne a hostalers y viudes fentlos fermaça del secret, y va posarse en relació ab un jueu anomenat Struch Moradí, obrintli son cor per això com volia cercar el principi de vida en la sanch y'ls molls dels òssos de la criatura humana y crear l'*homunculus* en matràç. Les gents de la ciutat miraren ab pahor aquella torra del Angel del Castell Real, que sempre, a les més altes hores de la nit, s'hi veyia llum per les satgeteres. Y En Dalmau se atormentava a tothora, y no menjava ni bevia ni dormia ni a sa pensa donava repós, sempre rumiant sos pensaments y la oferta que a Madona Albina havia feta. D'un jorn per l'altre esperava aconseguir sos propòsits, y unes vegades treballava en la Torre y altres acudia al Hort d'en Struch Moradí, fòra de portes, passanthi dies enters, amagat y defugint de la gent.

Vingué qu'a la fi va trobarse en possessió del verdader secret y cridava y botava com un orat; més per quant les coccions eren llargues y caurien fora del terme per ell donat a la bella dòna, tant qu'anaven a complir-se'ls tres anys y un día, va resoldre d'anarhi pera refermar la promesa y demanar les allargues necessaries a llur compliment.

Y tal pensat tal fet, qu'en dos dies fou a l'altre part de la mar y desembarcà a Roses y en quatre jorns més de cavalcar va trobarse en aquell meteix creuer d'hont partien els camins de Saviesa y Santedat y Esforç y Fortuna, allà hont havia reposat la primera volta. Va reposarhi també una bella estona, considerant com es mudable la sort dels humans y retreguent la diferenta disposició en que n'havia passat abans y en qu'ara hi tornava.

— Quí m'havia de dir, pensava en Dalmau, qu'arribant al creuer, sentiria llavors aquella

perplexitat y deixaria a la cavalcadura que triés el camí de ma vida! ¡Quí m'havia de dir qu'incontinent, seguint la quarta y derrera via, no més lluny de mitjhora, trobés un deport tan gentil, ni aquella flor de la carn, encativadora de sentits y potencies, que tot m'extremeix sols pensar qu'ans de pòchs instants han de veurela mos ulls! Poch t'ho creyes, falló, qu'en aquell meteix verger, sota'l bell arbre, vora'l rajador, apendrias la ciencia de be y de mal! Y ara hi tornas a dirli que la flor de la carn no's marcirà y que jorn podrà donar l'olor seva, en plenitut de voluptat perdurable. Per que, en l'obtenció de l'obra'l primer foch seràn set dies; y'l segon foch dos mesos; y'l terç set mesos; y'l quart y derrer un any y set dies; fins a sublimació y quinta essencia, qu'abans de dugues anyades tot serà complert.

En tals remembrances volava ja camí del palau, que prompte va trobarse vora la tanca del verger. Mes no sentia lladruchs de cans, com la primera vegada, ni cançons de falcone-ria, ans tot semblava en gran quietut. Va entrar al casal, va pujar a les cambres, va baixar al hort y ab greu tristicia y desesperació, mirà nues les parets y desesperació, mirà nues les parets y arrencades les portes. Arrassats estaven els caminals del verger y despullat de flors y arbres com si passat ja n'hagués una espaventable desolació. Desitj va entrarli de cridar a grans veus y anava en el pati d'armes y baix de les voltes y pels corredors, plé d'ira com un fantàstich, renegant y dient:

— ¡Ah, Madona Albina, què us haveu feta y hont seriau que no gosau respondre! ¡Què us haveu feta, criatura delitosa, fruyta regalada del arbre humanall! Y ¿còm serà que no correu a mi? En mal punt us vaig conèixer; en mal punt vaig xuclar la mel verinosa de vostres paraules! Oh, laç! Oh, mesquí!

Y així corria d'un cantó a l'altre, com embriach y esmaperdut, fins que va semblarli sentir remor de passes ressonant pel caragol de la torra, y, poch després, una veu de vella que li cridava:

— Ara diguèu qui sou vos ò que volieu y tingueu pietat de dugues dònnes les més mesquines y desventurades de la terra! Al punt reconegué la veu de la vella dida lleyal, y va respondreli:

— Veniu, Na Saura, que so jo: En Dalmau, el donzell qui's cremava per arribar ans de que s'haguessin acomplits els tres anys y un día. ¿No'm recordeu? Veniu y conteume tot quant haja esdevingut a l'amor meva, que més abressen les lloses d'aquest alberch que'l forn Athanot.

Asserenada la vella, descendí vers hont estava l'amador; y entre grans sanglots, estufada de cabells y remulla de llàgrimes, va parlar de semblant manera:

— Sabreu que després de vostra partença, cosa d'un any, asvalots y guerres se mogueren en tota l'encontrada; y ara passaven gascons, picarts y sargents que tot ho metien a foch y a sanch, y ara almugàvers qui no deixaven pedra sobre pedra, y'ls camps destruhien, y'l vi-latges cremaven y robaven vaixela y espanyaven arque y desfondaven tonells de vi y les dónes violaven y sometien a mil turpituts. Y aixó ocorregué aquí, en casa nostra, puix els escuders y arquers foren morts a fil d'espasa, y afrontades les donzelles juntament ab llur senyora, que'l plant no's departí jamay de nostres ulls. Y passada la guerra va seguirse una febra pestilencial de llabrosia qui s'es encomanada a tots els habitants del voltant. De la gent del castell uns son morts y altres fugiren espahordits que no he romasa sinó jo, com sia que Madona Albina, aquella joia, aquels estel qu'havía alegrat un tàlem de rey, no es ara més qu'un vas de feter y una llatzeria, masella del front a la cintura, que li han caygut els cabells y les pipelles, y'l nas se li menja, els ulls se li buyden y'l pit té cobert d'escates y clivells sachnants. Nit y día passa en un pur gemech, sens altre aliment que'ls suchs y melrosades que puch donarli a broquet. Y quan les nafres y cranchs més crudels la mosseguen, allavores crida que d'una llegua entorn podriau sentir ses queixes. ¡Oiu! ¡Oiu, com fibla y puny en les entranyes el seu cridar!

Desesperat, foll, anava a llençar-se'l jove escales amunt, mes per un bras va deturar-lo Na Saura, diguent:

— ¿Què fariau, malanat? Considereu qu'ella no vol estar sinó tancada y barrada en lo més alt de la torra mestra y m'ha prèls jurament de que jamay sinó de mi podrà ésser vista. Y enca-

ra s'ha fet cusir un sach entorn de la testa, ab sols un trau pera respirar, per tal que la mateixa llum del día no pugui saber aixó que s'han fet les antigues ufanors.

Enfurit, renegant y plorant tot a la vegada, En Dalmau anava d'aquí d'allà, arrencantse'ls cabells y malgrat les rahons de la vella hauria posat per obra sos propòsits, si en aquell meteix instant no s'hagués sentit un tropell de cavalls y quasi totd'una trepitj d'homens armats qui entraven en la cambra. Varen llençar-se sobre'l jove, subjectantlo per força, y fou lligat y posat en ferres que ni temps de defensarse va tenir, essent conduhit en tal disposició fins a la nau qu'havía despatxada'l Llochtinent del regne de Mallorca, per aixó que l'haguessin y'l portessin a la presó real. En cosa de cinch jorns sos cabells varen tornar blanchs, qu'al desembarcar els tenia just cenrada.

* *

En tal punt, l'amable biblofil va interrompre la relació. Després d'una pausa, ab un somriure plé de benignitat:

— Aquí s'acaba'l fil de la madeixa, digué, per que tota està debanada. Crèguin d'aixó lo que vulgui, amich meu, puix no sé si les coses varen passar d'aquesta manera literal ó si seguien molt altre camí. Sobre'l text explicít n'he tret aquesta interpretació imaginaria, una de les mil interpretacions possibles. La veritat documental es molt més curta. Se reduheix a una apuntació del *Noticiari* inèdit de Fra Pere d'Olzinelles que la *Revue Hispanique* donarà a coneixer próximament, concebuda en semblants termes: «*A vij de les kalendes doctobri fou penjat en la plaça de les Corts En D. de Pinos, donzell, altre dels companyos de mestre Jacme, olim alquimiayre del Senyor Rey, per çò com era gran embaiador e havia comesos furts e mendacitats moltes, e fetes letjures diabolicals, fatilleries e obres mathematiques. Aprés fou cremat son cors per les abominacions dessus dites e per haver occis una sclava en l'hort d'en Struch Moradí, per çò com volia fer sperit de llonga vida de sanch e ossors. Conte lo popular que l'idea venchli d'una folla fembra dita N'Albina; e fou cosa fort spaventable.*»

M. S. OLIVER.

La nostra ordinació y el nostre camí

SITUAR idealment cada objecte en el seu lloch corresponent, es ja darli verdadera existencia, no real, es clar, però sí en quant a idea justa del tal objecte. Perque'l valor de cada cosa es relatiu y varia a cada nou ordenament, ja sigui real ò imaginat; les coses vehines, sense cambiar la seva magnitud li donen altra mida, y en el curs del temps, les circumstancies, sense modificarlo, augmenten ò disminueixen el seu valor. Dins d'un ordre de coses, donchs, qui correspon a un ordre més general encara, el situar be un objecte ò ordenarlo (com se vulga) es dar rahó de la seva existencia ab tota justesa.

Considerat sol, l'objecte, no té mida, no té valor, y fins el seu caràcter sembla que s'esborra; la situació real el determina, donchs, d'un modo ò altre; però el concepte just d'ell, ve de situarlo ò ordenarlo per el pensament. Ordenar, donchs, situar tot en son punt, es adquirir coneixement exacte de les coses, y per això, la falta d'ordre en los ideals, equival a fosquedat, desconeixement, error.

Per falta d'ordre, donchs, en les idees ò de situació justa de cada objecte dins de l'ordenament lògich, molts desconeixen la justa importancia d'accions y de coses, la verdadera relació ò correspondencia d'elles de la qual neix el criteri, y's troban aclaparats pels coneixements, les qüestions se fan insolubles, y en fi, el fruyt de l'estudi es major fosquedat. La llur inteligencia es un verdader caos ahont se troba tot confós; no estan segurs de rès, y sovint les idees cambian de direcció; tot es fatiga, insuccés; les tentatives, un fracàs, y per aquest motiu, la set de ciencia, de coneixements, cada día més gran; el fi de tot es la misantropia.

Y es natural, ja que rès ocupa'l lloch que li correspon; per aquest motiu cada cosa se transforma en quelcom distint de lo qu'es en sí, donchs, com s'ha dit, tot té valor respecte a lo demés; les coses apareixen, per lo tant, com desnaturalisades. Y com qu'aquesta situació

arbitraria no es la verdadera, es movable, de manera que lo qu'avuy es d'un modo, demà serà d'un altre. Es, donchs, aquest, un estat desesperador y aniquilador de tot progrès.

Cal, donchs, posantho tot en ordre, situar cada objecte en el seu indret corresponent, y aquest treball toca a la rahó qui es la facultat primera en l'home, car del seu exercici's deriva'l criteri de tot. Ella ficsa'l valor de cada objecte comparantlo ab lo demés.

Però la rahó, a la vegada, ha de col·locarse a si mateixa en el lloch corresponent, ja que si ella se col·loca en suprema eminencia, com qu'aquesta situació es falsa, lo demés se torna fals. Tot, donchs, ha d'estar sotmés a ella, però ella ha d'estar sotmesa a quelcom superior, ja qu'en la gerarquia de les coses hi hà quelcom de més elevat. Això superior a ella es la Lley de Deu, aixís com Aquest es indefinidament superior a l'home. Allavors la cadena es completa. L'home y la rahó ja no es el centre de tot; aquest es Deu, tot convergeix a Ell. Y com que'l just valor de cada objecte es respecte a lo demés, tot, respecte a Deu, té ara la magnitud, el significat, l'importancia verdadera. La rahó ara no es més que l'ordenadora; situa cada objecte segons la seva importancia, però el situa tenint com a norma la Lley de Deu y com a mida la seva suprema grandesa, la seva Perfecció suma, y en fi, tot lo qu'es tanca en el concepte que tenim d'Ell.

El primer ordenament, donchs, de la rahó, ha de ser colocar a l'home en situació justa respecte a Deu.

* *

L'home apartat de Deu es una cosa vana; es una fulla emportada pel vent.

Per gran que sigui l'ideal que determini les seves accions, aquest sempre serà finit, imperfecte, vago... Si la finalitat de la vida es per ell la propia individualitat, serà encara cosa més

buyda... cosa destinada a desaparèixer en la fuga de les coses mortals.

Tot lo nascut es per morir; sols Deu roman. Per això, tot lo que tingui contacte ab Ell viurà. La llum s'es feta dins d'aqueix home; ja no dubta may en lo qu'ha de fer, ho sab perfectament; el món té una finalitat ben definida; la seva consciència íntima es font de sabiduria. Aquest home es espiritual; viu. Les seves accions no moriran may; son vives. Ja no es cosa vana la seva existencia.

La sabiduria es superior a tota ciencia. La sabiduria es llum que rebem de Deu; la ciencia es un esforç humà. Molts volen calmar la inquietut del seu esperit en ella; cerquen en ella'l sentit d'aqueixa vida; la pau... cerquen repós en ella... ¡Treball inútil! L'home no's basta; no es aquest el camí.

De camí no més n'hi hà que un: Deu. A Aquest porta la fé; d'Ell se deriva la sabiduria. La ciencia no hi porta; d'ella, en cambi, neix la superbia de l'home.

La ciencia, donchs, com treball purament humà sense contacte ab lo diví, es mortal com ho son els homes. La sabiduria, pel contrari, com inspirada per Deu, es immortal, y ella es la qui regeix les obres del esperit.

Y per aquietarlo, de poch serviràn les montanyes de llibres que s'han escrit, (tota ciencia humana) teoríes sobre la vida, sistemes filosòfics més ò menys acostats a la veritat; ja que si son *ciencia* no ensenyan el camí... Més que tot això val l'exemple d'un sant, la seva obra senzilla, sense ciencia, modesta, pacífica, car ella es una ensenyança y una salutació; una demostració de la verdadera vida; una porta oberta a la llum verdadera; la iniciació a la sabiduria; el camí anhelat de la pau.

Y aquest exemple vivent es una demostració de que la fé il·lumina al home ab llum sobrenatural y extraordinaria, no feta per l'estudi, sinó verdaderament inspirada per Deu. De manera, que lo que la ciencia de tots els homes no ha pogut realisar, això es: fer clara la finalitat d'aqueixa vida, y d'això deduhir una moral que serveixi de norma; ficsar la conducta de l'home respecte a sí mateix y'ls demés, etcètera; per un verdader miracle, y per un simple acte de fé, se realisa en qualsevol home

senzill, sense ciencia, rústich, si's vol... Y en cambi, veyem homes plens de ciencia, erudits, sabis... que davant del seu camí no veuen més que tenebres; les seves accions son contradictories, vacilants; la finalitat d'aquest món una X. La vida es un enigma, la fórmula que declara la seva finalitat no compareix; totes les biblioteques juntes no contenen les poques paraules que's necessitan saber... Un sabi desfà lo qu'un altre ha construït; un altre ha fet gran soroll, però ja es passat; la disputa's fa eterna a través del temps.

Altres, en cambi, se fan esclaus d'un ideal de desastroses conseqüencies; altres s'enganyen ab tota bona fé, però viuen inquiets, y altres, per fi, s'aturdeixen en la lluyta amagant la seva miseria.

Tot es dubte, donchs, tot es flaqueza y miseria en l'home apartat de Deu; tot es và. Es l'home qui fa la vida mortal y qui ha de tornar a neixer, (segons la frase de l'Evangeli); es l'home selvatge, además, esclau de la llei de la carn, de les passions; es l'home esclau també de la fantasia y de l'error. Y l'home s'ha de subjectar a una disciplina, s'ha de donar a sí mateix; además s'ha de sometre a una disciplina intelectual, car sense ordre tot es confusió, y de la confusió neix l'error, y aquest es causa de desviació moral.

* * *

Y això transcendeix a totes les manifestacions de la vida; per això afecta directament a l'art. Per tal que l'art, quan no es influhit per un sentiment religiós, encara que subsisteixi per la forma, y que per la idea pugui ferse universal, may tindrà grandesa. Car comparant entre sí les coses, no s'obté la *verdadera* mida, ni'l grau de perfecció de qu'estan dotades, ni la seva importancia, ni la seva bellesa; es necessari compararles ab el Creador, Suma perfecció y Grandesa de que tot lo altre no es sinó reflex debilíssim. Ell es la mida de tot. D'aquí la justesa, el sentit profon y la grandesa de l'art religiós. Y sempre l'art superior, l'egipci, el grech y'l romà, encara que basat en un concepte erroni de la Divinitat, ha sigut religiós.

* * *

El grau de perfecció de cada objecte ò acció, pot amidarse pel grau de la seva justesa: justesa de situació respecte a lo demés, y justesa de les parts ab la seva essencia. Y en cambi, tot lo que no es just (y això en tots els ordres de coses) no té perfecció, es una cosa aislada, sense forsa: una cosa morta.

Per que l'acció de l'home, donchs, sigui viva y feconda, ha de ser justa. Li es necessari, donchs, situarse be si vol tenir un sentit just de les demés coses que no son ell, y coneixença exacta de lo qu'es ell mateix, puix una cosa depen de l'altra. Sols aixís, lo qu'aquest home dirà, serà viu, real, perfecte, per goig y profit dels demés. Per que aquell qui se sitúa en el seu lloch, no està sol, no es una cosa isolada, sinó quelcom per mil maneres relacionat ab tot lo viu.

El qui's proposa, donchs, dir alguna cosa als demés, ha d'estar en aqueixa situació. Per que les paraules del qui parla sense tenir un sentit just de les coses, son buydes, estèrils; es el vent que passa.

L'artista ha de ser un home superior, y aquesta superioritat ve de veure ab més clarietat que'ls demés, l'ordre de les coses. Però aquest coneixement serà incomplert, parcial, si ell no s'ha considerat ab justesa respecte a lo demés, y sobre tot respecte a Deu. La seva obra, donchs, serà parcial, y per lo tant petita, sinó vana del tot; tindrà una relació limitada, ab lo demés. Y en cambi, l'altra, la nascuda de la comprensió d'un ordre complert, com qu'en ella tot té la dimensió justa, y tot està situat en el seu lloch, té, com les coses naturals de qui es imatge, sentits y relacions infinites; es justa, es veritat.

* * *

Després d'aquest ordenament superior de les coses, en venen altres de menors. L'artista no ha de fugir ni de la seva època, ni de la seva terra. La rahó d'això, està, en que la realitat de lo actual ha de ser la font de totes les seves inspiracions, y'l país ahont ha viscut, lo qui més s'identificarà ab ell. Però ha d'evitar, al

mateix temps, de limitarse a aqueixa època y a aqueixa terra. Per que no es veritat lo d'aqueixa època (encara que sigui real) sinó lo qu'aqueixa època tingui de comú ab totes les èpoques; ni lo d'aqueixa terra, sinó quelcom d'aqueixa terra qu'es per tota la terra. Sols aixís el seu art tindrà un sentit general, capaç d'interessar a tots els homes de totes les èpoques.

A Catalunya, en general, l'art tendeix a aquests dos extrems: ò es massa *local*, ò es un reflex de lo que's produheix a l'extranger. Lo artista, aquí, ò's mou dins del particularisme més banal, ò es un imitador d'una naturalesa y una visió estrangera. Els primers no tenen força, y per comptes d'aixecarnos a l'ideal ens lliguen a la prosa de la realitat; els segons produheixen un art fals, per que no veuen la naturalesa *directament*, sinó a través d'altres..... y d'altres qui tenen un sentiment de les coses molt distint del nostre: tal son els anglesos, els francesos y'ls alemanys, ò per dirho en un sentit més general, la gent del nord.

Convindria, donchs, fugir d'aquest realisme qui ofega l'art, d'aquesta buydor de l'imatge *en brut*, d'aquest ideal tant mesquí d'art; y convindria potser més, encara, tornar a la tradició de l'art propi de les terres mediterrànies; fugir del impresionisme francès, del prerrafaelisme anglès, del simbolisme alemany... encara que estiguin de moda, ja qu'això no ha sortit de aquí. Tindria que tornarse a l'art propi d'aquestes terres, enmotllat en aquesta llum, nascut de la disposició y manera de ser dels seus fills. Tindriam que veure ab ulls propis aquest mar... les oliveres y pins, la vinya, els tarongers, aquest blau del cel, y sobre tot l'home d'aquí, la nostra religió, les nostres festes, el nostre viure! Tot això crech qu'està verge, encara que's reflexi en tot lo que aquí's produheix.

Per que ni aquest art influhit pels estrangers, ni l'altre, massa casolà, son fills d'una impressió forta y fonda d'aqueixa naturalesa: el primer apenes si la recorda; el segon no la penetra.

¿Per què, donchs, per fugir d'aquests dos defectes, no's torna a la tradició artística propia d'aquests païssos? Els grechs, els llatins,

els italians del Renaixement... aquests ens han d'ensenyar a guaytar la naturalesa, que n  la gent del nord. Ells tamb  ns poden ensenyar el camí que porta a una forma més ideal, més simple, m s condensada de la realitat, més sintètica, m s veritat... y a enlayrarnos per damunt d'aquest realisme buyt.

* * *

L'artista no ha de procedir com el filòsof, qui penetra l'essencia de les coses, racionalment. Es intuitivament qu'ell ha d'aprendre; en les coses sensibles; guaytant... Y aqueixa es la terra del contemplador, de l'artista. Per que la realitat es exuberant, lluminosa; la vida fàcil... Per aix  la gent d'aquí no's recull... es massa hermós lo d'af ra... Y per aix  en temps passats se va arribar a la proporció més justa, a la forma perfecta, a la més simple y sintètica, a l'essencia de les coses. De manera, que'ls més grans artistes del nord, han fugit de les seves terres boyroses per afinar el sentit de la bellesa. El prerrafaelisme inglés ha sortit d'Italia, aixís com l'art modern alemany s'inspira en les formes gregues. Aquí, en cambi, per comptes de seguir aqueixa tradició, s'imita els artistes del nord; s'abandona lo d'aquí, per estudiar altra naturalesa y altres procediments oposats a aquesta tradició; s'abandona l'estudi de les obres clàssiques, per el de revistes d'art modern. Y es cert, que aqueixes revistes d'art extranger han estimulat y despertat els artistes; però ja es hora que's deixin de banda y's guayti la realitat, s'estud i en el passat, y's segueixi l'exemple d'alguns artistes d'aquí, dels qui's pot dir que no deuen r s a la gent del nord.

* * *

Una obra de pintura ha de tenir altre obgecte que la sola creació de la bellesa, y aix  podria dirse de l'art en general. Car, desde'l moment qu'ella ha de cumplir ab un destí, en ell troba la seva mida y la seva importancia. Aixís han procedit els antichs; sols aixís el fons de l'obra pot ser veritat. Una pintura, donchs, sempre tindria de ser un *enc rrech*, y l'artista, allavores, exerciria'l seu art. El fons verdaderament humà de les obres de tot art superior, ve d'aix ; l'artista es, allavores, quelcom qui respon a una necessitat social, y n  un s r aislat que's fa un món apart. Les seves obres tenen força, son cosa viva, colaboran a l'aspiració comú; son la realisació del ideal, degades quasi profec a, altres historia; son també exemple, ensenyança, concell... Apartada de aix , la pintura's torna *capritxosa*, fr vola, pert el camí,   m s be, fa vía sense camí.

Però de tots modos, la pintura, com tota art lliberal, no ha de limitarse a un fi útil, propiament dit; ella ha de ser ideal.

L'artista, donchs, ha de sentirse dins de la societat, com un de tants, y no col·locarse demunt d'un pedestal com home privilegiat; ha d'identificarse ab els dem s, ha de ser home abans qu'artista: sols aix  lo que digui tindr  eco. Parli clar també, y tothom l'entendrà; no excusi la seva miseria rodejant de vels y núvols la seva obra simulant profunditat. Ni s'exclami tampoch, si les seves obres no tenen lloch ahont col·locarse... Ell ha treballat per la propia vanitat, y ja est  pagat. El camí verdader, es l'oposat: es sacrificar la propia gloria..... com en tot.

J. TORRES GARCÍA.

El catalanisme de Ramon Muntaner.

SI algun dia el meu excel·lent amich Eugeni Ors, arriba a publicar el seu llibre del *Imperialisme català*, es forçós reconèixer que li hauré plagiat avans l'idea. El títol d'aquest treball, en efecte, més que de «catalanisme», deuría calificar-se d'«imperialisme» aplicat a Ramon Muntaner. El brau combatent de Morea y Acaya, somniava en l'hegemonia de sa patria catalana per sobre d'Europa. En certs moments fins s'atrevia a descobrirho. Veritat que no mancaven aleshores motius per creureho. La vella Prussia del Elector Frederich Guiliém podia imaginar bon tróç menys, acapdillar el Sacre Imperi Romà ó la selvatge Russia de Joan el Terrible, plantar cara a les forces militars y navals anglo-franceses. Per representarnos un estat d'opinió tan incomprendible si no tan ridícol avuy, que lluytem encara per la nostra existencia política baix el nom de «regionalisme», serà precís traslladar-nos a l'època del prudent y deixondit cronista.

Durant tot el segle XIII, de Pere'l Catòlich a Pere'l Gran, la lluyta es contínua y desesperada contra dos rivals, poderosos y sens escrúpols: França y'l Papat. Els començaments no havien sigut massa afortunats per nosaltres. La pèrdua de la batalla de Muret era irreparable per Catalunya. Hi hà jornades en que s'enfonza'l pervindre d'una nació. Per sempre més el perllongament natural del nostre territori Pirineu enllà, quedava compromes. La rapacitat dels francesos guanyava la partida gracies a l'execrable complicitat de la Cort de Roma. Reduhits al primitiu terror ibèrich, (1) no devíem sino desviarnos cada día de la política tradicional d'expansió al Continent. El paper que dintre Europa ens donaven les contínues relacions ab França, desapareixia d'un cop. Esdeveníem un Estat purament peninsular. El descens de categoria era visible. Lo pitjor

del càs es que tothom hi sofria en el cambi. L'esperit cult y humà dels paissos de Llengua d'Oc, es veyia absorvit per l'arrogant y fanàtich dels de Llengua d'Oïl. May entre'ls catalans la intolerancia ha sigut més qu'article d'importació. Un sigle més tart devía presenciarse encara'l vergonyós espectacle d'un Pontífex catòlich atrayant un Rey cristià a una emboscada y venent son regne al extranger. El refugi que el nostre país representava pels oprimits de totes procedencies, feya nosa y convenia aniquilarlo. No fou per falta d'intenció de part dels enemics hereditaris si no s'escribi aleshores el *Finis Cathalauniae*.

Però'ls pobles no moren si no's deixen morir. Justament aleshores començava pel nostre l'edat heròica. Derrera la més calamitosa de les guerres, vingué la més gloriosa de les campanyes. La conquesta de Valencia y Mallorca, pagava als ulls del món la pèrdua de l'hegemonia à Provença. Fou una època d'activitat desbordant en que la terra semblava petita a nostres avis. Creuades a Terra Santa, expedicions al Africa, presa de Murcia, tot era poch a calmar la febra de combats. Al mateix temps, la llengua, la literatura, la filosofia, la jurisprudencia, brillaven ab el més pur esclat. L'estat moral de Catalunya aleshores pot compararse ab el d'Inglaterra avuy. S'ha dit que la joventut es un ubriagament perpetuu. En aquella època la patria catalana sentia la sava de la creixença. Si aquella foguerada s'extingueix al segle XV, reverbera triomfalment al XIV, quan Muntaner comença'l seu magnífich llibre, que ha de ferlo immortal com escriptor, capitá y patriota.

I

¿Quí era en Ramon Muntaner? Ell mateix s'ha cuydat de dirnosho al pròlech de la seva *Crònica*. Fill de Peralada y ciutadà de Valencia, l' seu pare era un dels qui acompanyaren a Jaume'l Conqueridor en sos combats y primer

(1) Això es un modo de parlar. Ni durant l'època carlovin-gia, ni durant la visigòtica, els límits havien coincidit ab la cordillera pirenaica.

s'establiren al nou Regne. Es molt probable que'l futur general de tropes catalanes al Peloponés, no s'hagués mogut may de ses tranquilles possessions de l'horta valenciana, sens l'incendi de Peralada qui'l forçà a emigrar. Avuy tenim la creencia de que'ls cops y aventures es buscaven aleshores per gust, quan es ben segur qui avans com ara molts els cercaven per força. No tots els qui van a provar fortuna a Amèrica ò a Australia, tenen gran cosa per abandonar, al contrari. Aixís el bon Muntaner diu amargament: «Jo y tants altres qu'hi teniem la major part de la nostra hisenda (a Peralada) no hi havem posat més els peus y havem corregut el món buscant fortuna ab grans mals y exposantnos a grans perills; y en mitg d'aquestes aventures la major part ha sucumbit en aqueixes guerres de la casa d'Aragó.»

Un home com Muntaner qui ha prèns part en trenta-dugues batalles, qui ha manat la més arriscada de les empreses militars desde l'expedició de Ciro'l jove, qui ha acompanyat prínceps y guardats infants de sanch real, per força dèu tenir una narració animada y pintoresca. A cada moment l'humor y la franquesa atravessen la relació dels fets. Y tinguis en compte, que Muntaner, com Joinville, comença tart la seva historia «a xeixanta anys passats». Cap ganes de donar cops d'efecte, de seduhir la posteritat, es veuen en aquelles saboroses pàgines. Es un veterà sà de cós y d'ànima, qui escriu per rejoyenirse en mitg d'un repós ben guanyat sota'ls tarongers florits del hort, veient córrer y jugar la maynada. Els recorts li aflueixen a grapats, placèvols ara, tràgichs, més tart, y tan prompte, al rostre arrugat del bon vell, hi llampega un somriure, com li brilla als ulls una làgrima. Si recordar es viure de nou, també es sofrir altra vegada.

Dugues qualitats asseguen l'inmortalitat de l'obra de Muntaner, la *gracia literaria* y l'*exactitut històrica*. De la primera no s'en ha fet prou càs quan es un fenòmen únich a l'istoria d'Europa. Que en plena tiranía escolàstica, (1) quand l'abus de la dialèctica feya malber

els millors estils, quan les llengues romàniques eren mirades per la gent culta ab el desdeny qu'es mira avuy a Castilla el galaich ò l'extremeney, sortés una producció tan madura tan sòlida y abundant, sembla gayre be miraculós. Menys mal si hagués adoptat la forma poètica un contemporani de Dante. (1) Però la prosa suposa ja un major avens d'evolució literaria en un poble. Y la prosa de Muntaner no té rival, ben trempada y afinada com una espasa de cavaller. Jamay falsos artificis ni jòchs de dicció, qui sols van a enlluernar el lector. Claritat y senzillesa per tot. Pero al meteix temps en aquest día radiant hi hà uns contrastes d'il·luminació; una orgia de colors qui transporten. Qu'es tracta d'un combat naval, d'una embaixada, del setge d'un castell, no hi falta may la frase viva y espurnejant que acusa l'escriptor de raça. Per que aquell soldat y diplomàtich es en el fons un artista.

Generalment el gènre històrich oscila entre dos esculls: la prolixitat y la sequedat. Muntaner, malgrat l'extensió de ses *Cròniques*, (2) sab evitarlos abdós de mà mestra. Per l'un no pert may de vista el seu objecte y no es deix arroregar per les digressions aduch les més llegítimes. Per l'altre desenrotlla tots els fets qu'il·lustrin y aclareixin el tema. Ell ens dirà per què perderen les batalles navals a Italia els francesos, com se deuen armar les naus y repartir els arquers, per que'ls frares no deuen esser forasters y'ls beneficiats tampoch. Els detalls vius y moguts salten a cada pas, de vegades picants com mostaça. ¿Es vol sortida més còmica que la del Cardenal llegat, que marxant ab les tropes de Felip l'Atrevit, no para may de resar y arribat a França mort de por? La manera de lliscar sobre les relacions d'Aragó ab la Santa Seu, es de lo més fi y de lo més àtich que puga donarse. Maquiavel no ho faria millor. Però hi hà més encara a l'obra literaria de Muntaner. Les reflexions morals no hi escassejen ni les idees generals tampoch,

(1) Dante morí en 1321. Muntaner en 1336.

(2) No es propiament una sino varies. 1. Naixença miraculosa de Jaume I. 2. Presa de Mallorca. 3. Conquesta de Valencia y Murcia. 4. Conquesta de Nàpols y Sicilia. 5. Expedició francesa a Catalunya. 6. Expedició de Romania o sia l'anomenada expedició de catalans a Orient. 7. Continuació de les *Cròniques d'Aragó*. 8. Fets de Morea. 9. Conquesta de Cerdenya.

(1) Muntaner no tingué temps verossimilment d'apendre un curs complert de lletres. Sa instrucció degué formarse de lectures saltades, car parla sovint de llegendes y noveles com el Lancelot y'l Rey Arthús.

y lo curiós es que no resulten ignoscents ò rebuscades. En aquest punt, el nostre cronista es molt superior a Froissart, qui sols es un heralt de guerra aymador de cavalcades y estocades, sens filosofia ni crítica. Y ab tot, el bon català es un quart de sigle anterior al aixerit francès almenys!

Malgrat lo que havém dit, Muntaner no ocuparia l'alt lloch qu'ocupa a l'estima de la posteritat, sens més que l'hermosura d'estil y l'encant de la narració. Fòra un literat igualat per pochs, però literat solament. La seva obra brillaria com les rapsodies històriques de Walter Scott ò els cent contes de Boccacio, però no atrauria l'atenció dels homes de ciencia que no demanen la bellesa sino la veritat. El quadro volém que sia un retrat. Aspirém a reproduhir l'original, no a brodar improvisacions prenentlo per pretext. Perxò la novela històrica es un genre essencialment fals. Qu'es llegixin els textos una y mil vegades, qu'es passin dèu anys al lloch dels successos, que s'apropii un meteix la llengua y expressions del temps, sempre es veurà l'esforç y se sentirà el postís. Les sabies ficcions ab argument de M. Ebers, no ens fan conèixer el vell Egipte com el senzill quènto dels *Dos Germans*. En aquestes coses la sinceritat d'emoció es el tot. Y si fins a l'imaginació hi demaném naturalitat ¿què no farém a la cronologia? L'historia no s'escriu solament, se sent.

En bona veritat, que la darrera acusació que pot ferse a Muntaner, es el d'apartarse de la

veritat històrica. Quan narra els fets en que ha pres part, ho fa ab una candidesa y un abandonament com el d'un negociant qui esplica una operació de Borsa entre amichs. La vanagloria no entrava en aquella ànima gran y valerosa com la d'un hèroe grech. Si es refereix a coses qui no ha vist, té la franquesa de declararho. Més que Jordi Washington, per que li falta la afectació y'l *cant* purità es l'home que no pot dir una mentida. L'únich qu'es permet es omitir els fets desgraciats per la casa real d'Aragó, però ho avisa per endavant. Ab ingenuïtat, declara qu'enviarà a passeig a quants li preguntin per què calla. «Algú dirá sens dubte, ¿còm potser que Muntaner passi tan sumariament per aquests fets? Y si'm dirigissin aquesta pregunta els respondria, qu'es d'aquelles que no mereixin resposta.» Un home aixís no cau en l'acusació de parcialitat. Recordém que li era tan fácil desfigurar l'historia! En expedicions com la de Romanía, que son pochs els qui escriuen y menys els qui protesten d'heroicitats may comeses. ¡Quína ocasió de deixar un recort marvellós qui eclipsés les gestes de Roland y Arthus! Però'l bon Muntaner perteneixia a una generació qui no li agradava engalanarse ab les plumes del paó. El català pur de sanch es enemich de la fanfarria de un *Miles gloriosus*. Quan n'ha fet es per anar junyit ab mala companyia.

W. COROLEU.

(Seguirá.)

La personalitat poètica d'en Manuel de Cabanyes.

I

EL recó dels poetes oblidats!

No coneix rès tant dolçament trist. Una quietut solitaria fa misteriós el somni etern d'aqueixos bons poetes y un oblit fatal regna al llur entorn.

Jo no sé quina dolça tristesa entra en la meua ànima, al considerar l'isolament en que's pert tota la bella mida ab que hermozejaren son lírich entusiasme aqueixos poetes qui romangueren desterrats en el recó dels grans oblitats.

Es perxò que al llegir les obres de veritaders poetes, avuy no considerats, sento tot jo, una emoció inexplicable que s'escampa per la meua ànima, com una suau carícia d'anyorances..... es perxò que fullejant el llibre d'algun d'aqueixos poetes oblidats injustament, sento dintre meu tots els entusiasmes de la meua ànima, massa temps continguts en el reculliment de una admiració quieta.

Y es perxò també que jo sento un amor gran per l'obra d'en Cabanyes, aquest poeta tant nostre y tant oblidat per nosaltres; aquest poeta magnífich qui va deixar enmotllat en versos castellans l'esperit català ab tota la ferma energia de son caràcter altiu.

Jo no sabria dirvos com les he estimades les pàgines del llibre de Cabanyes en les que s'hi troba tot el lírich entusiasme d'una ànima plena de magnificència; jo no més voldria, y fermament desitjo que les estimeu també les poesies de Cabanyes, poeta oblidat, a qui podria anomenarse, segons bella expressió de Verlaine «malehit» per la poca estima en que se l'ha tingut fins ara. Donchs, be, jo voldria alçarla aqueixa maledicció y fins provaré de atényerho.

Escolteu la paraula sincera del meu anàlisis y deixeuvos conduhir a estones per mon entusiasme.

Després llegiu y rellegiu les obres del poeta. Y podreu jutjar aleshores.

II

Nasqué en Cabanyes a Vilanova y Geltrú lo día 27 de Janer de 1808.

Tingué desde sa infantesa inclinació natural al estudi; inclinació que anà en augment progressiu ab la edat y que va permetreli l'adquirir grans coneixements llingüístichs, aixís de les llengues propiament clàssiques com dels idiomes europeus.

Feu sos primers estudis en les Escoles Pies de Barcelona.

Més tart, cursà Facultat de Dret y Filosofia en les Universitats de Cervera, Valencia, Huesca y Zaragoza, qui conservan d'ell molt bon recort.

L'any 1832 va llicenciarse en Dret civil.

Tot estudiant escrigué alguns treballs en prosa com el discurs sobre l'història literaria a Espanya, apunts sobre'l temps de Felip segon, Ferran seté, etc.

Però no era l'història son camp d'acció. El seu geni debía (com ha dit algú), volar a les regions ahont viuen les grans ànimes... Y volà, però la mort el detingué a la meytat de son camí.

Una tisis pulmonar el portà al sepulcre. Día 16 d'Agost de 1833.

Ses poesies (publicades poch avans de la seva mort) venen a ser com el cant del cigne; abans de morir recullí totes ses forces pera deixar mostra de lo qu'hauria sigut temps a venir.

Cabanyes havia llegit molt, essent sos autors predilectes: Horaci en primer terme y després

Leopardi, Alfieri, Foscolo, Chenier y Lord Byron. Coneixia també Macpherson, Lamartine, Francisco Manuel, Moratín y molts altres autors.

Les despulles del malaguanyat poeta reposan a la Granada del Panadés. (1)

* * *

Perduda tota l'antiga força d'expressió poètica y desacreditada pels abusos comesos desde la profanació xabacana d'en Vicens García, la literatura catalana va esllanguintse en imitacions ridícoles d'extraordinari mal gust; comencen a introduhirse en ella paraules castellanes, y'ls autors deixantse portar de la corrent general, cerquen inspiració en les coses més insignificants y fins devegades més baixes, perden ab això nostra literatura'l seu caràcter propi pera caure en un descrèdit del que no varen poguer alçarla'ls esforços de tots aquells qu'ab més bona voluntat que gust estètic, varen probarho.

S'obra, donchs, desd'aqueixa data un gros parèntesis en nostra literatura, y entenguís be que no cal confondre, com molts han fet, aquest parèntesis de les nostres lletres ab la mort absoluta de les mateixes pera fer derivar el renaixement català del provençal iniciat poch avans; ò al menys, pera negar força duradera a nostra renaixença, sinó que s'ha de tenir en compte que al començar la revolució romàntica, queda tancat ja'l parèntesis, donchs, per aquell temps reviu nostre esperit poètic, y encara qu'en sos començaments se valen els d'aquí d'un medi d'expressió que no es el seu, no obstant, l'ànima del moviment es catalana y la força que fa creixer la corrent literaria y l'empeny cap al renaixement definitiu, es la força de la nacionalitat que inconscientment tots sentien, gracies al Romanticisme, que al ensemps que una protesta contra l'amanerament y'l convencionalisme del pseudo-clasicisme, era la reivindicació del passat històric, tant oblidat pels catalans.

(1) El qui vulgui conèixer la biografia complerta d'en Manuel de Cabanyes pot llegir el folletó de don Joan Fabré y Oliver publicat en el tomo «Prosa Menuda». Pel nostre treball no interessa una biografia tant complerta. N'hi ha prou ab les noves transcrits.

El Romanticisme, donchs, dugué una nova vida a la nostra literatura preparant treballament durant alguns anys (del 1814 a 33) el renaixement que debía iniciarse en 1833 y escamparse tant prompte y ab tanta vitalitat per tot Catalunya.

Es aquest un període del que no podem prescindir en l'estudi de la nostra literatura, per que ell es l'explicació de tot nostre renaixement y'l fonament sobre que s'ha reconstruït nostra literatura moderna.

En efecte, desde l'any 14 al 33 y potser fins el 35, comprèn el moviment literari iniciat en sos començaments pel doctor Marcé — com ens conta en Roca y Cornet — y seguit coratjosament per l'Aribau, Sinibalde de Mas, Torres Amat, Lòpez Soler, Altés, Avellà, Pujol, Jaumeandreu, Armet, Alcover, Gallardo, Mata, Ribot y Fontseré, Muns y en lloch molt eminent Cabanyes.

Y aquest moviment literari que al últim se agermana ab el renaixement, es tot ell degut al Romanticisme qu'a Catalunya's deixà sentir molt fortament, sobre tot en sa forma objectiva ò històrica.

En Manuel de Cabanyes representa un doble paper en aqueix moviment, agafant perxò la seva personalitat literaria un relleu extraordinari entre totes les de l'època.

El Romanticisme entrà exageradament a Catalunya; de fòra'ns venia una verdadera invasió d'exageracions dolentes y perniciosos; aquí's traduhia tot desde Walter Scot y Lamartine, Senancourt, fins les més extranyes y ridícoles concepcions romàntiques; no hi havia cap diferenciació entre lo bo y dolent, lo ventatjós y lo funest, per sa influencia. Y si be'l romanticisme històric se presentava ab caràcter sà y creyent, el romanticisme subgectiu ò byronià predica un caràcter extrany d'exotisme malaltic y satànich qui l'arrocegava cap a un convencionalisme encarcerat y buit.

Cabanyes representa una protesta ferma contra això, y la seva obra va deturar aqueixa invasió funesta del romanticisme exagerat y dolent; ell per un cantó dona la norma del subgectivisme català, eminentment català, ferm, sencer y vigorós, y per altra banda contribueix a la formació de les personalitats

poètiques d'en Rubió y Ors, Milà y Fontanals, Roca y Cornet, y altres qui havien de constituir l'anomenada *moderna escuela catalana*.

Tenim, donchs, que per mediació d'aqueixos autors, l'obra de Cabanyes se deixarà sentir en el *renaixement català* ab una verdadera depuració del gust y ab la comunicació al mateix d'un esperit ben nostre; si llegim les primeres poesies d'en Milà y Fontanals y d'en Rubió y Ors, (entre altres «Mos cantars») trobarém ben palpable aqueixa influència. Y no sols això, sinó que en Cabanyes arribà a ferse respectar y fins imitar dels romàntichs més revolucionaris com en Mata y en Ribot y Fontseré.

¿Vol dir això qu'en Cabanyes fou considerat com se debía?

De cap manera; fora d'aquest cenacle d'amichs que visqueren en comunicació seguida y directa ab ell, passà gayrebé desapercebut. Sigui per la poca producció literaria que va deixar (1), sigui per les teories poètiques que defensà sempre y qu'indubtablement eran del tot oposades a les corrents que gosaven aleshores del favor del públich y dels crítichs (2), ó per que més tart ab la mateixa força del novell renaixement català y ab el prestigi dels capdevaners y seguidors d'aqueix moviment,

(1) A més dels ensaigs en prosa de que ja hem parlat, resten de Cabanyes una oda a la Reyna Amalia, escrita l'any 1827, un'altra poesia al seu professor don Joan Corminas (1830), un càntich nupcial a don Joaquim Roca y Cornet, tres ó quatre *Canciones*, tres *Epístoles* y una traducció de *Mirra*, d'Alfieri, altre traducció de «Les Nits del Tasso» feta ab col·laboració d'en Roca y Cornet, (publicada en 1832) y les dotze poesies qu'ab el títol de *Preludios de mi lira* publicà en 1833.

Emperò fóra dels «Preludios», totes les altres poesies son insuficients per donar a conèixer les qualitats del poeta; en aqueix sentit hem dit qu'era reduhida la producció literaria que va deixarnos en Cabanyes. Ademés, tinguis present qu'era molt jove quan va morir y no podia haver fet gran cosa més.

Per altre banda, no sols ens referim a l'obra poètica expressada numèricament ó per cantitat, sinó a la força y energia poètiques qu'ab tot y esser ben remarcables y gens adotzenades, ab el temps s'haurien enrobustit y equilibrat armònicament contribuint aixís a fer més extensa y general l'obra del poeta.

(2) Es indubtable que la forma dels versos d'en Cabanyes fou un obstacle per la popularitat dels mateixos.

El poeta vilanoví va declarar-se obertament partidari dels versos a l'antiga faysó; no s'amagà d'escriure que «indudable parece que la razón ganaría no poco en la moderna poesía si de ella se desterrase el consonante» y sempre considerà com una feblesa y imperfecció la rima; fins el punt d'anomenar ab menyspreu *filorimichs* tots els poetes qui afalagaven el gust del públich donant una importància excessiva al consonant en perjudici de la força poètica.

quedés ofegat el recort del poeta vilanoví, el cas es que tant a nostra terra com fóra d'ella, quedà complertament oblidada l'obra poètica d'en Cabanyes y ningú sapigué apreciar de moment tot lo que valia y l'esforç que representava'l treball d'aquell jove que moria deixant una obra definitiva (tant per son valor com per la seva influencia) encara que no fos acabat model d'una perfecció que sols ab el temps y ab molta experiencia tècnica s'adquireix.

Ja va semblar que'ls crítichs acullían favorablement els «Preludios de mi lira» però nó d'aquella manera franca y decidida qu'hauria convingut. Tots ells, especialment en Quintana (qui aleshores gosaba de tot lo prestigi) y l'Hermosilla (qui com sempre's valgué d'una crítica detallista y exigent per judicar l'obra d'en Cabanyes) després d'alabar les innegables condicions del novell poeta y encoratjarlo ab paraules d'elogi, no s'amagaren de censurarli'l sistema de versificar y l'empleu d'un llenguatge que consideravan arcaich y torturat.

Veritat es qu'en les poesies del nostre poeta s'hi troban qualques expressions atrevides y fins innovacions de llenguatge molt discutides en aquella època en que la música del vers ó l'harmonia de la rima eren tant ó més essencials que la força del pensament ó de l'expressió; però no es aqueix defecte tant gros que pugui fèrsen d'ell capítol d'acusació fins al punt de treure importancia y valer a les poesies del poeta vilanoví (1).

Y es indubtable qu'aqueixa recança dels crí-

(1) El primer de Maig de 1833 en Quintana li escrigué entre altres coses y després de qualques elogis:

«...En lo que me parece que no tendrá usted aprobadores, es en el sistema de versificación que ha adoptado; porque no tiene toda la música y el halago á que están acostumbrados los oídos modernos en la poesía lírica...»

El 25 del mateix mes, Hermosilla li deya;

«...Me parece que está usted un poquito contagiado del *ma-güerismo* y *neologismo* que tan graciosamente ridiculizó Moratín en su epístola a Andrés...»

Emperò'l mateix Quintana al censurar la falta del consonant, reconeixia qu'era més per la costum establerta en el gust del públich, que per defecte del poeta, qu'ell senyalava aqueix com el punt més difícil en les tendències poètiques d'en Cabanyes; y afegia ademés que potser ab una llengua més flexible y ab una prosodia verdadera y acompanyada de construccions elegants y valentes com les clàssiques, foren més afortunats els ensaigs de restabliment dels mestres antichs.

L'Hermosilla, al contrari, no content ab les observacions fe-

tichs contribuï a que l'obra d'en Cabanyes quedés oblidada de tots y aparentment infeconda.

Emperò ella, com hem dit ja, acabà de definir y caracterisar l'anomenada Escuela Catalana y contribuï en gran manera a la formació poètica de tots els que més tart havia d'iniciar el renaixement català.

Perxò'ls mateixos qu'influhits més directament per en Cabanyes treballaren en la reconstrucció de nostra personalitat literaria, son els primers en adonarsen de la trascendencia d'aquell poeta tan injustament oblidat y procurar la renovació del seu recort y la popularisació de la seva obra.

En Rubió y Ors en molts dels seus estudis, en Milà y Fontanals en dos articles que publicà al «Diario de Barcelona» els dies 25 y 29 de Abril de 1854 y tots els demás sempre que's presentaven ocasions oportunes, feyen grans esforços per que tothom apreciés dignament l'obra d'en Cabanyes y ocupés aqueix poeta'l lloch d'honor que li pertany entre'ls nostres.

Més tart, els investigadors y crítichs més eminents han treballat també a favor d'aqueixa rehabilitació; en Menéndez y Pelayo, el P. Llanas, l'Ixart, en Valera, el P. Blanco García, en Carreras, en Calixt Oyuela y en Rubió y Lluch han estat d'acort en afirmar qu'en Manuel de Cabanyes es una de les figures més vigoroses de nostra poesia y que may ha merescut la desconsideració dels forasters y menys dels coetanis.

Ha passat temps y avuy gayrebé ningú se'n

tes en la carta, li envià més tart un plech bastant gros de notes crítiques sobre les dotze poesies, censurant la metrificació irregular, les atrevides combinacions de frases, les llibertats poètiques, etz., etz.

Si be en qualques observacions d'aqueixes té tota la rahó el senyor Hermosilla. creyem no obstant que moltes son exagerades y inútils y per elles expressament fou escrit allò que deya'l P. Blanco García:

«Quien no posea ojos muy de lince para pasar más allá de la corteza de sus versos (els de Cabanyes) acaso tenga por barbarismos las novedades de su lenguaje y por incorrecciones vicissas las meditadas y aparentes incoherencias; pero las mismas fútiles reparaciones que opuso Hermosilla al estudiante de Cervera, pudo hacerlas otro crítico de esta talla al Carmen del Fóscolo (Dei Sepolcri) y á otras joyas del moderno clasicismo. Detenerse hoy en leves tropiezos de dicción y ensañarse en neologismos más ó menos admirables cuando se tiene delante de la vista un temperamento tan fuerte y original como el de Cabanyes, arguyen ni copia ó malevolencia extremadas.»

recorda ja de les llohances dels crítichs anomenats; el recort d'en Cabanyes s'ha perdut altra vegada com si'l temps volgués confirmar aquella frase que feu (es de suposar per *chiste*) donya Emilia Pardo Bazán al dir: «Naciese tarde ó temprano, merece Cabanyes la penumbra de la que no le sacarán ni los encomios de Milà ni la devoción de Menéndez Pelayo.»

Hem de procurar, donchs, fer la justícia deguda al autor del «Preludios» avuy en que fins se discuteix la força del renaixement català y l'influencia del sentiment nacional que va determinar-lo, té més interés que may l'estudi de aqueix poeta qui tant be sapigué acomodar a una llengua que no era la seva, els sentiments de tot un poble.

III

L'obra d'en Manuel de Cabanyes es d'una ferma y robusta subjeccivitat, tant personal y única que fora difícil de confondre ab qualsevol altre.

No vol dir aixó que'l poeta vilanoví se'n presenti en un isolament esperitual completament estèril; molt al contrari, literariament educat ab un bon gust y un refinament gens vulgars, el seu esperit restà sempre obert a la sana influencia de les literatures clàssiques y a la corrent romàntica que'n aquell temps tot ho dominava.

Lo que succehí, fou qu'en Cabanyes no's deixà dominar may per cap dels dos extrems; prou segur de sí mateix y ab la força que li donava'l seu vigorós temperament artístich, sabé sempre assimilar-se àbdugues tendències, donant a cada una'l just valor. Aixís fou com arribà a obtenir un perfecte equilibri.

Tenim que per un cantó l'art d'en Cabanyes es absolutament helènic, com ho demostra la tendència a lo sensible, al relleu esculptural obtingut per l'abundor constant d'imatges destinades a sugestionar poderosament l'imaginació arribant fins a ferse gayrebé *tangibles*, la proposició de les parts, l'*armonia interna* del pensament y la falta absoluta de vaguetats y d'abstraccions.

Per altra banda, aqueix clasicisme, aqueixa

concepció helènica de la bellesa, està animada per una gran riquesa de sentiments y d'expressió.

Les poesies d'en Cabanyes no tenen res del buyt encarcament del pseudo clasicisme; no tenen aquella fredor molesta de les imitacions servils y estudiades, però ab tot y pertanyer a una època plenament romàntica, no apren tampoch cap d'aquells decadentismes d'una sensibleria ploranera qui tant s'avenia ab les exageracions del romanticisme.

Y precisament aqueix constant equilibri entre'ls dos extrems, aqueix agermanament de dugues oposades escoles contribueixen a donar un relleu excepcional a la personalitat poètica d'en Cabanyes caracterisant la seva obra ab la nota de ferma subjeccivitat (1).

Ell a l'esculptòrica concepció de la poesia afegeix el foch d'un sentiment intens, ell sab combinar delicadament l'elegancia, concisió y severa energia de la frase, ab la noblesa y elevació del pensament; y es més encara, ell ha donat al conjunt de la seva obra un caràcter marcadament català.

Y gayrebé podríem dir qu'aqueix caràcter català li ha donat ben explícitament, fentne com una part molt principal de la seva doctrina artística, com l'ànima del seu programa literari.

Vègis sinó la primera de les dotze poesies que comprèn els «Preludios de mi lira», titulada, «La independencia de la poesía», plena tota ella d'entusiasme, cuydada en la execució y enriquida per imatges del tot justes y pensaments ençopegats.

Diu aixís:

(1) Hi han hagut en tots els temps diferents corrents anomenats ab més o menys rahó clàssiques. Moltes vegades han arribat a formar escola que s'ha caracterisat gayrebé sempre per son amanerament y falta de vida.

Emperó aqueix no té res que veure ab el clasicisme dels grans autors que a la concepció helènica de la bellesa han juntat un esperit cristià com Fra Lluís de Leon, o una riquíssima varietat de sentiments com Andre Chenier, Fòscolo, Moratin, Francisco Manuel, Obligado y'l mateix Cabanyes, o un fons obertament pagà com Goëthe, Carducci, Le conte de Lisle o d'Annunzi.

El clasicisme d'escola's reduheix a les fórmules d'una preceptiva estreta y encarcerada; la concepció clàssica de la bellesa no cap en els motllos reduhits d'un Tractat de Retòrica y Poètica.

Como una casta ruborosa virgen
Se alza mi Musa, y tímida las cuerdas
Pulsando de su harpa solitaria,
Suelta la voz del canto

Lejos ¡profanas gentes! No su acento
Del placer muelle corruptor del alma
El ritmo cadencioso hará suave
La funesta ponzoña.

Los ¡esclavos! lejos: no sus gracias
Cual vuestro honor tráfico y se venden
No sangri-salpicados techos de oro
Resonarán sus versos.

En pobre independencia, ni las iras
De los verdugos del pensar la espantan
De sierva a fuer; ni, meretriz impura,
Vil metal la corrompe.

Fiera como los montes de su patria,
Salas desecha que maldad cobijan:
Las cumbres vaga en desnudez honesta
Mas ¡guay de quien la ultraje!

Sobre sus cantos la expresión del alma
Vuela sin arte: números sonoros
Desdeña y rima acorde; son sus versos
Cual su espíritu libres

Duros son; mas son fuertes, son hidalgos
Cual la espada del bueno: y nunca, nunca
Tu noble faz con el rubor de oprobio
Cubrirán, madre España,

Cual del cisne de Ofanto los cantares
A la Reina del mundo avergonzaron,
De su opresor con el infame elogio
Sus cuitas acreciendo.

¡Hijo cruel! cantor ingrato! El Cielo
Le dió una lira mágica y el arte
De arrebatarse a su placer las almas
Y arder los corazones;

Le dió á los héroes celebrar mortales
Y á las deidades del Olimpo... El eco
Del Capitolio altivo aun los nombres,
Que él despertó, tornaba.

Del rompedor de pactos inhonestos
 Régulo, de Camilo, del gran Paulo
 De su alma heroica pródigo, y la muerte
 De Catón generosa.

Mas cuando en el silencio de la noche
 Sobre lesbianas cuerdas ensayaba,
 En nuevo son, del triúnviro inhumano
 La envilecida loa;

Se oyó, se oyó (me lo revela el Genio)
 Tremenda voz de sombra invindicada
 Que «Maldito, gritó, maldito seas,
 »Desertor de Filipos!

»Tan blando acento y á la par tan torpe
 »Tuyo había de ser, que el noble hierro

»De la patria en sus últimos instantes
 »Lanzando feamente,

»¡Deshonor! á tus pies, hijo de esclavo,
 »Confiaste la salud: ¡maldito seas!»
 Y la terrible maldición las ondas
 Del Tiber murmuraban.

Aqueix càracter d'independència del que
 parlaré més extensament, es el fonament de
 tota l'obra poètica de Cabanyes y d'ell se deri-
 van moltes de les qualitats particulars que po-
 dem admirar en les poesies del poeta vilanoví
 y de les que'n farem un detingut estudi en un
 pròxim article.

JOSEPH MARÍA LÒPEZ PICÓ.

(Acabarà).

L'«Amor y Psiquis» y «Partinobles» en la rondallística catalana.

BEN sabut es l'argument del «Amor y Psiquis» rondalla escrita pel madaurià Apuley en el segle II, intercalada en «L'ase d'or», un dels llibres més llegits en totes èpoques y qu'ha servit de tema als artistes de tota mena.

Sembla evident que la narració poètica del «Partenopeus de Blois», originadora del llibre de cavallerías «Partinobles comte de Blés qu'

après fonch emperador de Constantinobla» es derivada del interessant epissodi amorós descrit per l'Apuley; y si be es veritat qu'en Gröber ho nega, del senzill coteig d'abdues produccions se'n despren la semblança. En M. Kawczynski (1) de Cracovia el més decidit defensor, n'estableix la concordancia en aquesta forma:

I. Amor esculleix Psiquis per esposa, contra la voluntat de sa mare.

II. Amor s'enporta Psiquis ab l'auxili de Zéfir.

III. Psiquis's trova dins un castell encantat ahont té servidors invisibles.

IV. Amor imposa la condició de que Psiquis no'l vegi.

V. A causa d'aquesta prohibició, ses germanes persuadeixen Psiquis de que son amant es un monstre.

VI. Enganyada per ses germanes, Psiquis infringeix el pacte y veu l'Amor a la llum d'una llanterna.

VII. Haventne resultat la separació, Psiquis busca la mort.

VIII. Després de probes molt feixugues y ab ajuda de l'Amor en persona, Psiquis reconquereix son amiat.

IX. Una boda esplèndida a l'Olimp, acaba l'història.

I. Melior esculleix Partenopeus per esposa, malgrat son conceller.

II. Melior se'n porta Partenopeus en un barco encantat.

III. Partenopeus's trova dins un vaixell encantat, ahont té servidors invisibles.

IV. Melior imposa la condició de que Partenopeus no la vegi.

V. A causa d'aquesta prohibició, sa mare persuadeix Partenopeus de que sa amada es un dimoni.

VI. Partenopeus enganyat per sa mare, infringeix el pacte y veu Melior a la llum d'una llanterna.

VII. Haventne resultat la separació, Partenopus busca la mort.

VIII. Després de probes molt feixugues y ab ajuda de l'Urraca, Partenopeus reconquereix son amiat.

IX. Una boda esplèndida a Chef d'Oire acaba l'història.

Fora donchs lo que se'n podria dir l'inversió de sexes, l'identitat no pot ser més gran, y desde'l moment l'escena més característica, qui constitueix el punt culminant de la narració, es el reconeixement del amant invisible qui dormia en el meteix llit, mitjançant una llanterna, de la qual va caure'nhi una gota d'oli en el pit, despertantlo. Es d'advertir que'n el «Partinobles» (Cap. XXVII) 's tracta d'una gota de cera qui cau de la candela y qu'en les

rondalles catalanes l'acció queda originàriament bastant atenuada, per no exposarla ab tanta cruesa.

Si l'Apuley no ha sigut may de domini del poble, a lo menys per lo que pertoca a Catalunya, no's pot dir altre tant del «Partinobles»,

(1) Vegis «Partenopeus. — Ist Appuleius im Mittelalter bekannt gewesen?» (Bausteine zur Romanischen Philologie. Festgabe für Adolfo Mussafia zum 15 Februar 1905. — Halle A. D. G. Verlag von Max. Niemeyer 1905).

car del segle XVI ençà, se n'han fetes nombroses edicions y es llibre qu'encara hi hà pagesos que'l llegeixen. Per l'estil de les «Faules d'I-sop», a la força havia de deixar rastre en l'imaginació popular y per lo tant en la literatura oral qui's perpetua per tradició. Pels documents folk-lòrichs que desseguida's transcriuràn es podrà veure si realment es aixís.

Però la qüestió prèvia y que's debat entre crítics literaris, es averiguar si la rondalla de l'Apuley es popular ò nó. Entre'ls partidaris de l'últim, hi hà'l citat Kawczynski, qu'afirma que la rondalla de l'«Amor y Psiquis» no té res que sigui popular, considerantla derivada de les concepcions clàssiques greco-romanes per lo que's refereix el desenrotllament dels fets, y basantla en les creencies sobre'ls esperits semi-divinals y malèfics de la filosofia platoniana.

No cal reproduhir les relacions mitològiques que cita l'esmentat autor polonés; triant elements deslligats del abundantíssim panteó greco-romà, s' poden trovar tota mena de concomitancies. Sens dubte qu'excessivament encarinyat ab l'Apuley, porta ses conclusions massa enllà; per això l'ilustre Gastó París (1) troba qu'en Kawczynski exagera l'influencia del «Amor y Psiquis» fentne derivar no tan sols el «Partenopeus de Blois», sinó'l «Cavaller del Cigne» y l'«Huon de Burdeus».

Es clar que rebutjant l'idea de que l'esmentada rondalla pugui ser popular, cal fer remarcar que l'Apuley era molt conegut tant en l'antigor com en l'edat mitjana y dona al efecte el comentarista polonés una pila de probes, demostrant qu'en Cristià de Troyes, en Renaud y altres escriptors francesos, coneixien perfectament l'obra del Apuley.

Els exegetes mitòlechs invocats sovint en aquesta qüestió y altres semblants, no treuen de cap dubte, perque s'ho miren desde un punt de vista diferent. Aixís l'Andreu Lang, el fundador del sistema antropològich y autor de varies obres notabilíssimes de mitologia, resol l'afer, dihent que la llegenda d'«Amor y Psiquis» es senzillament l'exemple de

una lley de l'etiqueta nupcial dels salvatges; aduhint una pila de probes, com per exemple en el Futa (Africa) ahont les dones no's poden presentar sense vel a llurs marits, fins al cap de tres anys de casats; els iroquesos (Amèrica del N.) qui no gosen entrar en les barraques ahont hi viuen llurs dones, més qu'ab la fosca de la nit, etz. (1).

Però si s'estudia la qüestió en el camp de la novel·lística popular, cridarà l'atenció desde'l moment, les moltes rondalles que per tot arreu existeixen, glosant els temes desenrotllats en l'«Amor y Psiquis» y en son derivat «Partinobles». Per lo qu'al folk-lore català's refereix, se'n poden citar varies; unes calcades gayrebé sobre la narració de l'Apuley ò la cavalleresca de «Partinobles», y altres contenintne episodis molt interessants, qui be podrien ser fragments d'un «Amor y Psiquis» popular antiquíssim, reproduhits com si diguessim per generació escisípara, ò elements dels quals se servís l'Apuley per la seva rondalla. Això suposant que no l'hagués copiada per enter, embellintla tan sols literariament, lo que no es gayre probable.

Serveixin d'exemple les rondalles publicades per en Francisco Maspons y Labrós en *Lo Rondallayre*, *Joan de l'Os* (vol. I pl. 11), *Lo fill del pescador* (vol. I pl. 72), *Lo Desertor* (vol. II pl. 94) y *Lo fill del rey, desencantat* (vol. II pl. 104), prescindint d'incidents com el del peix qui enrahona y la lluyta ab el monstre de *Lo castell de Irás-y-no'n-tornaràs* (vol. I pl. 25); del de la que's casa ab el fill del rey presentant un capdell d'or igual al del que gastava la reyna, resultant ser una princesa, de *Lo capdell d'or* (vol. I pl. 36); del de la lluyta ab la serp, trayentli la pedra y desencantant la princesa, de *Les tres tarongetes* (vol. II pl. 56); del del ou de dins del cap del colom, que tirantlo al front d'un, se mor, de *Los tres prínceps* (vol. III pl. 164), etz. Per no allargar aquest article no citém res més de rondallística catalana, ahont trovaríam molt qu'espigolarhi, principalment en el notabilíssim aplech

(1) Végis «Romania» any 32.é—1903. «M. M. Kawczynski. Huon de Bordeaux, poëmat staronsfrancuski, strezzeznie, roz-bior i objasnenie» pl. 478.

(1) Végis «The Encyclopædia Britannica» 9.ª edició, volum XVII, pl. 158, article «Mythology» firmat per Mr. Andrew Lang; y encara millor la traducció francesa feta per Mr. Léon Parmentier, considerablement aumentada, titulada «La Mythologie». París, Dupret, 1886, pl. 222.

del benemèrit folk-lorista, el Dr. Antoni M.ª Alcover, qui porta publicats ja quatre volums de «Rondalles mallorquines».

Per veures be la relació de «Amor y Psiquis» y de «Partinobles» ab algunes de les nostres rondalles, transcrivím a continuació dues versions inèdites del copiós aplech de Pineda de mar fet per la diligent folk-lorista senyoreta Sara Llorens y Carreres, qui ha tingut l'amabilitat de deixàrnosles. Es d'advertir qu'estàn copiades ab totes les formes y corrupcions del llenguatge local; sent una veritable llàstima que la segona sigui incompleta.

En Pere pescador.

Hi havia un pobre pescador, que's deya Pere.

Era tan desgraciat, que may podia agafar cap peix. Prou n'hi passava d'hores y hores assegut a la sorra, vigilant si la canya's mouria, ¡cal ja la podia treure, ja, que may hi trobava rès.

Tant y tant, l'home va perdre la paciència y un día que cridava enfadat de la seva poca sort, va veure un peix molt gros que s'atansava cap a n'ell. Y quan ja va ser apropet li va dir:

— No't desesperis; jo de peix té'n donaré tant que vulguis, mentres que tu compleixis lo que't diré.

— Prou; segons lo que siga.

Diu:

— El primer que't toqui avuy, té de ser meu, y demà a n'aquesta hora'l vuy aquí.—

En Pere pescador va pensar que qui'l tocària, no podia ser d'altre que'l gos que l'acompanyava. Aixís es que desseguida va respondre:

— Prou, prou, ¡això ray! t'ho prometo.—

El peix es va enfonsar, y en Pere tot content, va veure que la canya's comensava a blincar; ell que la treu ¡ja va haver comensat! ¿En voleu de peix y peix?

Al cap d'una estona quan ja's volia aixecar per anar a casa seva y explicàshi la bona notícia y a buscar més atuells, sent que'l tocan per l'espall; s' gira desseguit y's troba ab el seu fill, que l'havia volgut sobtar de per riure.

— ¿Per què has hagut de venir avuy justa-

ment? — li va dir el pare, clavantli una bofetada, perque'l pobre home d'enrabiad y sorprès no sabia pas lo que's feya.

El noy es va posar a plorar y se'n va anar corrents a explicarho a sa mare; y darrera d'ell hi va anarhi també'l pare, desesperat y plorant com un boig.

De la manera que va poguer, va explicar lo que li havia succehit; però'l noy en comptes d'entristirse, en vent acabat va dir:

— No us amohineu per això. Demà m'en hi aniré y ja ho arreglarém d'una manera ò altre, si Deu ho vol. —

L'endemà se'n va cap a la platja. Se li acostava una post; ell hi puja, y mar enllà, mar enllà, la post caminava rabent fins que's va aturar a la porta d'un palau.

El noy va baixar y entranthi, s' va trovar ab una taula molt ben parada y un llit molt ben arreglat, sense cap ànima viventa.

Ell va menjar de lo que va volguer y quan va tenir són, se'n va anar al llit. L'endemà va tornar a trovar parada la taula, y'l llit fet quan va volguer anàrsen a dormir. Y l'endemà passat igual. Y l'endemà passat l'altre, igual. Y aixís va anar passant dies y dies, sempre ben cuydat; sempre sense fer rès, y sempre sol ¡ben sol!

Tan bona vida, l' va arribar a cançar, y a més, ell anyorava'ls seus pares; aixís es qu'un día's va posar a plorar de tant trist qu'estava y desseguit sent una veu que li diu:

— Si promets no deixarte abraçar per la teva mare, ni pendre rès de lo que't donguin, pots anar a casa teva, y la post t'esperarà per tornar.

— ¡Ja ho crech qu'ho prometo, mentres pugui veure als meus pares!

— Però sobre tot ¡què no't deixis abraçar per la teva mare, ni prenguis rès de lo que't donguin!—

El noy va pujar a la post que'l va portar a la seva terra.

Al vèurel la seva mare hi va anar corrents per ferli una abraçada. Però li va dir el noy:

— Mare, no m'abraceu pas, per favor. —

Però ella, que ni'l sentia de tanta alegria, se li va tirar al coll, semblantli mentida que fos ell meteix.

El noy va explicar tot lo que li havia passat, y qu'aixís que'ls hagués vistos, se'n havia d'entornar, perque la post l'esperava.

Al veure la dòna que no hi havia remey, que'l seu fill se'n havia d'entornar de totes passades, va volguer donarli moltes coses, y al dirli'l noy que no ho podia pendre, ella va dir:

— Tant sols mistos y candeles, perque puguis registrar el palau de nits.

— Ni això. No me'n puch endur rès. —

Però la mare d'amagat, n'hi va posar a les butxaques y'l noy se'n va anar.

Va pujar demunt la post, però la post no's movia. Vetaquí que'l noy allavores va pensar:

— ¿Volsthi jugar que la mare m'haurà posat alguna cosa? — Y escorcollantse les butxaques, s'hi va trovar candeles y mistos y ho va llençar.

Allavores la post se va posar a caminar, però molt a poch a poch. Al cap de moltes hores, va arribar al palau y ell que se n'hi entra.

Tot era com abans: la taula ben amanida, el llit ben parat, y cap ànima viventa en lloch. Però quan va ser al llit y va començar a pensar en que la post caminava molt a poch a poch, va pensar:

— Potser t'havia quedat alguna cosa'l cap devall de les butxaques.

Y aixís era; li havían quedat mistos y candeles.

Ell que ¿sí? n'encén una y comensa a registrar el palau, y vetaquí que'n una cambra que may hi havia entrat, hi veu un gegant y una geganta que dormien.

Tot mirant a la geganta, li cau una gota de cera; ella que's desperta, y després de miràrsel tota astorada, li diu:

— Tu m'acabas de desencantar. Jo som una princesa encantada per aquest gegant y convertida en geganta temps ha; però ara tu perilles. Si ell s'arriva a despertar, t mata desseguir.

— Jo'm veig ab cor de matarlo a n'ell. ¿Ahont té la mort?

— Al bell mitj del front; y sols se'l pot matar tirantli un ou qu'està dins del cap d'una colometa defensada per una serpent que mata a tothom que se li acosta.

— Donchs, jo l'aniré a buscar. —

Y desseguir's va posar a caminar enllà, enllà, fins que va trovar una àliga, un gos ganguil y una formiga que's barallaven, per no saber partirse un bou qu'havían trovat mort y que se'l volien menjar. Desseguir que varen veure a n'aquell minyó, li varen cridar:

— Mestre, veniu, si us plau.

— ¡Bò! — va pensar ell, — ¿què passa aquí?

— A veure si vos sabreu fernes avenir. ¿Quí es que s'ha de quedar ab el bou? —

Allavores ell va comensar a trossejarlo y quan va tenir separats els òssos de la carn, va donar aquells al gos y la carn y les tripes que era lo tou, ho va compartir entre l'àliga y la formiga; quan els va tenir a tots contents y ja estava per anarsen, els tres animals li varen dir que d'agrahits qu'estaven, li volien donar alguna cosa que li servís, y cada un li va anar dihent:

— Mira, quan diguis, «Deu y àliga», t tornaràs àliga.

— Donchs, per tornarte ganguil, no més tens de dir: «Deu y gos ganguil».

— Y quan te vulguis tornar formiga, no més has de dir: «Deu y formiga». —

El noy agraphintlos hi's dons, se'n va anar cap a una montanya, y entrant en una pagesia que va trobar pel mitx del bosch, va demanar que'l lloguessin per pastor.

— Us llogarém si teniu enteniment y no aneu may a pasturar cap aquest cantó.

— ¿Per què?

— Perque hi hà una serpent terrible que mata a tothom que s'hi acosta.

— Ja'n tindré d'enteniment; no tingueu por. —

Y mentrestant, tot content pensava:

— ¡Que bel! Demà meteix me'n hi vaig. —

Y l'endemà ja se'n hi va anar. Va menar el remat cap aquell cantó y com que feya tant que ningú s'hi acostava, les pastures eren ufanes a més no poguer. El va deixar entretingut atipantse y ell va seguir endins y més endins del bosch, fins que's va trobar encarat ab la serpent. Varen començar a tenir rahons y barayarse, y al cap y a la fi, l'xicot va dir:

— Prou te guanyaria si tingués un got de vi, un pa calent y un bes de donzella. —

Però va arribar l'hora de tancar el bestiar y el noy se'n va haver d'anar.

L'amo va quedar molt content al veure que sabia fer pasturar be, perquèls animals estaven rodons, rodons de tan plens.

L'endemà s'en hi va entornar, y desseguit ja varen serhi altre cop ab la serpent a tenir rahons y a barallarse. El noy que ¿sí? diu: «Deu y gos ganguil» per veure si aixís podria matarla, però no va pas poguer de cap manera. A la fi que diu:

— Prou te guanyaria si tingués un pa calent, un got de vi y un bes de donzella. —

Y s'en va haver d'anar perquè'era l'hora de marxa.

L'amo, al veure que'ls animals tornaven tan tips, va comensar a sospitar si anirien cap aquell cantó, y per assegurar-sen, va dir a les seves filles:

— ¿N'hi hauria alguna que volgués seguir al pastor per veure ahont va a pasturar?

— Prou, prou, — va dir la petita — demà meteix si voleu. —

Y l'endemà, quan va ser hora d'engegar, ella ja estava amanida, y d'amagat del pastor el va anar seguint, seguint, fins que's va trovar devant per devant de la serpent, qu'avuy estava més enfadada que may, y desseguit que va arri-var el noy, s'hi va abrahonar; però ell va dir:

— Deu y gos ganguil. —

Y's va tornar gos, y mocegades d'aquí, mocegades d'allà, s'barallavan a més no poguer, però may's podien matar.

La noya s'ho mirava, tota esporuguida, de lluny, quedantse tota parada al veure tornar gos al pastor. Després va veure com els dos animals esbufegant, de tant cançats es separavan y com el gos deya:

— Deu y home. —

Y tornava a quedar home, y com allavores deya a la serpent amenaçantla:

— ¡Ah si jo tingués un pa calent, un got de ví y un bes de donzella, prou't mataria desseguit! —

La noya al sentirho, va córrer cap a casa seva, perquè's va recordar que la seva mare pastava; y agafant un pa calent y un got de vi se'n va entornar cap endins del bósch corrent, y'ls trova que ja's tornaven a barallar.

Allavores ella tira'l pa calent y el vi del got a la boca de la serpent; y mentrestant, s'acosta ab el pastor y li fa un petó.

Tant va ser fer això, com quedar morta la serpent y desseguida va sortir del cau qu'ella defensava, una colometa que's va posar a volar depressa. Però'l pastor que desseguit va dir:

— Deu y àliga. —

Y's va tornar àliga y la va cassar aviat.

Allavores, trayentli l'ou del cap, se'n va entornar cap a n'el seu remat ahont hi havia quedat tota astorada la noya, y dihent:

— Deu y home. —

Se va tornar home y va anar a tancar el bestiar.

Al explicar la noya lo qu'havia succehit, l'amo d'agrahit, li va dir que'l casaria ab una de ses filles; però ell va dir que no, que se'n volia anar. ¡Prou el va pregar l'amo! fins li deya:

— Però home, pots triar la que vulguis de les meves filles.

— No pot ser; me'n haig d'anar, me'n haig d'anar. —

Y s'en va entornar cap al palau.

Abans d'arribarhi, va dir:

— Deu y àliga. —

Y tornantse àliga's va posar a volar fins a la finestra del gegant.

Al vèurela, la princesa va dir a n'el gegant:

— ¿Engabiemla?

— Fes com vulguis, — va dir el gegant — qu'estava tot trist y descolorit, per que ja se sentia la mort. —

La princesa la va engabiar y a la nit quan el gegant dormia, l'àliga va dir:

— Deu y formiga. —

Y's va tornar formiga per poguer sortir de la gabia; y després va dir:

— Deu y home. —

Y tornantse home se'n va anar a despertar a la princesa dihentli qu'ell era l'àliga qu'havia recullit ahir, y que ja tenia l'ou per matar al gegant.

— Donchs mira — li va fer la princesa, — demà li demanaré per pentinarlo y mentres tingui'l cap a la falda, li tires. —

Aixís ho varen fer; y al esclafarse l'ou en el

front del gegant, va quedar mort desseguit.

Allavores la princesa y'l noy se'n varen anar cap a la post que'ls va dur a la terra del noy, ahont se varen casar y després ab en Pere pescador y sa muller, se'n varen anar cap a la casa de la princesa, a la que ja creyen tenirla morta sos pares y allí varen viure tots plegats sempre més felissos.

El Príncep y l'Encantada.

Va sortir un príncep ab un seu onclo a fer una cassera y se li va apareixer una llebra. Tot lo día li va anar al devant la llebreta, fins al vespre que va arribar a la vora de la march. Ell seguint, seguint la llebreta, havia deixat al seu onclo.

Al ser a la vora de la march se'ls hi presenta un gusi y la llebra s'hi fica. Y ell y cavall puguen a dalt del gusi y ¡march endins!

Se'ls hi va apareixer una torra que'n deyen torra Babelònica y com va ser a n'allà, se li va apareixer un llum y'l va acompanyar a un puesto pel cavall ab la seva grana y tot corresponent. Després, seguint el llum, se li va apareixer una sala gran ab la seva taula parada y tot lo necessari per menjar. Y com va haver sopat, el llum el va acompanyar a una celda per mor de dormir. Y com va ser en el seu llit y'l llum fôra, se li apareix l'encantada al costat y conversant. Ella vey a n'ell, però ell a n'ella, no.

Y aixís va passar un any. Al cap del any va demanar per fer una anada a casa seva per por qu'estiguessin ab cuydado; y com es a casa seva la seva mare li aconsella que vagi a confessar. Explicantho al confés, li va dir qu'ell li donaria un ciri y la veuria ab sa propia persona a l'Encantada.

Ho va fer. Quant ella va ser dormida, encén el ciri y li posa sobre del pit. Ella's desperta y diu:

— ¡Ay desgraciat de tu qu'ets mort! Ets descobert el meu secret.

Després va dir:

— Mira tinch una germana que no es encantada. Vesten a tal punt y demana la tomba de tal nom. Quant hi siguis, digas que demanas l'espasa del cristià qu'hi es enterrat, y

desseguida seràs casat ab la meva germana. —

Malgrat y alguna falta de memoria per part del rondallayre que s'observa al llegir «En Pere pescador», facilíssima de subsanar per altre part, es la variant més bonica y més interessant; per això l'hem preferida a alguna altra que'n tenim. Molt semblant an «El fill del pescador», està més ben portada l'acció; aixís per exemple, l poder de tornarse formiga, àliga y gos, està més ben legitimat qu'en la rondalla d'en Maspons, perque es en recompensa d'haver posat pau entre l'àliga, l gos y la formiga, que no s'avenien en la distribució del bou que havien trovat mort. A més el desencantament obtingut mitjançant un ou que's trova dins d'un aucell defensat per una serpent terrible, *orientaleja* més, lo meteix que'l incident ab els tres animals indicats.

No hi hà més que veure per convencersen, la rondalla india recullida a Benarés y publicada en 1833 en l'«Asiatic Journal» que cita en M. Cosquin pertanyent de plè a la sèrie de la fórmula d'«Amor y Psiquis», en la qual Tulisa, una noya pobre casada ab un marit invisible qui la porta a un palau hermosíssim, ahont viu sola, reb no més de nits la visita del espós, ignorant qui pugui ser; una dòna tafanera qu'arriba a entrar al palau li dona entenent a Tulisa d'averiguar el nom del marit, lo que vol saber de totes passades; aquesta curiositat li fa perdre la sòrt, desapareixentli ell y retornant a la pobresa com abans; durant el temps de sa prosperitat, Tulisa havia salvat la vida a un esquiol, qui li diu que'l seu marit es Basnak Dau, el rey dels serpents y que té manera de retornarli la prosperitat sofrint les proves a que la subgeterà la sogra, cercant un ou d'*huma*, que'l covi y que l'aucellet que'n sortirà, desfarà l'encantament; lo qual succeheix aixís meteix y tan bon punt surt l'*huma*, vola dret cap a un serpent enrotllat al voltant del coll de la reyna y li pica'ls ulls, desfentse tot l'encís y casantse Basnak Dau ab Tulisa.

En Cosquin, qu'en els «Contes populaires de Lorraine» ha patentat ser un folk-lorista de primer ordre, interpretant les rondalles y establintne llur genealogia, al comentar *Le Loup blanc* y *Firosette*, demostra qu'en la relació de

Apuley s'hi veuen epissodis de *conte de la vora del foch*, tractantse no pas d'un mite grech ó romá, sino senzillament d'una rondalla popular, ab els noms dels personatges enmatllevats a la mitología. Combat també la prova citada per alguns autors respecte als monuments qui testimonien l'existència y propagació del mite d'«Amor y Psiquis», perquè's redueixen a algunes pedres gravades referintse sols a dos incidents de la rondalla, y encara aqueixos documents glíptichs, son posteriors al llibre de l'Apuley.

En Cosquin cita diferents rondalles de la India, afirmant que les europees no provenen pas de la faula de Psiquis, la qual presenta'l tema primitiu baix una forma menys ben conservada que la major part de dites rondalles.

Resumint, donchs, tenim: 1.er, la rondalla d'«Amor y Psiquis» contada per l'Apuley, y per tant, de procedència erudita en sa integritat, que presenta evidentment vestigis de narració popular, com tothom qu'estigui una mica iniciat en el folk-lore ho reconeixerà. 2.^{on} El «Partinobles» que s'en deriva, llibre de cavalleries que, del sigle xvi ensà, s'ha posat en mans del poble, havent sigut extraordinàriament llegit y vulgarisat, fins en forma de *romanço*, *historia* y altres menes de literatura

de cordill ó de *samayre*. 3.er Una sèrie de rondalles populars catalanes pertanyents al tema d'«Amor y Psiquis», però ab l'influència marcadíssima del «Partinobles», alguns de quals incidents, estàn calcats del llibre de cavalleries. 4.^t Una sèrie de rondalles populars indies que presenten exactament el tema d'«Amor y Psiquis», qual gènessis se trova en el «Panykatantra» y altres llibres primitius de la literatura india. Y 5.^t «*L'Ase d'Or*» de l'Apuley (que no ha sigut may un llibre popular) y, el pretingut mito d'«Amor y Psiquis», deriven de les rondalles indies; modificades algunes de les nostres per l'influència del «Partinobles» y altres, subsisteixen baix llur forma primitiva, subjectes les dues series, com es natural, a l'evolució folk-lòrica ab el consegüent afegiment ó pèrdua d'incidentes, confusió de formes y adaptacions d'èpoques y localitats.

Cal redordar, no obstant, que per esbrinar be y fixar definitivament aquesta qüestió, íntimament relacionada ab la literatura clàssica, com tantes d'altres n'hi hà en el folk-lore, s'ha d'anar exhumant tot el tresor literari tradicional del poble, en lo que tan poch s'hi fa a Catalunya. No sent aixís, es impossible emprendre cap estudi seriós.

ROSSEND SERRA Y PAGÉS.

Poètica d'Aristòtil.

Classificació de les parts de la tragedia.

5. D'aquestes parts la principal es el desenrotllament de l'acció, perquè la tragedia no imita l'home en sí, sinó les seves accions, y en una vida malhaurada: are be, la malhaurança està en una acció, el fi de la tragedia es una acció y no una manera d'esser. El caràcter fa un home tal ò qual, les accions ditxós ò mal-aventurat.

6. Aixís es que'ls poetes no tenen per fi'l copiar els caràcters; els copien sí, però per arribar a l'acció. L'acció, donchs, y la fàbula son el fi de la tragedia, y el fi en tot es sempre lo principal. (1)

7. Més encare, sense acció no hi pot haver tragedia, però sí sense caràcters; y aixís aquests falten en les tragedies de casi tots los autors moderns, y en general, entre molts poetes hi ha la mateixa diferencia qu'entre Zeuxis y

Polygnotos: aquest es un gran pintor de caràcters, la pintura de Zeuxis no té cap expressió moral. Ja pot un confegir sentencies morals, bona dicció y bons pensaments; res haurà fet de lo qu'es el nervi de la tragedia: més valdria que tot això hagués sigut més pobret, però ab la seva fàbula y desenrotllo d'acció. Es mica més ò menys lo meteix que passa en pintura: per més hermosos colors qu'un escampi, no'ns donarà tanta fruició com ab una figura sols perfilada ab guix.

8. Afegim a n'això, que'ls principals medis d'emoció que té la tragedia, la peripecia y la anagnòrisis (1), son elements de l'acció. Un altre argument es que'ls qui comensen a compondre més aviat arriben a encertar la dicció y els caràcters, que no pas al desenrotllament de l'acció, com se pot veure en casi tots los poetes antichs.

9. El fonament, donchs, y com l'ànima de la tragedia es la fàbula; els caràcters venen en segon lloch. Es imitació d'una acció, y per això'ls personatges sobre tot els vol obrant. En tercer lloch, ve'l pensament. Consisteix en saber dir lo qu'hi hà en lo personatge y lo que li escau; en lo discurs es obra de la política y de la retòrica, perquè'ls antichs feyen parlar els personatges políticament, els d'avuy oratoriament. El caràcter manifesta quina es l'intenció; per això no hi hà caràcters en lo discurs que no descobreix absolutament ni'l desitj ni la repugnancia del qui parla. Lo pensament ha de manifestar qu'una cosa es aixís ò no es, ò en general ha de manifestar quelcom. La quarta part... es la dicció. Aquesta, com hem dit avans, es l'expressió del pensament per medi de les paraules, y tant en vers com en prosa té la mateixa naturalesa. En quint lloch, ve la melopea, qu'es lo principal element de fruició. L'espectacle es de gran efecte

(1) Es molt notable aquesta teoria d'Aristòtil de la subordinació del caràcter a l'acció en la tragedia. Hatzfeld-Dufour el troben en contradicció ab sí meteix, per que reconeixent que lo que dona a l'acció son valor moral es l'intenció bona ò dolenta, y que l'intenció es la que revela'l caràcter, no obstant admet que pot haverhi tragedia sense caràcter y no sense acció. Corneille va pensar qu'aquestes costums ò caràcters de que diu Aristòtil que se'n pot passar la tragedia, son màximes ò judicis d'un ordre moral determinat, mes no l'habitut ò inclinació de obrar en aquell sentit. Aquesta interpretació podria potser trobar algun fonament en les paraules del número 7. «Ja pot un confegir sentencies morals, bona dicció y bons pensaments; res haurà fet de lo qu'es el nervi de la tragedia.»

Aristòtil subordina'l caràcter a l'acció perqu'aquesta es la qui dona unitat a la tragedia, no pas el caràcter. Vègis lo que diu en lo p. VIII, número 1. Per altra part, segons la doctrina seva en la Metafisica, l'acció es la vida, l'experiencia'ns presenta l'home en perpetual cambi de potencia en acte; per consegüent el caràcter es com la potencia qu'exteriorment no's manifesta, no's realisa, per dirho aixís, fins que l'acció la posa en acte. Finalment l'acció en general, té una gran força emocional, com escriu el Filòsof en la *Retòrica* (I. XI. 1371). «Es dolç el mudarse, perqu'es segons naturalesa, aixís com la perpètua fixesa traspasa la condició natural del home; y per això's va dir «totes les coses mudades agraden.» Aquesta es la rahó de que tot agradi a temporades, homes y coses: perquè per una part hi hà'l cambi de present, y per altra fa que la cosa sigui més rara» y per tant més apreciable.

(1) Les definicions son en lo p. XI.

emocional, però res té que veure ab l'art, ni menys ab la poesia: sense representació y sense actors la tragedia serva tota sa força. Ademés la preparació del espectacle més toca al artista qu'al poeta.

VII

L'acció: sa amplitut.

1. Determinat això, diguem ara quin deû ser lo desenrotllo de l'acció (1), ja qu'aquesta es la primera y principal part de la tragedia. Hem deixat establert que la tragedia es l'imitació d'una acció perfecta, entera y de certa amplitut, ja qu'hi pot haver coses senceres de poca extensió.

2. Sencer dich lo que té son principi, mitj y fi. Principi es lo que no pot venir després d'una altra cosa, però sí que la vol després de sí: al contrari, fi es lo que necessàriament, ò al menos gayrebé sempre, ve després d'una altra cosa, però darrera no hi hà res; mitj es lo que devant y darrera hi té alguna cosa. Donchs be, les fàbules ben lligades no han de començar ni acabar hont se vulla, sinó que s'han d'acomodar a les regles indicades.

3. Ademés, perque sigui hermós tant un animal com qualsevol altra cosa composta de varies parts, no sols ha de tenir aquestes en ordre, sinó també sa propia grandaria. Efectivament, l'hermosura està en la magnitud y en l'ordre, per aixó no podrà ser hermós un animal ni si es molt petit, perque si'l temps es casi imperceptible queda confosa la visió; ni tampoch si es molt gran, perque llavors la vista no ho abarca tot d'una mirada, y hi manca l'unitat y'l conjunt, com es ara si un animal tenia deu mil estadis. Aixís, donchs, com els cossos y'ls animals convé sí que tinguin certa magnitud, però que d'un cop d'ull s'agafi; aixís meteix la fábula ha de tenir una tal extensió que fàcilment la pugui retenir la memoria.

4. Are, el fixar aquest terme ab relació al concurs y espectacle, ja no toca al art: perque si ve'l cas qu'entrin a concurs cent tragedies, s'haurà d'acudir a la clepsidra; com diu qu'ho

(1) Vide p. VI. 5.

fan en altres ocasions (1). Però si's mira'l límit que marca la meteixa naturalesa de la cosa, la més bella tragedia, en quan a l'extensió, serà la més llarga, mentres es pugui ben retenir lo conjunt; ò be, per definirho en una paraula, la duració serà limitada pel temps convenient ò necessari perque passi'l personatge a la felicitat de la desgracia, ò a la desgracia de la felicitat.

VIII

Unitat de l'acció.

1. La fábula té d'esser una, y no n'hi ha pas prou, com pensen alguns que sigui un lo protagonista. Moltes y infinites coses passen a un sol home, entre les quals no hi haurá modo de formar un conjunt; y aixís meteix entre moltes accions d'un sol home no se'n trobarà una que les reduhexi totes a l'unitat. Per aixó sembla que s'enganyen tots els poetes qui han fet una *Heracleida*, ò una *Theseida* (2) ò altres poemes consemblants: pensen que per que hi ha un sol Heracles, ja serà una també la fábula. Homer, qu'en tot lo demás els passa devant, sembla que també aquí tingué clara intuició, ja fos guiat per l'art ò per la meteixa naturalesa. Fa l'*Odissea*, y no hi posa tot lo que li va succehir a Ulysses, com les ferides del Parnás (3), la follia fingida en la reunió dels grechs (4), fets qui no estaven pas lligats l'un ab l'altre ni per necessitat ni per conveniencia; sinó que tanca l'*Odissea* y lo meteix l'*Iliada* en una sola acció, tal com hem dit.

2. Aixís, donchs, com en les altres arts imitatives l'unitat de la obra inclou l'unitat d'objecte, convé aixís meteix que la fábula, ja qu'es imitació d'una acció, n'agafi no més una y perfecta; y que de tal modo restin lligades les parts de son desenrotllament, que trasto-

(1) Per exemple en els tribunals l'advocat no tenia dret sinó a cert nombre de clepsidres.

(2) Hi havia una *Heracleida* de Cinethon y una altra de Pisandros, anteriors tots dos a Aristòtil. En quant a la *Theseida*, el poema d'aquest nom més antich, es el que cita Plutarch en al *Vida de Theseus*, d'autor desconegut.

(3) *Odissea* XIV. 430 seg.

(4) Aquest episodi's troba en els cants Xipris, dels quals Focius ens en ha conservat un anàlisi, y en un poema dit *Pallamedea*.

cantne una ò trayentla, tot quedi desballestat y somogut: perque allò que s'hi pot posar ò treure sense qu'un se'n adoni, no pot esser part del conjunt.

IX

*Distinció de lo real y lo verosímil.**La poesia y l'història.*

1. De lo dit es evident, que l'obra del poeta no es contar lo qu'ha passat, sinó lo qu'hauria pogut succehir, lo qu'es possible que sigui de conveniència ò necessitat. Perque l'històriayre y lo poeta no's diferenciën en qu'escriguin en vers ò en prosa: poseu en vers els llibres d'Herodot, y es quedarà història tant d'un modo com d'un altre. La diferencia es en que l'un diu lo qu'ha succehit, y l'altre lo qu'hauria pogut succehir (1).

(1) Sobres aquesta diferencia entre lo real y lo verosímil, la història y la poesia, es digne de llegir-se Lessing (*Dramaturgia*. XIX). «Ja fa temps qu'Aristòtil va determinar fins ahont el poeta tràgich s'ha de lligar ab la veritat històrica, es dir, tant com l'història's retiri a una fàbula encertadament trobada, y ben convenient al fi que's proposa. Si li calen fets històrichs, no es precisament per que allò ha sigut real, sinó per que difícilment n'inventaria d'altres que fossin més pel seu objecte present. Si l'etzar li dona fet en un cas històrich lo que cerca, li diu benvingut; mes si per trobarho havia de furgar molt temps en llibres d'història, no pagaria'l treball. Per altra part ¿quanta gent hi hà que sàpiguen els fets històrichs? Si no volem creure la possibilitat d'un fet sinó quan el trobem realisat ¿qui'ns priva de pendre una fàbula de pura invenció per un cas històrich de que no hem sentit parlar may? ¿Quina es la primera qualitat que'ns fa semblar un fet digne de crèdit? ¿No es la seva verosímilitut intrínseca? Y ¿no es tot un qu'aquell cas no tingui cap testimoni ni tradició, ò qu'aquests testimonis y tradicions no hagin arribat fins a nosaltres? Es diu ab no poca lleugeresa que un dels fins dels teatres es conservar la memoria dels grans homens: no, aquest es el fi de l'història, no'l del teatre. Al teatre hi hem d'apendre no lo qu'han fet tal y tal, sinó lo que farà tota persona de tal caràcter en tals circumstancies. El fi de la tragedia es molt més filosòfich que'l de l'història, y es degradarla de la seva dignitat el ferla servir de panegírich dels homens il·lustres, ò l'abusarne per entretenir l'orgull nacional.» Y en el número XXXII, diu: «No content el poeta d'establir la possibilitat dels fets segons la fe que pot donarse a l'història, perfilarà de tal manera'l caràcter dels seus personatges, trabarà tant necessàriament entre si les circumstancies que posen dits caràcters en acció, posarà les passions tant exactament acordades ab els caràcters d'ahont neixen, portarà ab tanta habilitat y tant gradualment aquestes passions, que'l descapdellament ens sembli a tots lo més natural y lo més ordinari. S'ha de procurar qu'a cada pas que dongui un personatge, reconeguem qu'en igual estat de passió y en les meteixes circumstancies nosaltres no hauríem fet altra cosa.»

2. Vetaquí per que la poesia es més filosòfica y seriosa que l'història: la poesia espresa lo general, la història lo particular. Lo general es lo que tal segons son caràcter es convenient ò necessari que digui ò faci, lo qual determina després la poesia posanthi un nom; lo particular es, per exemple, lo qu'ha fet ò sofert Alcibiades (1).

3. Aixó ha ja quedat clar en la comedia, ahont després de composada la fàbula segons lo natural, s'hi posen uns noms qualsevols, al revés dels satírichs (jambístichs) qui no parlen sinó dels particulars. La tragedia s'agafa encare a n'els noms històrichs per la següent rahó. Lo possible es probable; lo que may ha succehit no'ns acabem de persuadir que'n sigui de possible, quan lo que realment ha passat veyem ben clar que n'es, perque no haguera esdevingut, si era impossible. Ab tot y aixó en algunes tragedies no més n'hi ha un ó dos de noms coneguts, els demés s'inventen; y fins en algunes no n'hi hà cap de verdader, com en la *Flor* (2) d'Agató, en la qual tant fingits son els noms com l'acció, y per això no porta menys delectació que les altres. De modo que no'ns hem de lligar sempre a les tradicions en que versen les tragedies. Seria ridícol, perque'ls noms, de coneguts ho son a ben pocs, y no obstant tots s'hi delecten.

4. De tot aixó se'n segueix que'l poeta s'ha de manifestar tal en la composició del argument més que no pas en la del vers; suposat

(1) En altres obres seves repeteix Aristòtil aquesta teoria del art. En la *Metafísica* (I. 1. 981) escriu: «L'art fon en un concepte general totes les nocions particulars que dona l'experiencia de fets d'igual naturalesa.» En l'*Ètica* (X. 10. 1180) aconsella que's busqui sempre la consideració de lo general; y en la *Política* (III. 6. 1281) diu: «El bon judici de la música y de la poesia millor el dona la multitut que no pas un, perque l'un veu una cosa, l'altre una altra, y tot entre tots. Y aquest es el privilegi que tenen els homens escullits per demunt dels sengles de la multitut: fan com les coses belles y les obres d'art perfectes, que's diferenciën de les lletges y de la realitat, en reunir en una sola cosa les perfeccions que's troben escampades per moltes.» No s'admiri ningú de lo que diu del judici de la multitut, allò es en teoria; ja diu ell després qu'aquesta gracia no la tenen generalment les multituts, encare que no repugna que n'hi hagi alguna. En la *Física* insisteix en aquesta teoria de la plenitut de l'art, y resol admirablement la qüestió del realisme y l'idealisme. «L'art, diu, imita la naturalesa, però perfecciona lo qu'ella no ha pogut acabar.» Vide també la *Poètica* XV. 5.

(2) D'aquesta obra sembla que no'n queda rastre sinó en aquesta cita d'Aristòtil.

qu'es poeta per que imita, y lo qu'imita son les accions. Y fins quan tracta un fet històrich, per aixó no es menys poeta; perque res destorba qu'aquest fet agafi tota l'esfera de lo probable y de lo possible, qu'es la propia del poeta.

Acció episòdica.

5. Entre'ls arguments y accions senzilles, les pitjors son les episòdiques. Dono aquest nom a la fàbula en que'ls episodis no son portats pel desenrotllament natural ó necessari de l'acció. Aquestes obres els poetes dolents les fan per sugestió propia, els bons per complaure als actors, perque hi entra la competència, y volent allargar l'acció més de lo qu'ella comporta, per força han de desfer l'encadenament dels fets.

Acció senzilla.

6. Ara be: l'imitació no sols ha d'esser d'una acció complerta, sinó també qu'exciti'l terror y la misericordia, y aquests afectes allavors es mouen sobre tot, quan son cassos impensats, y més encare quan impensats y tot, neixen uns dels altres; perque en aquest cas es més fonda l'admiració, que si venia tot com espontaniament y per casualitat. Tant es aixís que fins els efectes casuais semblen de més maravel·la, si venen com si fossin premeditats; com a Argos el caure l'estàtua de Mitys y xafar al qui l'havia mort mentres se l'estava mirant, perque sembla que no ha sigut casual. Les peses, donchs, que siguin aixís seràn més belles.

X

L'acció senzilla y la composta.

1. De fàbules n'hi ha de senzilles y de compostes, perque les accions que s'imiten son també d'aquestes dues menes. Dich senzilla l'acció qu'es una y contínua, segons hem dit avans, y arriba a son desenllaç sense anagnòrisi ni peripecia; y composta la que's desplega ab una ó altra ó ab les dues totes plegades.

Are, això convé que vingui de la meteixa constitució de la fàbula com efecte necessari ó verosímil de lo d'avans: perque hi ha gran diferencia de qu'una cosa sigui causa d'un altra, ó que sols vingui darrera d'ella.

XI

Peripecia y anagnòrisis.

1. Peripecia es un mudarse tot en lo contrari, com hem dit (1), y afegim ara qu'això ha d'esser d'un modo verosímil ó necessari. Per exemple, en l'*Edip* el missatger que ve per felicitar a Edip y deslliurarlo dels temors de lo de sa mare, fa tot lo contrari, posant en clar qui es; y en *Lynceus* (2), a l'un se l'emporten per matarlo, y'l segueix Dánaos qu'ho ha de fer; mes acaba l'acció que mor aquest y aquell se salva.

2. L'anagnòrisis, com ho diu la mateixa paraula, es passar de la desconeixença a la coneixença, lo qual porta l'amistat ó l'odi entre persones destinades a la ditxa ó a la desgracia. L'anagnòrisis arriba a son major grau de bellesa, si va plegada ab la peripecia, com s'esdevé en l'*Edip*.

3. N'hi há d'altres menes d'anagnòrisis; com per les coses inanimades y per lo que surt al pas casualment, aixís també's pot reconeixer qu'algú ha fet una cosa ó no l'ha feta; però la més propia del drama y de l'acció es la que hem explicat, perque si va ab la peripecia, mou la misericordia o'l temor, qu'es lo propi de l'imitació tràgica, y portarà la desgracia ó la fortuna.

4. Com l'anagnòrisis ha d'esser entre alguns, devegades serà d'una sola part, quan l'altre ja se sab qui es; devegades serà d'un y altre cantó, com l'*Ifigenia* la coneix Orestes per la carta, mes li cal un altra anagnòrisis per qu'ell sigui conegut d'*Ifigenia* (3).

(1) No l'hem pas trobada la definició de la peripecia, lo qual es una prova de l'alteració del text.

(2) Es una obra de Theodectos. Lynceus, l'únich dels cinquanta esposos de les Danaides a qui va deixar fugir la seva esposa, va tenir d'ella un fill que's deya Abas. La criatura va caure en mans de Danaos, qui'n va pendre ocasió de perseguir a Lynceus davant del poble d'Argos. Mes sembla que la cosa's va acabar ab la mort de Danaos en comptes de la de Lynceus.

(3) Sempre qu'Aristótil parla d'*Ifigenia* sense cap determinant, es refereix a la tragedia d'Eurípides *Ifigenia a Tauride*.

Cas patètic.

5. Vèusaquí dues parts de la tragedia mirada en aquest concepte; una tercera es el *πάθος* (el cas patètic). De les dues primeres ja n'hem parlat; el *πάθος* es una acció mortal ó dolorosa, com son les morts a l'escena, torments crudels, ferides y altres consemblants.

XII

Divisions de la tragedia.

1. Ja hem parlat dels elements qu'entren en la forma de la tragedia; per lo que toca a la seva extensió y a les parts en que's destria, hi hà'l *pròlech*, *episodi*, *exode* y *chor*, *entrada* y *estada*. Aquestes coses son comunes a totes les tragedies; els cants de l'escena y'ls diàlechs lírichs no'ls porten sinó algunes.

2. El *pròlech* es tota la part de tragedia d'avans de l'entrada del chor; *episodi* es tot lo que tanquen dos chors sencers; *èxode* es tot lo que ve després del últim chor; el *parodos* del chor es la primera vegada que parla en plè, lo *stasimon* es la part de chor que no té anapestes ni troquèus (1); el *commos* es una complanta que fan ensemps el chor y'ls actors.

Les parts, donchs, de la tragedia son, per lo que toca a la forma, lo qu'hem dit avans; per lo que mira l'extensió y divisió, lo qu'are acabem de dir.

XIII

Accions y caràcters qu'exciten la compassió y el temor.

1. Afegim are a lo dit qu'es lo qu'han de procurar y qu'es lo qu'han de fugir els qui fan tragedies, y d'ahont naixerà l'efecte tràgich. Ja que la major perfecció de la tragedia demana que sa constitució sigui complexa y nó senzilla, y que busqui lo terrible y lo piadós, que son l'objecte propi del present genre d'imitació, lo primer que se'n segueix clarament es que ni les persones honrades s'han d'estimbar de la fortuna a la desgracia, perque aixó ni es

(1) S'enten tetràmetres.

temible ni piadós sinó irritant; ni tampoch els malvats han de passar de la desgracia a la fortuna, que seria lo menys tràgich de tot, per que no tindria cap element de lo que's busca, ni d'humanitat (1), ni de misericordia, ni de temor. Tampoch convé qu'un home molt dolent tombi de la felicitat a la desgracia: tal desenllaç tindria cert sentiment d'humanitat, però res de misericordia ni de temor; perque lo primer ho porta la desdita d'un ignoscent, lo segon ve de qu'ell sigui com nosaltres; la misericordia neix de que'l qui pateix no ho mereixi, el temor de qu'aquell sigui semblant a nosaltres: y per aixó dit desenllaç ni portaria lo un ni lo altre.

2. Lo que cal es agafar un terme mitj, y aquest es que'l personatge no sigui excel·lentment virtuós ó just, ni s'ensorri per un crim ó perversitat; sinó que se'l posi en gran gloria y felicitat, y en caygui per alguna falta (2); com es ara Edip y Tyestes y altres homes il·lustres de semblants llinatges.

3. La bona tragedia, donchs, val més que tingui no més qu'una catàstrofe, y nó dugues com volen alguns; y que'l cambi no sigui de la desgracia a la felicitat, sinó al contrari de la felicitat a la desgracia; y aixó no per natural pervers, sinó per alguna gran falta, y que'l personatge sigui tal com hem dit, y més aviat millor que pitjor. La meteixa experiència ho confirma. Avans els poetes cantaven les primeres fàbules que se'ls hi oferien, ara les millors tragedies ja no versen sinó sobre poques families, com per exemple, Alcmeon, Edip, Orestes, Meleagros, Tyestes, Tèlefos y d'altres semblants qu'han sofert ó han fet coses terribles.

Desenllaç de la tragedia.

4. Vèusaquí, donchs, la constitució de la tragedia que busqui lo més alt del art. Per aixó fallen els qui reprotxen a Eurípides el que moltes de ses tragedies acaben deixant l'hèroe

(1) Vègis el p. VI. 1. nota.

(2) El nom qu'usa Aristótil es *ἁμαρτία*, y molt s'ha disputat del sentit d'aquesta paraula, si vol dir culpa moral ó falta que's fa per ignorancia. Aixó darrer sembla lo més just, sobre tot si's considera la doctrina del autor en la *Retòrica* I. 13 y la *Ètica* V. 8.

en la desgracia. Aixó es lo que demana l'art, segons deyem, y la senyal més clara es qu'en la escena y en els certamens aquestes son les que fan efecte més tràgich, si en lo demás no manquen, y Eurípides, encara que no descabdella be'l drama, es el més tràgich dels poetes.

5. El segon lloch, y per alguns el primer, l'ocupa la tragedia de doble argument, com la *Odyssea*, y que té un desenllaç doble y contrari pels bons y pels dolents (1). La feblesa dels

(1) El triomf d'Ulysses y la mort dels pretendents de Penélope.

espectadors la fa semblar la primera, perque'ls poetes se'n van a agradar al públich; però'l plaher que causa no es el de la tragedia, sinó més aviat el de la comedia. En efecte, encare qu'en tota la fàbula dos siguin els més grans enemichs del món, com Orestes y Egistos, al capdevall se'n tornen amichs, y no hi hà qui mati ni qui caygui.

I. CASANOVAS, S. J.

(Seguirà.)

Les Revistes

BOLLETÍ DEL DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA. Janer-Agost de 1907.—Mossen Antoni Maria Alcover, nostre respectable y bon amich nos dona'l «Diari de l'excursió filològica feta amb el doctor Schädel dins el domini català, de 31 de Juliol a 13 de Setembre de 1906.» Fil per randa va contant aquesta excursió al través de nostres comarques seguint pobles y més pobles, pujant montanyes y descendint a les valls sens parar un moment; y tot per aquella fé en la causa noble y patriòtica de la llengua catalana. Ingenuïtat, senzillesa... es la seva característica y tot, replega de paraules, descripció de pobles... perills qu'han passats, anècdotes interessants, els més petits detalls, tot hi es apuntat. A voltes, sembla talment, aquesta petita crònica, feta de temps passats fins en la manera de començar: *En nom de la Santíssima Trinitat, Pare, Fill y Esperit Sant...* Sa lectura es delitosa y educativa. En els *Ecos del Congrés de la Llengua* hi hà fragments y fins algun article sencer de publicacions, sobretot estrangeres, qui parlaren del darrer Congrés. Anuncià també la seva pròxima anada a l'Anglaterra y Alemanya pels seus estudis de filologia y pràctica de l'alemany. Hi romandrà uns quatre mesos llarchs. Bon viatge que Deu li do y a reveure.

REVUE CATALANE, Perpinyà, 15 Abril de 1907. — Entre altres coses dignes d'esment hi hà una mena de monografia de Mont-Louis del doctor Enrich Sabarthez; *Les Goigs*, per Mr. J. Bonafont; *Les inondations de Perpignan en 1632*, per F. Torreilles... El Concurs de Llengua Catalana organiat per la *Société d'études catalanes* es estat prohibit pel Govern francès.

LA REVISTA ARAGONESA ha començat a publicarse a Saragossa. El número de Abril conté, entre altres monografies una d'en Joaquim Costa, *Aragón y el Derecho aragonés* plena d'entusiasme terral, d'eloqüencia patriòtica.

ESPAÑA Y AMERICA. — Any V. — N.º 4. — Copiem un article que du per títol «*Algunas observaciones sobre el Libro de la Concepción virginal, atribuido al beato Raimundo Lull*» y vé firmat pel P. Rupert M. de Manresa, y'l reproduhim íntegre per créurel de gran interès y oportunitat:

«Del valor ó literario ó científico del trabajo puesto en la edición de este opúsculo, á otros cumple el juzgar, reconociendo el autor sinceramente que es forzoso sean uno y otro muy escasos, cuando no fuese más que no había en él base suficiente para largas disquisiciones. Pero estima convenientísimo el insistir una vez más acerca de los propósitos que le indujeron á poner las manos en su nueva edición, con el fin de dejar plenamente justificado por qué hubo de proceder por tales normas más bien que por otras, y responder á observaciones que se le han hecho, muy razonadas y exactas si el libro hubiese comportado otra labor y otros procedimientos.

Desde luego ha de reconocer que por un resto de consideración á la aureola que los años habían formado sobre este libro, estuvo desmesurado en las alabanzas que le tributa en el Prólogo. Y en este punto, que ha pasado desapercibido á la crítica, seguramente por desconocer el carácter original del libro, habría podido con razón cebarse anchamente. Ni el autor, que no fué ni pudo serlo el Beato Mallorquín, sino un obscuro é inexperto manipulante

de doctrinas lulianas; ni la redacción del opúsculo, vacío de materia sanamente teológica, desatado en la contextura, y monótono y pobre en la expresión, merecen, en realidad de verdad, ser presentados al público ni como dechado en orden de doctrina teológica, ni como manantiales de saber, ni siquiera como testigos del saber en edades pasadas. Para persuadirse bastará á cualquiera recorrer las páginas de una de las ediciones originales, y cotejarlas con su redacción actual. No hay argumento que no haya sido ó modificado ó refundido; no hay proposición, ó las hay muy pocas, que no haya sido en algún modo alterada; algún artículo ha sido ahora redactado de nuevo, otros han sido del todo suprimidos, no precisamente por poco importantes, sino, ó por inadmisibles en el pensamiento fundamental, ó por ser todo él una cacofonía y juego de palabras y de modismos propios de la escuela; y algunas razones de decencia, no menos de forma que de substancia, hacían necesaria la desaparición en un libro de piedad.

Siendo tal la naturaleza del opúsculo, tan manifiesto este su vicio radical, resultaba completamente excusado el señalar por qué era, en esta nueva edición, preferida como modelo una mejor que otra cualquiera de las antiguas. Y sobre todo habría sido imposible por todo extremo, vituperable á todas luces, sin atenuantes ni excusas, reproducir al pie de la página aquella parte, ó suprimida ó modificada, del contexto original. Como aun lo que quedaba no era pasto holgadamente gustoso, pareció á su autor cosa muy oportuna, con el fin de compensar en algo la molestia de tan pobre y árida lección, añadir en forma de notas doctrinas harto más gustosas, recogidas de excelentes maestros, para pasto intelectual de los lectores á medida que el editor iba poniendo en obra sus propios fines.

Los cuales no eran tan piadosos y cristianos como alguien ha querido suponer, arguyéndolo de algunas palabras emitidas en la Advertencia preliminar, y de la coincidencia de haberlo sacado á luz precisamente cuando tocaba á su término el quincuagésimo aniversario de la proclamación dogmática de la Concepción sin mancha de María Santísima. No hay

duda que si estas páginas, por la labor que representan, contribuyen directa ó indirectamente á promover el culto, devoción y conocimiento de Nuestra Señora, será para el autor un motivo de júbilo no pequeño. Pero, toda vez que se le atribuye tan alto el fin primario por el cual tomó la pluma, se cree obligado á confesar, con lealtad cristiana, que no intentó apuntar tan arriba, sino asir por los cabellos la ocasión que se le ofrecía para dar á entender que no es común, que no prevalece, que no influye por nada en los ambientes mejor orientados, el fervor casi idolátrico mostrado por algunos hacia la persona y representación científica del insigne mártir el Beato Mallorquín; que aquí muchos «lamentan, con el docto Asín Palacios, la perturbación que sufren entendimientos, por otra parte equilibradísimos para la compleja trama de la vida moderna» (1), en la manera de entender sus artes y peregrinas doctrinas; y para declarar que, en su humilde concepto, hay una manera muy espuria y una manera muy justa de leer é interpretar al bienaventurado escritor. Considerarle como pensador original y fecundo, como Maestro y corifeo de una escuela que en Filosofía y Teología ofrezca sanas, nuevas y privativas orientaciones, ó siquiera como doctor, como escritor seguro, de irreprochable doctrina, como lógico y firme en construir un sistema, en levantar un cuerpo científico, ó tan sólo en bien trabadas tendencias científicas, es, á nuestro modo de ver, completamente equivocado. Aún como mero representante de una determinada escuela ó fracción científica, parécenos su significación de ningún valor, ó mejor todavía, peligroso. Por esto en su suelo han brotado infinitas plantas parásitas; por esto en su tronco han retoñado tantas ramas estériles, yertas; ni una que para Cataluña, donde tuvo en otro tiempo muchos y muy fanáticos secuaces, haya sido portadora de vida y de progreso intelectuales; por esto á su sombra y amparo han crecido, no héroes de la fe y señuelos de saber humano, sino soñadores, idealistas, entendimientos hypnagógicos, como Mister, Eickart, Jordano Bruno, y otros de su

(1) En *Cultura Española*: Mayo de 1906; pág. 539. Algunos meses después de publicado el opúsculo.

estofa. En este sentido decíamos en «La Adición» final «del Editor»: «Una convicción profunda nos dicta que la escuela luliana no es una extensión de la personalidad del insigne mártir, ni siquiera una beneficiación en provecho de la ciencia y de un sano y noble progreso en la adivinación, conocimiento y expresión de las verdades religiosas ó de las verdades del orden filosófico ó natural, bien del conjunto de su alta y peregrina doctrina, bien de las luminosísimas ráfagas de saber que de su pluma se desprenden; sino un inventario estanticio y muerto de afirmaciones, no siempre originales ni definitivamente establecidas; una cristalización de teorías y de fórmulas, la mayor parte sujetas á caución, y en algunos casos, dicho sea salvando honrosamente á algunos que hoy se denominan lulistas, aún diferenciándolos de quienes son, ó se contentan con ser meramente *lulófilos*, una real cédula de jubilación científica. Por altísimo que nos parezca, y realmente lo creemos, el ingenio mallorquín, hallaríamos infructuosa y estéril una escuela que no tuviese otra orientación ni más substancia científica, que la que ha de buscarse y recogerse en las obras del Beato. ¿Será porque nunca pretendió, ni acertó á formar un cuerpo de doctrina científica? (1) ¿Será porque es más místico que filósofo, más poeta y creador que teólogo y raciocinador, y que, en saliendo de la mística, lo que tienen de nuevo sus doctrinas se nos ofrece en un estado de expresión imperfecta, y de una armazón difícil de ajustar? ¿Puede un entendimiento de esta

(1) En el artículo *El lulismo exagerado*, al cual nos referíamos más arriba, escribe Asín Palacios lo siguiente, muy digno de ser tenido en cuenta: «Lull no tuvo más que un norte en la redacción de todos sus libros... la idea de la polémica religiosa, de la controversia con los musulmanes ocupaba todo su cerebro; el propósito de suministrar armas dialécticas á los misioneros cristianos, hizo surgir en su mente el plan de su *Arte*. Con muy buen acuerdo, en vez de forjarlos con elementos propios ó exclusivamente cristianos, procuró Lull, como sabio polemista, ir á buscarlos en el fondo de la teología musulmana, cuyos dogmas quería combatir. De esta manera sus argumentos *ad hominem* no admitían retorsión para los musulmanes, que es lo que él se proponía.

Parece mentira como han podido pasar siete largos siglos de estudios y de críticas apasionadas sobre la obra del Doctor iluminado, sin que los amigos ó los adversarios se diesen cuenta de tamaño plagio; porque no se necesitaba conocer las fuentes arábigas en que bebió Lull su originalísimo sistema, para sospecharlo vehementemente. Aparte las fugaces, pero bastan-

ándole ser educador y formador único de generaciones, ó ser corifeo y maestro de una escuela? ¿Puede ser la expresión genuina de una raza positiva como la catalana, aún siendo quizás su más elevada gloria ideal; de una raza que prefiere la observación á las creaciones meramente ideales, lo sólido antes que lo brillante, hasta ser enaltecido y venerado como su único maestro posible de filosofía, como eslabón el más brillante de toda su tradición científica, como la expresión integral de su pensamiento filosófico? A nuestro modo de ver expresaba admirablemente el valor del Beato Lull en la ciencia de Cataluña el doctísimo y original Torras y Bages, al decir en su libro *La tradició catalana* que Lull no era una cumbre en la cordillera que forman los grandes pensadores de Cataluña, sino un volcán que se levanta aislado en medio de una inmensa llanura.»

Abundando en este mismo orden de ideas, no nos cabe duda que todo lo que sea enaltecer al Beato por su doctrina es desconocer sus méritos verdaderos, es derribarle de la peculiar y sublime columna en que se yergue como un gigante. Para replegarse sobre la vida del alma y descomponer y quintesenciar sus misterios más ocultos, su vida más sutil y arcaica, y seguir los caminos más imperceptibles de sus potencias; para descubrirlo y ponerlo en una pasmosa esfera de luz, y precisarlo en palabras vivísimas; para prender en el alma fuego que la inflame y arrebate anhelosa por abrazarse con el celestial Esposo, y una vez tiene al alma traspuesta y sumergida en lo di-

te repetidas, alusiones que en la enciclopedia luliana encierra, y que mi querido maestro L. Ribera, tuvo la sagaz habilidad de descubrir el año 1898 en sus *Orígenes de la filosofía de R. Lullio* (Homenaje á Menéndez Pelayo, II, 191), existe una confesión auténtica, hecha por el mismo Lull.

El tomo IV de la edición maguntina contiene un opúsculo de Lull, titulado *Disputatio Raymundi christiani et Hamar saraceni*.... En esta disputa no se recata Lull para poner en boca del musulmán Hamar un sistema teológico, según el cual, Dios posee en grado absoluto los mismos predicados ó categorías ontológicas que luego consignó Lull en su *Ars*, y que son como el quicio de todas sus originalísimas lucubraciones: *Bonitas, signitudo, potestas, sapientia, voluntas, virtus, veritas, gloria perfectio, justitia et misericordia*. Y Lull admite expresamente esta doctrina de Hamar, sin otra restricción que la de estimar estos once predicados como coesenciales con Dios, al igual que otros siete que antes enumera Hamar, que también son admitidos por Lull.» (*Cultura Española*, de Mayo 1906, pág. 538-39.)

vino, contar cuanto de sublime ella ve y experimenta hasta transformarse, y transformar cuanto toca de este bajo mundo, no tiene rival; nadie, ello es fijo, podrá arrebatarse la palma. Cuando las lenguas romances estaban aún en pañales; cuando el arte no las había aún ablandado ni hecho dóciles al pensamiento, ni esclavizándolas la luz de la filosofía para recibir áridos problemas, él se creaba para sí una lengua, y la domaba y hacía flexible para recibir y expresar enunciados de la más alta y sutil metafísica, de la más árdua y arcana teología y cuanto puede indagar el ingenio humano de los misterios divinos en el inspirado connubio entre Dios y el alma. Y como la comprensión de su entendimiento era innegablemente robustísima, y su curiosidad de saber mayor todavía, bien que no estuviese siempre mesurada y bien dirigida, él decía y amoldaba á su lengua lo mismo que sólo en latín, ó en griego, ó en árabe había sido dicho hasta entonces, y quizás en adivinar y declarar por formas plásticas y comprensibles los estados místicos de que el alma humana es capaz, su idioma desplegaba riquezas tales, como no tenían ejemplar ni en los teólogos, ni en el pintoresco y penetrante lenguaje de los *sufis*. Quizás nunca idioma alguno ha subido á mayor altura de expresión que el catalán en manos del Beato; nunca había sido mejor que en sus manos el humano lenguaje, el *noble barro* de que hablaba Platón. Ni por sus numerosos escritos, ni por la originalidad de sus conceptos en materias de psicología mística, ni por la amplitud y riqueza de su lengua, puede pasar en segunda línea el Beato Lull, cuyas obras y tratados en lengua vulgar, por encima de todos los de aparato y finalidad científica ó filosófica, formarán el hechizo y la meditación de sabios y de letrados mientras los haya en el mundo. Es imposible no convenir con el señor Menéndez y Pelayo que, «para juzgar del talento de escritor del Beato Ramón Lull, en cuya organización había tanto artista como de pensador, no debe acudir al *Arte Magna* ó *Arte Demonstrativa*, sino á los tratados suyos que todavía poseemos en su forma original... En Lulio el metafísico está subordinado al utopista generoso y bueno, que no soñó Icarias ni Ciudades

del Sol, pero que se empeñó en convertir el mundo en un paraíso cristiano... Lulio es místico en todas las potencias de su alma, místico á la manera de San Buenaventura y de los primeros discípulos de San Francisco, cuya poesía ardiente, candorosa y llena de sentimiento de la naturaleza lleva impresa en su alma» (1).

Pero es despojarle de su gloria genuína trasladarlo al orden de la ciencia orgánica y convertirlo en Maestro del pensamiento filosófico. Como sistemático, nada resiste en él la menor prueba; nada ofrece, ni aún para un menguado ensayo de construcción científica, como no sea, según alguna vez ha sucedido, amparando con el nombre del Beato, teorías y tesis que en alma y cuerpo habían sido arrancadas de otros cautivos.

En el opúsculo se descubren evidentemente los esfuerzos de uno de tantos fervientes lulianos, en quienes el juego mecánico de fórmulas contadas y nuevas suple el vacío doctrinal, la esterilidad científica. Este aspecto del lulismo, como noble y sincera protesta á ciertas pretensiones de crear una filosofía orgánica al amparo del nombre del Beato, como aviso á entendimientos que suben para que no sufriesen engaño, quisimos poner de relieve, tomando por pretexto la publicación de este opúsculo. Y esto desvanece por igual fines sobrado piadosos atribuidos al autor, que lealmente confiesa no haber tenido, y las tachas que se le han puesto por no haber seguido en la edición procedimientos más en gusto á los progresos de la crítica, y que no eran aquí por ningún concepto aplicables.»

REVISTA DE ARCHIVOS, BIBLIOTECAS Y MUSEOS. Madrid, Jener y Febrer de 1907. — *La Hitación de Wamba*. La divisió eclesiàstica d'Espanya que's coneix ab aquest nom, es estada forsa discutida en quant a la seva autenticitat sobretot d'ençà que'l P. Flores volgué probar dins «La España Sagrada» (F. IV) qu'era obra de *Pelayo*, bisbe de Oviedo, escriptor del sigle XII. L'autor del tre-

(1) *Ciencia Española*, tomo III, Raimundo Lulio.

ball que'ns ocupa, don Antoni Blázquez, ens prova, evidentment y clara, que de çap manera pot atribuhirse al sigle XII quant ja la porten codexs de temps anteriors, per exemple, un qui's troba a la Biblioteca de l'Escorial, ahont la veyem ab el títol *Nomina civitatim Spania sedes episcopaliū*; aquesta part, per lo menys, del codex, es del sigle VIII! A més l'il·lustre autor de «La España Sagrada» va cometre no pochs errors y fins contradiccions, al volguer negar l'autenticitat de la *Hitación... Quandoque bonus dormitat Homerus*. Aquesta divisió, donchs, indubtablement fou promulgada l'any 676 en un Concili general de Toledo, any 5 del regnat de Wamba. Divideix Espanya en les provincies de Toledo, Sevilla, Mérida, Braga, Tarragona y Narbona: les diòcessis son 76. Se'ns es conservada en forses manuscrits, dels quals 28 son els citats pel senyor Blázquez. Un d'ells es el Codex conciliar de Girona. A la fi de l'article ve'l text original complet y ab variants, publicat ab gran cura ja que no per primera volta.

Direm per termenar qu'aquèst treball *árido y escueto, conciso y breve, cual exige hoy la ciencia*, honra son autor. Segueixen altres articles no menys interessants, com *Notas acerca de la batalla de Lucena y de la prisión de Boabdil en 1853*, per don R. Amador de los Ríos; *El Consejo de Castilla y la censura de libros en el siglo XVIII*, per don M. Serrano y Saenz, etz.

LA REVUE del primer del corrent s'ocupa del Mohiment Teatral a Grecia (Art. de J. d'Argos.) A Grecia, no haventhi tractats de propietat literaria, les traduccions de novetats dramàtiques parisines formen anyalment una horrible allau qui nuheix a la ordenada evolució d'un teatre nacional. Els escriptors grechs, estan dividits en *psicharistes* (del franch parlar popular) y *puristes* (de la llengua elegant y enlayrada). El públich no's resol per uns ni per altres, malgrat seguir ab passió el llur combat. Darrerament, ha tingut èxit una escola històrica qui produheix obres no pas verament teatrals, però ab situacions punyentes y revelant profon estudi. — Aristófani traduht al

grech modern ha obtingut ovacions d'un públich nombrós, però exclusivament masculí. — El teatre de costums està gayrebé abandonat, malgrat l'èxit invariable de dugues ò tres produccions d'aquest genre, verament delicioses, qui's repeteixen incessantment en els cartells.

En el número del 15, Camille Mauclair parla de *Villiers de l'Isle Adam*, de vida lamentable y heroyca, mort cristianament a casa'ls Germans de Sant Joan de Deu. — Ab massa precipitació s'ha col·locat Villiers entre'ls escriptors del segon romanticisme, gayrebé entre Hello y Barbey d'Aurevilly. Villiers es certament com aquest eloqüent, aristòcrata y místich, però son art es infinitament més esquisit que'l de Hello, sovint afectat, y que'l de Barbey, perjudicat per rodomontades. — Villiers es més aviat vehí de Poe y de Flaubert. — El títol més gran de gloria per Villiers es sa facultat d'escriptor; sa moral, ses hipòtesis ocultistes, sos caràcters, son inferiors ò iguals a altres. «Però lo que cal dir y redir, lo qu'es estat escandalosament passat en silenci es l'admiració deguda a la llengua de Villiers de l'Isle-Adam mentres la llengua francesa vivra demunt llavis humans. Car ella es al ensemps magestuosa y subtil, esclatant y estricta, nerviosa y desempellegada, plena y delicada, clàssica y impressionant ab estranyes harmonies, animada per un ritme incomparable. Té la soliditat de la de Flaubert, ab menys fatiga, ab menys panteig, y una potencia d'evocació més constant, una musicalitat més variada, obtinguda per medis més naturals y més abundants».

JOURNAL DES ECONOMISTES, 15
Abril 1907. — «Theorie de l'évolution»
«Progrès nécessités per la fondation des Etats»
per M. G. de Molinari.

Totes les societats constituïdes en «Estats» estan exposades a riscos y perills qui les amenacen constantment de destrucció ò al menys de desposessió. Aquests riscos provenen de la concurrencia baix la forma destructiva de la guerra, guerra qui fou primer contra les tribus ò hordes salvatges qui vivien de la caça y

del pillatge, per esdevenir més tart, a guerres d'unes societats contra les altres societats propietaries dels Estats.

El perill de la destrucció ò expropiació, ha anat augmentant a mida que la civilització s'ha extès. La causa no es altra que l'augment de la població, determinant de la creixent insuficiència de llurs medis de subsistència.

Les societats propietaries d'«Estats», venen obligades, a menys de permetre esser destruïdes ò desposseïdes, a realitzar progresos qui augmenten llurs recursos y forces. La guerra causa als vencedors y als vensuts, pèrdues de homes y de riqueses, però aquesta perdua es en profit de les forces a que dona lloch y de les qu'impideix esser destruïdes.

L'*outilage* de la destrucció ha precedit al de la producció, tot pel fi de la conservació social. Les ventatges de qu'avuy disfruten se deuen a aquest fenòmen. Les vies estratègiques, sobres les que s'han trassat els plans generals de carreteres moderns, se feren y serviren principalment per la guerra, com en altre ordre, la destrucció de la pirateria ha originat la seguretat actual del concurs marítim.

En resúm, diu Molinari, la fundació dels Estats polítics, assegurant l'existència de les indústries productives, ha permès als homes, no solzament el multiplicarse'n rahó del augment de materials de la vida, si no de prevenir més amplement a les necessitats qui'ls hi son comuns. Aquestes necessitats forçant les facultats intel·lectuals y morals, han suscitat les invencions y'ls descobriments que constitueixen el capdal de la civilització. Però si's remonta a l'origen d'aquest progrés, no hi hà dubte que'l trobarem en la llei natural de la concurrència qu'ha fet necessaries aquelles necessitats baix la més eficaç de les sancions: la mort.

A LA «NOUVELLE REVUE» del primer del corrent, Peladan l'extraordinari, afirma l'esoterisme del *Canzoniere* del Dante, retrayent propies paraules del gran poeta, y documents contemporanis. El Dant es un neocristià amagat sota'ls símbols. Peladan promet continuar les seves curioses exploracions.

REVUE INTERNATIONALE DE SOCIOLOGIE, Mars, 1907. — «L'évolution de l'intelligence sous le régime des castes», per Ch. Valentino.

Es un fet indiscutible que després de vint segles de venir els homes fent de comerciants, d'agricultors ò d'industrials, han cristallisat en ells, formidables aptituds per aquelles expansions de l'energia humana, es a dir, que'n l'intel·ligència humana de les generacions actuals, se hi es formada com una mena de clixé d'aquelles aptituds cada volta més precís y definit originat per la costum en cada individu y per la herència, a cada dita generació. Exemples, la música entre'ls tzigans, el talent comercial en els jueus. Es de remarcar que'n tant l'activitat social se complica, la tasca individual se simplifica.

L'autor pregunta pel benefici social qu'aquella transmissió reporta, y a una atrevida afirmació de Durkheim, que sosté qu'un individu que reb pesat bagatge de l'herència, es un esser incapaç de tot cambi, respon Valentino, qu'aquest esser podrà ser incapaç de tot cambi radical, mes no incapaç de progrés. Y a aquest fi, estudia l'organització de les castes indies per deduhirne que es precís que la civilització moderna s'estableixi demunt noves bases per lo que podria servir la següent fórmula: «Cadascú en son lloch dintre de la societat per donar, després d'aprenentatge molt curt y ab el mínim d'esforç possible, el màxim de rendiment.»

Acaba son remarcable treball Mr. Valentino, dihent: «La grossa falta de nostres temps en matèria d'economia social, es de refusar la herència ò despreciar-la, considerant-la com un jou, no apreciand l'educació més que'n la mida en que combat a l'herència y la deforma.»

Mr. Valentino ab son treball fuetja com se veu indirectament als qui volen prescindir de les tradicions. El nom del autor y'l de la Revista no seràn gens sospitosos als que per aquí persegueixen sa desaparició.

EL MERCURE DE FRANCE del 15 del corrent comença a publicar les respostes obtingudes a una Enquesta internacional sobre

la qüestió religiosa. Hi hà un munt d'opinions de totes menes — com sempre passa a les enquestes, les quals fora'l virolament no tenen gran cosa d'interessant.—Un vigorós article de Banville sobre *J. J. Rousseau y'l Romanticisme francès*. Encara dura la polçaguera alçada per en Lemaître. Banville diu: «Si combatim... el Romanticisme y la Revolució... no es pas pel plaer de negar lo qu'es estat realitat, no es per vana mania de retrogradació. Son el Romanticisme y la Revolució els qui neguen y regressen. Eixint tots dos d'un individualisme metafísich, tots dos conduheixen a la ruina del individu... Sometent l'art a la pura inspiració passional dantli lo individual y lo accidental per obgetes, el Romanticisme li tanca les més altes deus de poesia (aquelles ahont Mistral entre'ls contemporanis es gayrebé l'únich qu'ha pouat.) Finalment la Revolució per satisfer els dalès insensats del individu, li concedeix Dret y Llibertat fins l'infinit, però suprimint les institucions necessaries a l'existencia de les societats supprimeix la condició dels drets útils y de les llibertats precises».

LA REVUE DES DEUX MONDES, del primer d'Abril, porta després de continuar la novela de P. Bourget, *L'emigré*; un estudi molt original del notable historiador italià G. Ferrero sobre'ls *Començaments del imperi romà*: qui descriu la situació compromesa d'August després de les guerres civils, quan tothom volia tornar a fer renaixer aquella Roma tradicional, guerrejadora y piadosa, y ell, August, vey a per altra part, la impossibilitat, per rahons econòmiques y polítiques, de dedicarse a empreses guerres, d'empendre la conquesta de la Persia, qu'era l'aspiració irreflexiva y general d'allavors. La reforma de les costums fou també una de les grans preocupacions d'August. Diu Ferrero com resumint la missió del que falsament passa com a primer Emperador de Roma: *August se proposava instituir un govern modest, respectuós de les tradicions, desitjós sobre tot de restablir la fortuna de l'Italia y de l'Estat, per acostumar poch a poch a l'Italia a renunciar a la conquesta de la Persia y a no lamentar*

més el passat. La pau, la prosperitat de les finances, y'l respecte a la Constitució, varen ser els tres perns de la seva política. Hèusaquí, resumida per ell mateix, tota l'interessant monografia de Ferrero.

Després hi hà un treball de G. Goyau sobre els orígens del Kulturkampf alemany, sobre les lluytes parlamentaries y ocultes entre'ls catòlics dels diferents Estats alemanys y'ls protestants avans de la constitució del actual Imperi.

El número del 15 d'Abril de la meteixa Revista, publica unes molt interessants cartes del gran Taine, quan estava treballant en la part de la Revolució, de sos *Orígens de la Fransa contemporania*. Després hi hà un estudi de Haussonville sobre'ls projectes de govern del Duch de Borgonya, d'aquell deixeble de Fénélon, y amich de Saint-Simon, que si hagués arribat a ser Rey de Fransa, potser per les reformes qu'hagués implantat, segons se dedueix d'aqueix estudi, hauria encarrilat el moviment general qu'anava a fer cap a la Revolució. Hi hà també un bell treball sobre Gabriel d'Annunzio com a novelista, de Jean Dornis, y un altre de Víctor du Bled, titolat: «Una neboda de William Pitt: Lady Hester Stanhope.»

REVUE POLITIQUE ET PARLEMENTAIRE, 10 Abril 1907. — «Le peuple Algerien», per Fèlix de Solliers.

No constata l'autor el nombre d'habitants a qu'arriba la població indígena d'aquell territori francès, ja musulmana, ja israelita. Fixas solzament ab la d'origen europeu. El sens de 1901, acusava 612.000 ànimes, exèrcit comprès, dihentnos les estadístiques que cad'any ha augmentat la població en uns 11.000 habitants. A últims d'any actual, es de creure que les estadístiques ens diràn que la xifra es de 700.000 ànimes. Lo qual porta molt inquiets als francesos, perque'ls espanyols figuren en la primera xifra de 612.000 ànimes, en nombre de 155, 265, els italians ab el de 38.791 venint després anglo-maltesos, suïssos, bulgars, russos, holandesos, etz., essent els francesos en nombre de 364.257. Es a dir, francesos, espanyols y ita-

lians, formen el 97 per 100 del total de la població forastera algerina. Observació que permet afirmar que'l poble que's forma a Algeria, serà un poble essencialment neo-llatí ab preponderancia del element francès.

L'autor planteja'l problema qui's despren d'aquests datos estadístichs en la següent pregunta: Quíns son els destins probables d'aquesta terra? Y diu: «Fixada en el centre de la península barbaresca, ve sotmesa a la gravitació de les forces italianes a la Tunícia y a la de les espanyoles al Marroch. Però gracies a la política francesa, aquell creuament de raçes que a Algeria s'opera, ha de reforçarse ab mides ventatjoses per l'inmigració francesa, tals com la cessió gratuïta ò a baix preu de les terres algerines. El somni patriòtic de Prevost Paradol qui volia transformar l'àfrica menor en terra francesa, derrer baluart de nostra grandesa, pot realisarse perque a la Tunícia comencen a dominar-la'ls francesos, nostres colons s'instalen fins al cor del pays, y al Marroch per Tlemecen y Marnia, els rails ens ovi- ren el camí de nostra invasió pacífica.

No dubtem que tot aquest somni es molt factible si l'Alemanya ab crudel humor no'ls hi posa «des batons dans les roues».

LA NUOVA RASSEGNA de Febrer-Marc publica un estudi del nostre benvolgut amich V. Oliva, *Rusinyol nell' intimità*, y una traducció del drama *Lladres* de l'Ignasi Iglesias.

THE NINETEENTH CENTURY. *Una feminista del segle XV: Cristina de Pisan.* — Aqueixa dòna, italiana de naixença, ja que nasqué a Venecia en 1363, y francesa per adopció, car desde que tenia 5 anys visqué a París a la Cort del rey Carles V, pot ser considerada, no tant sols com una precursora del veritable feminisme, sinó com un de sos més

grans champions. Als vint y cinch anys perdé son marit qui ocupava un bon càrrech en el Palau, y restant ab tres fills se vegé obligada a dedicarse a les lletres, a les quals sempre hi havia tingut tendència, pera viure. Mentres Cristina anava escrivint y estudiant a la Biblioteca de l'Universitat de París, sa fama anava creixent y varies Corts d'Europa la sollicitaven per ornarsen mes ella no volgué deixar la França.

Si be sos estudis eren variats, no obstant dos foren els objectes constants de sa meditació; el millorament intern de la França, — allavors tan treballada per la guerra de Cent Anys, — a quin fi escrigué: *Le livre des faits et bonnes mœurs du roi Charles V*, y *Le chemin de long etude*; y la rehabilitació de la dòna, que fins allavors ò havia estada casi deificada, com en els llibres de cavalleries, ò baixament vilipendiada, per molts escriptors y sobre tot, per el poema tan llegit del *Roman de la Rose*. Contra aqueixa obra y l'*Ars amoris* d'Ovidi, escrigué Cristina *L'Epistre au Dieu d'Amours*, qu'es una súplica al Deu d'Amor, que li fan dònes de totes condicions, implorant sa protecció contra enganyadors aymants, quina conducta la suposa inspirada per les ensenyances d'aquelles dugues obres. Escrigué ademés, també per rehabilitar les dones, sa obra capdal; *La cité des Dames*, ò siga una descripció de la construcció de la imaginaria ciutat qui ha de ser com el reliquiari dels actes heroichs de les dones. En aqueixa obra es ahont hi desenrotlla ses idees sobre la missió en general de la dòna.

Cristina, veyent que no s'acabaven les dissorts de la França, se retira al convent de Poissy; durant catorze anys cap remor del món torba son repós, fins que'l gloriós adveniment dels fets de Joana d'Arc, la fa esclatar en un himne de llohança y agraphiment a la Dona qui ha infundit patriotisme a la França. Aixís acaba'l curiós y ben escrit article d'Alice Kemp-Welch.

Coses assenyalades

TOTA la vida catalana d'aquest mes fou xuclada per les magnes eleccions de Solidaritat. El grandió *alçament*, com l'ha anomenat en Maragall, anà creixent per tots els indrets de la terra en proporcions imponentíssimes, fins assolir l'èpica victòria. — 300.000 catalans han votat l'autonomia de Catalunya enderrocant d'una vegada caciquismes, influències seculars, rutines vergonyoses. Les pàgines heroyques son incontables; el sacrifici pecuniari y personal, l'adhesió absoluta, s'han fet ab joia; la lluyta sens treva, el seguit de tasques penoses son estats acomplerts de bon cor y ab ànima senzilla; y sobretot, hi ha hagut l'oblit de les rancunies, el trepitj dels personalismes, la fusió completa de l'individualitat — aquí tan punxaguda — en la magna corrent d'amor. Aquest gran Exode de Catalunya fou verament patriarcal, ab tota la salut y la frescor de les primitivitats, però ensemps desenrotllat ab una exquisida traça política, y ab un sentit preciosament modern de la varietat y harmonia socials.

En Cambó ha vist realitzat el seu daler; la catalanisació de totes les vives corrents polítiques. El seu magistral discurs pronunciat a la Lliga Regionalista es d'un genial triomfador a qui'l triomf no dona ubriaguesa, sinó una més alta serenitat.

Una bala anticatalana qu'anava adreçada an En Salmeron, tingué l'ira prou videntia per ferir En Cambó, el veritable organisador de la Solidaritat, aixís com En Salmeron n'es estat l'apòstol suprè. Però es de creure que l'immensa efusió del fervor popular que clama per la conservació d'aquesta vida valiosa serà més forta que la mort, y l'eximi lluytador català, podrà anar al Congrés ab la lluhidíssima host de representants de Catalunya a salvar l'Espanya.

LA V Exposició de Belles Arts y d'Indústries artístiques que s'ha acabat d'obrir, ens ha proporcionat una gran alegria y una gran lliçó als catalans.

Es un èxit inmens, malgrat l'indiferència o l'apatia ab que se l'ha mirat fins ara la major part de Barcelona y la guerra callada que li han fet desde Madrid.

La Comissió organitzadora encomanà a una sèrie d'artistes que fessin les gestions necessàries per convidar llurs companys estrangers y per decorar cada una de les Sales del nostre vell Palau de Belles Arts: y aquesta subdivisió de treball — qui representa en aquest cas activitat, independència y emulació, — ha produït sos fruits, molt superiors a lo que tothom creya.

Les sales d'en Meunier, d'en Zuloaga, dels inglesos, dels belgues, dels impresionistes francesos y tantes altres, podrien envejárnosles les primeres ciutats del món.

Les obres d'art qui rumbejan be, mereixien ser allotjades d'una manera digne y decorosa.

Mes Barcelona es una gran ciutat improvisada, sense edificis públics que li donguin el sagell senyorial que sols dona la tradició..... y havem hagut d'improvisar el *nostre senyoriu*.

¡A fè qu'era difícil la tasca!

Els pocs recursos ab que conta'l nostre Ajuntament, encara son insuficients pera fer clavegueres, empedrats y altres obres de necessitat absoluta y urgent.

La Diputació, convertida en un centre burocràtic, sense cap vida propia y efectiva, passa més angúnies encara que'l propi Ajuntament.

Y l'Estat — el nostre incomparable Estat, que subvenciona tantes aberracions y francesilles — ha demostrat una vegada més l'entusiasme que sent per la nostra cultura, negant-nos tota mena d'ausili y posant tota mena de entrebanchs; lo que no ha sigut obstacle pera que, al adonàrsen de l'èxit de l'Exposició, se l'hagi volgut fer seu, imposantse com de costum y prohibint la nostra parla en l'acte públic y solemne de l'inauguració.

La Comissió organitzadora — y en Puig y Cadafalch, en primer terme — tingueren la pensada de convidar als industrials dels varis rams

qu'integran les indústries artístiques catalanes pera qu'ajudessin als decoradors en llur tasca.

Era la única solució — la de sempre: — el suplir ab l'entusiasme y'l nostre inestroncable patriotisme les deficiències del Estat: y'ls Rigalt, Renart, Busquets, Casas-Bardés, Coll, Reig, Tarrés y Macià, Bernat y Creus, Santana y altres, entre'ls que hi sobressurt en G. Homa, han respost a la crida.

De tots modos trist es el confessarho! Aquests han sigut els més escassos.

El malehit individualisme català s'ha demostrat una vegada més.

La major part dels industrials catalans no han volgut avenirse a que pogués semblar que podían estar subjectes sense cobrar, a un director artístich responsable del efecte de conjunt d'una Sala; y no poguent portar — com de costum — llur particularíssim bocí de respatller mosaich, tapís guixós ò mobiliari, tancats per la baraneta de rúbrica, han optat per abstenir-se; qu'ha sigut lo mateix qu'anul·lar-se.

Per això ha sigut una gran llissó la qu'han rebut tots ells al contemplar com brillen les obres de llurs companys dintre una sala curulla d'esculptures y quadros qui ab llur vàlua incontestable fan rich é interessant tot l'ambient que'ls rodeja quan aquest ambients armònich.

Com ha sigut també una llissó ben profitosa la qu'han rebut una gran part dels nostres artistes que s'han posat a comensar llurs obres quinze dies avans d'obrir-se l'Exposició, al veure com els estrangers bo y sent menys artistes, — es a dir, menys coloristes afinats y brillants — els hi passen la mà per la cara, mercès a llur constància y treball... ja que no esperen començar llurs obres quinze dies avans de durles a una Exposició.

NOVES ADQUISICIONS DEL MUSEU DE BARCELONA. Abril, 1907. — Enfeynats ab l'Exposició, no s'han descuydat les obres al Museu. Acaben de ser pavimentades ab marbres, les sales d'honor del antich palau reyal, que's destinaven a conservar les obres més superiors de l'antiga pintura catalana. Es possible qu'a la tardor s'obrin ab solemnitat aquestes sales al públich.

Com a noves adquisicions sols podem donar conte d'una, però qu'es excel·lent. Es tracta de la part central del altar major de la Catedral vella de la Seu d'Urgell qu'ha sigut rescatat aquí a Barcelona. Les taules adquirides, de finals del segle xv, ab esplèndits estofats representen una d'elles Sant Miquel y Sant Pere de figures molt majors que de tamany natural y quatre escenes, dugues de la llegenda del Sant Arcàngel y altres dugues de la de Sant Pere, formant en conjunt, un retaule de quatre fulles de 2'90 metres d'alt, d'un gran valor decoratiu.

PRO PATRIA. Carles de Fortuny. — Aqueix llibre es una col·lecció d'articles qu'havían sigut publicats la major part en «La Veu de Catalunya»; no té per lo tant un plan d'unitat externa, si be en el fons tots els articles responen a un mateix criteri altament patriòtich y enlayrat.

En ell se tracten ab claretat y justesa'ls problemes polítichs y sociològichs que bateguen en l'ambient modern; l'autor educat en les màximes d'una sana moral, jutja, critica, condempna ó aconsella sempre ab molta prudencia y bon zel.

Per seguir la vella costum dirém qu'entre tots els articles cal fer remarcar al nostre entendre'ls que duen per títol: Fonaments per la educació política del poble, Quixotisme, Parlamentarisme, Energies governamentals, Avençats, y l'interessantíssima resenya «Els catalans a Basconia.»

El llibre està ben presentat y per ses condicions, el creyem destinat a la vulgarisació y propaganda. — J. M.

POESÍES DE N'ANICET DE PAGÈS DE PUIG. Un volum de 316 planes pulcrament estampat a can Thomas de Barcelona per cura de la «Il·lustració Catalana». — ¡Quína llástima que N'Anicet de Pagès de Puig, tant alt poeta, cantés esclussivament pels «Jòchs Florals!»

Si ara, afeixugat dels vicis floralschs, materialment reclós a Llotja, embriaga ab fortes

aromes de poesia, ¡quín tresor ens haguera llegat essent aucell lliure ab les grans y poderoses ales que Deu li donà!

Veritablement, els «Jòchs Florals» li deuen més de la meytat de la vida a n'en Pagès. Els murs de Llotja, somorts de les estantíges sonoritats de cobles de fusta major, com se devien estremir al ressó èpich de qualquna de les estrofes pagesianes!

Oh, aquells murs adustes y concirosos de tants idilis carrinclons, superficialment rurals ò de país de vano, ¡quina joyosa esgarripança de vida sentirien ab les vibrantes y flamejantes amoroses d'En Pagès!

Hi havia en ell una fortalesa y una intensitat poch menys que desconeguda en els «Jòchs Florals» y fòra dels «Jòchs Florals». Sa veu potentia, sovint s'enfebrà de fondaria y d'altitut, y, malgrat brollar entre oripells y convencions, s'arborava com si anés sola...

«Jo so lo pi qu'en lo rocam s'arrela,
fèrestech, aspre, que jamay se vincla
sota'ls núvols inflats de pedregada
y baldament lo llamp del cel l'esberle.»

En aqueixos quatre versos el gran poeta de «L'ànima en pena» «A una dòna» «Cor fidel» «L'Anticrist» «Retorn» y'l «Romanç d'En Serallonga», apar com si llencés un crit de llibertat, de revolta, dins el cercle viciós qui'l tenia captiu, apar com si's redrecés, el front donat magníficament als grans vents les altures, forcejant, en una follia d'orgull, en contra les banalitats y les petiteses dels «Jòchs Florals» qui, malgrat tot, perxò'l temptaven y conquerien de nou... Oh si ell s'hagués pogut y sabut isolar, cercarse, anivellarse, lluny dels mirallets d'un jurat a qui vencer, de cànon establerts y de públichs triomfs!... Oh, si ell, gran mestre, hagués sabut menyspreuar com a cosa vana el guasardo d'un nomenament de *mestre!*...

En Pagès, senti com cap altre la poesia de la terra. No fou un poeta refinat ni un recercador de pulcres diccions. Sovint s'expressà com el mateix poble. Li plavia però, deixar fer a sa imaginació feconda en líriques ponderacions. Aixís arribà a estrofes com aqueixes:

«Té mil esclaves, totes presoneres,
y si'ls cabells a los vençuts tallava,
podria fer ben be ab ses cabelleres
més de trescents coixins per cada esclava.»

«Vindrà quan sia l'hora. Primer vindrà la guerra
després vindrà la pesta; més tart vindrà la fam.
—¡Ja ve!—dirán llavors; y avans de sa vinguda
al ventre de les mares ja'ls fills hi plorarán.»

A voltes es sobtat d'una infinita tendresa. A voltes en coses d'amor té una ardenta cascata de versos, ò una punyenta ironia, ò una amargor bironiana... Sovint diu galanies aixís:

«—Valsem aymia, una gentil parella:
mes ¡ay! ploras... ¿què tens?
—¡Has trigat molt!—me diu a cau d'orella
—¡ja no t'estimo gens! —

¡Mentida dolça que a despit dels llabris
sos ulls no gosan di!
¡Val més que les veritats de tots els sabis
una mentida així!»

L'«Il·lustració Catalana» al aplegar en aqueix volum les poesies de N'Anicet de Pagès de Puig, complint aixís el desitj del poeta, ha fet un gran servey a les lletres catalanes.

Mes a mon entendre, de l'obra de N'Anicet de Pagès se n'havia d'esporgar molta cosa. En Pagès no es dels poetes qui's poden donar *sencers*. Fòra d'una vintena de poesies magistrals, quiscuna suficienta per assentarli'l nom, totes les altres no fan més qu'engroixir el volum.

Ens succeheix ara'l cas d'haver de cercar pacientment al poeta a través del llibre. Gracies que quan el trobem, la troballa es retornadora y encoratjadora; gracies que quan en Pagès s'obria de cor feya eternitats en un instant. Les seves poesies constituheixen un cabal de bellesa que'ls catalans debem servir amorosament.

No hi há rès al món de tant alt valor com un llibre de poesies. No hi há cap be sobre la terra que de prop ò de lluny no sigui fill d'una estrofa. Obra de Deu en l'home, la poesia, acosta l'home a Deu. En Pagès de Puig, siguié un preferit de Deu. — F. SITJA Y PINEDA.

FAYANS CATALÀ

PARFUMERIE AUX FLEURS

SANTIAGO SEGURA (S. en C.)

Corts, 615. BARCELONA. — Sucursal: Major, 13. GRACIA.

*Reproduccions de Museus * Vidres*

*Objectes d'art * Terres cuytes*

*Ceràmica * Porcellanes, etz., etz.*

PLAQUES ANGLESES CADETT

— Nova emulsió ROYAL STANDARD —

Les millors y més sollicitades plaques del món per ses condicions de

Rapidesa ♦ Transparencia ♦ Vigor ♦ Finura de gra

Homogenitat ♦ Resistencia al vel ♦ Inalterabilitat

REPRESENTACIÓ EXCLUSIVA
PERA ESPANYA

FERNANDEZ Y CARBONELL

Cosmos Fotográfico: Rambla Canaletes, núm. 1.

BARCELONA

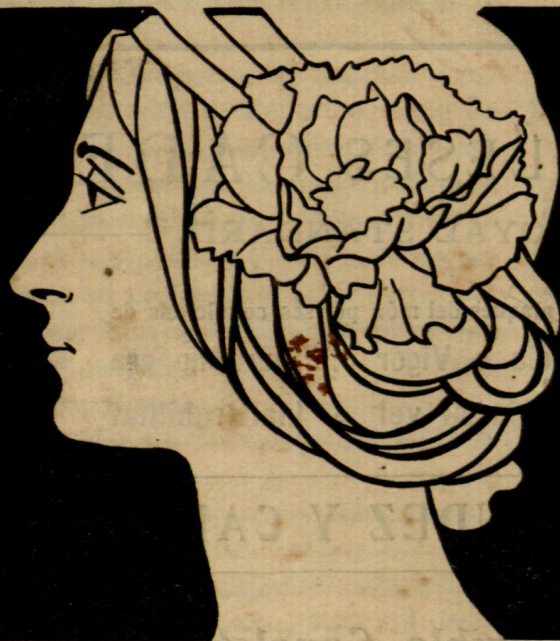
Proximament aparició del nou catàlech ilustrat.

LLIBRES QU'ES TROVEN DE VENDA A L'ADMINISTRACIÓ D'«EMPORI»

	Pts.
Carner, Joseph. — <i>Deu rondalles de</i>	
<i>Jesús Infant.</i>	0'50
<i>L'Idili dels Nyanyos</i>	0'75
<i>Llibre dels Poetes</i>	3
<i>Primer Llibre de Sonets</i>	5
<i>Els Fruyts Saborosos</i>	1
Costa, Miquel. — <i>Tradicions y Fan-</i>	
<i>tasties.</i>	4
Gual, Adrià. — <i>Blancaflor</i>	0'50
Llull. — <i>Llibre d'Amich y Amat</i> , edi-	
<i>ció dirigida per en Mateu Obra-</i>	
<i>dor.</i>	2'50
<i>En paper de fil</i>	4

	Pts.
Maragall, Joan. — <i>Artículos. En</i>	
<i>rústica..</i>	6
<i>Enquadernats</i>	8
<i>Traducció del Eridon y Amina de</i>	
<i>Goethe</i>	0'50
<i>Traducció del Tristan y Isolda de</i>	
<i>Wagner.</i>	1
Planas y Font, Claudi. — <i>Prosa.</i>	2
Pous y Pagès, J. — <i>El Mestre Nou.</i> . . .	2
Roselló, Joan. — <i>Manyoch de Fruy-</i>	
<i>ta Mallorquina.</i>	2

J·THOMAS·RE- PRODUCCIONS ARTISTICAS

Carrer Mallorca
291 — 293
BARCELONA

SEGON LLIBRE DE SONETS

DEN Joseph Carner

Acaba de sortir.

4 pessetes.

UAB

Biblioteca de Comunicació

